

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت
د علومو اکاډمي
معاونيت بخش علوم بشري
مرکز بين المللي تحقيقات کوشاني

تحقيقات کوشاني

په دې گڼه کې:

- گزارش تدوير نمايشگاه آثار...
- کاروان سراها در مسیر راه...
- يفتلی ها (هياطله ياهون های سفید)
- آثار مس عينک بازتابی از...
- د کوشاني دورې اقتصادي حالت
- متن کتيبه رباطک بازگشای...
- The Kushan Ethnography

- دوره چهارم
- ماه قوس

- سال: ۱۳۹۸ هـ.ش.
- شماره مسلسل: ۲۶
- سال تأسيس: ۱۳۵۷ هـ.ش.
- کابل-افغانستان

۲

مجله تحقيقات کوشاني

شماره ۲، سال ۱۳۹۸

KUSHANI RESEARCHES

6 Monthly Journal

Establishment 1978

Academic Publication of
Academy of Sciences of Afghanistan
Serial No: 26

Address:
Academy of Science of Afghanistan
Qala-i-Fathullah, Kabul-Afghanistan
Tel: 0202201279

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت

د علومو اکاډمي

معاونیت بخش علوم بشری

مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی

تحقیقات کوشانی

مجله علمی - تحقیقی

سال تأسیس: ۱۳۵۷ هـ.ش.

شماره مسلسل: ۲۶

یادداشت:

- مقاله رسماً از آدرس مشخص با ذکر نام، تخلص، رتبه علمی، نمبر تیلیفون و ایمیل آدرس نویسنده به اداره اکادمی علوم فرستاده شود.
- مقاله ارسالی باید علمی - تحقیقی، بکر و مطابق معیار های پذیرفته شده علمی باشد.
- مقاله باید قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشد.
- عنوان مقاله مختصر و با محتوا مطابقت داشته باشد.
- مقاله باید دارای خلاصه حد اقل حاوی ۸۰ الی ۲۰۰ کلمه بوده و گویای پرسشی اصلی باشد که مقاله در پی پاسخ دهی به آن است. همچنان خلاصه باید به یکی از زبان های یونسکو ترجمه شده باشد.
- مقاله باید دارای مقدمه، مبرمیت، هدف، سؤال تحقیق، روش تحقیق، نتایج به دست آمده و فهرست منابع بوده و در متن به منبع اشاره شده باشد.
- مقاله باید بدون اغلاط تایپی با رعایت تمام نکات دستور زبان، تسلسل منطقی موضوعات در صفحه یک رویه کاغذ A4 در برنامه word تنظیم شده باشد.
- حجم مقاله حد اقل ۷ و حد اکثر ۱۵ صفحه معیاری بوده، با فونت ۱۳ تایپ شود، فاصله بین سطر ها واحد (Single) باشد و به شکل هارد و سافت کاپی فرستاده شود.
- هیأت تحریر مجله صلاحیت رد، قبول و اصلاح مقالات را با در نظر داشت لایحه نشراتی اکادمی علوم دارد.
- تحلیل ها و اندیشه های ارایه شده بیانگر نظریات محقق و نویسنده بوده، الزاماً ربطی به موقف اداره ندارد.
- حق کاپی مقالات و مضامین منتشره محفوظ بوده، فقط در صورت ذکر مأخذ از آن استفاده نشراتی شده می تواند.
- مقاله وارده دوباره مسترد نمی گردد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه اکادمی علوم افغانستان

مدیر مسؤول: معاون محقق ستوری شمس مایار

هیأت تحریر:

- پوهاند دکتور محمد حسین یمین

- سرمحقق کتاب خان فیضی

- معاون سرمحقق فریدالله نوری

- محقق علی احمد جعفری

دیزاین: ستوری شمس مایار

مطبعه: مطبعه صنعتی چهاردهی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

آدرس: مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی اکادمی علوم افغانستان

قلعه فتح الله، جوار مسجد میرعبدالکریم آغا، کابل

شماره تماس ریاست اطلاعات و ارتباط عامه: ۰۲۰۲۲۰۱۲۷۹ (۰۰۹۳)

ایمیل ریاست اطلاعات و ارتباط عامه: info@asa.gov.af

شماره تماس مدیر مسؤول: ۰۷۸۵۶۰۹۶۶۱

ایمیل مدیریت مجله: khushanmagazine@yahoo.com&storaishams.mayar@gmail.com

اشتراک سالانه:

کابل: ۳۲۰ افغانی

ولایات: ۴۸۰ افغانی

کشور های خارجی: ۲۰ دالر امریکایی

• قیمت یک شماره در کابل: ۸۰ افغانی

• برای استادان و دانشمندان اکادمی علوم: ۷۰ افغانی

• برای محصلین و شاگردان مکاتب: ۴۰ افغانی

• برای سایر ادارات: ۸۰ افغانی

فهرست موضوعات

شماره	عنوان	نویسنده	صفحه
۱.	گزارش تدویر نمایشگاه آثار...	پیام مدیر مسؤول مجله	۱
۲.	کاروان سراها در مسیر راه...	سرمحقق کتاب خان فیضی	۶
۳.	یفتلی‌ها (هیاطله یا هون های سفید)	سرمحقق عبدالجبار عابد	۲۱
۴.	آثار مس عینک بازتابی از ...	معاون سرمحقق فایقه لحظه فیضی	۳۶
۵.	د کوشانی دوری اقتصادی حالت	خبرنوال فریدالله نوری	۴۸
۶.	متن کتیبۀ رباطک بازگشای...	پوهندوی مجتبی عارفی	۶۱
۷.	بررسی جایگاه پهلوانان کوشانی...	معاون سرمحقق خادم احمد حقیقی	۷۳
۸.	کوشانیان و نقش آنان در...	معاون سرمحقق فرهاد احمدی	۸۳
۹.	تأثیر کوشانی ها در انتشار...	پوهنمل آرین قیامی رئیس خیل	۹۵
۱۰.	بار معنایی برخی از نمادهای...	معاون محقق ستوری شمس مایار	۱۰۹
۱۱.	افغانستان مقارن دولت کوشانیها	پوهنمل وژمه قیامی رئیس خیل	۱۲۳
۱۲.	The Kushan Ethnography	Researcher Ali Ahmad Jafari	۱۳۵

گزارش تدویر نمایشگاه آثار موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی اکادمی علوم افغانستان (از ۲۹ میزان الی اول عقرب ۱۳۹۸)

مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی به حیث نهاد علمی- تحقیقی و فرهنگی طی سالیان متمادی در راستای شناخت تاریخ، فرهنگ و هنر افغانستان برنامه های علمی و فرهنگی را راه اندازی نموده است.

این مرکز با حمایت رهبری اکادمی علوم افغانستان مبنی بر نیازمندی یی که در بخش مطالعات مردم نگاری (اتنوگرافی) و شناخت فرهنگ کثیرالملیتی کشور ما محسوس بود، توانست در سال ۱۳۹۰ هجری شمسی در چوکات ریاست مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی را تأسیس نماید و خوشبختانه مورد بهره برداری قرار گرفت.

بنابراین به منظور معرفی هرچه بیشتر فرهنگ کشور، مرکز مذکور نمایشگاه سه روزه را زیر عنوان "نمایشگاه آثار اتنوگرافی موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی اکادمی علوم افغانستان" از تاریخ ۲۹ میزان ۱۳۹۸ هجری شمسی الی اول عقرب همان سال تدویر نمود.

پروگرام ساعت یک بعد از ظهر در تالار کنفرانس های علامه احمد علی کهزاد اکادمی علوم افغانستان با حضور دانشمندان اکادمی علوم افغانستان، اعضای مسلکی موزیم ملی، کارمندان مؤسسه دافا، اساتید محترم پوهنتون تعلیم و تربیه، پوهنتون های خصوصی، پوهنتون هرات و سایر علاقه مندان برگزار گردید.

محفل با تلاوتی از آیات کلام ملکوتی و پخش سرود ملی کشور آغاز گردیده، نخست معاون سرمحقق فایقه لحظه فیضی منشی و مسوول مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی در صحبت مقدماتی خویش یاد آور گردید که میراث های فرهنگی و تاریخی افغانستان نشانه از همت والای باشندگان این سرزمین بوده و هویت ملی ما افغان ها است. بدون شک حراست از آن وظیفه ملی هر فرد افغان بوده است. موصوف همچنان در این روند به دو نکته مهم نیز اشاره نمود:

اول) اینکه تنها حفظ و حراست آثار فرهنگی در موزیم ها شرط نبوده؛ بلکه هر اثر اتنوگرافی باید شناسایی و تحقیق گردد به دلیل اینکه موزیم ها امروز تنها مکانی برای حفظ آثار نیست، بلکه مکان های آموزشی و پژوهشی نیز اند.

دوم) در حال حاضر که افغانستان در شرایط نامطلوب فرهنگی قرار دارد و تهاجمات سیاسی؛ فرهنگ، زبان، تاریخ و تمدن باستانی یعنی در کل هویت ملی ما را به انبوهی از چالش ها مواجه ساخته، دفاع و حراست از حریم فرهنگی در مقابل تهاجم بیگانه گان به استدلال و دلایل علمی و مستند نیاز دارد و بالاخره دلیل علمی و مستند در یک مکان علمی و تحت شرایط اکادمیک و رسمی امکان پذیر است. به همین هدف اکادمی علوم افغانستان موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی را اساس گذاشت تا زمینه تحقیق و آموزش را برای پژوهشگران، متعلمین و محصلین فراهم سازد. وی همچنان ضمن قدردانی، تشریف آوری فرهنگیان را در این نمایشگاه خیر مقدم گفته و متذکر شد که آرزو دارد این نمایشگاه گام نیکوی در راستای شناسایی غنای فرهنگی کشور کثیرالملیتی ما یعنی افغانستان باشد.

به این ترتیب پروگرام با خوانش پیام معاون سرمحقق داکتر عبدالظاهر شکیب سرپرست ریاست اکادمی علوم افغانستان، توسط محترم سرمحقق نصرالله ناصر معاون بخش علوم بشری اکادمی علوم رسماً آغاز گردید.

گزارش تدویر نمایشگاه آثار موزیم...

متن پیام ریاست اکادمی علوم افغانستان به مناسبت تدویر نمایشگاه سه روزه آثار موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی:

د لوی او بښونکي خدای په سپېڅلي نامه!

درنو حاضرینو، قدرمنو مېلمنو، ښاغلو پوهانو، څېړونکو، خویندو او ورونو!
السلام علیکم ورحمة الله و برکاته!

خوشحاله یم چې نن د افغانستان د علومو اکادمۍ د اتنوگرافي موزیم نندارتون پرانیزو چې دې نندارتون ته د ټولو د راتگ هرکلی کوم او د افغانستان د علومو اکادمي په استازیتوب ورڅخه مننه کوم.

موزیمونه ارزښتناک تاریخي او فرهنگي ځایونه دي چې د آثارو د ساتنې او ښودنې ترڅنگ باید علمي، څېړنیزې او ښوونیزې موخې هم تعقیب کړي. موزیمونه د فرهنگونو په ساتنه او پیاوړتیا او د بشري ټولنو د ارزښتونو په مشخصولو کې مهم نقش لري، همدارنګه د بشري ژوندانه مطلوب پیغامونه له یوه نسل څخه بل ته لېږدوي، د تېر تاریخ او تمدن استازیتوب کوي او ولسي آثار په عیني توګه د انسانانو لیدو ته وړاندې کوي.

د موزیمونو له ډلې څخه د اتنوگرافي موزیم، په یوه مشخصه جغرافیه کې د یو ټاکلي ځای د اوسېدونکو د فرهنگي ژوندانه، دود و دستور او د ژوندانه د ډول استازیتوب کوي.

په موجودو شرایطو کې د افغانستان د علومو اکادمۍ د اتنوگرافي تحقیقاتي موزیم د مېرمنې او بنسټیزې اړتیا له مخې چې د اتنوگرافي د مطالعاتو په برخه کې احساسېدله، د علومو اکادمۍ په ملاتړ او د کوشاني څېړنو د بین المللي مرکز او د لرغونپېژندنې د کارکونکو په هڅو او زیار سره په ۱۳۹۰ لمریز کال کې تاسیس او د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د عالي مقاماتو په پرانیستې سره ګټې اخیستو ته چمتو شو.

په اوسنیو ټولنو کې په ځانګړې توګه زموږ په ګران هېواد کې چې یو کثیرالمليتي هېواد دی، په فرهنگ کې د مادي پدیدو پېژندنه ډېره مهمه او ارزښتناکه ګڼل کېږي. دا موزیم توانېدلی دی چې په عیني توګه مادي او فرهنگي آثار د افغانستان له بېلابېلو زونونو څخه راټول او د څېړونکو او محصلینو په واک یې

ورکړي. په عین حال کې د دې وطن د اوسېدونکو او بېلابېلو قومونو د فرهنګ، تاریخ او هنر تنویري او معلوماتي دندې هم په غاړه لري او همدارنګه د اتنوګرافي تحقیقاتي موزیم عمده او مشخصه موخه زموږ د هېواد د کلیو او بانډو د تاریخ، فرهنګ او هنر ژوندي ساتل دي. په همدې منظور د هېواد له بېلابېلو زونونو څخه د اتنیکي آثارو په پېرودلو سره له یوې خوا د فرهنګي ارزښت او پرمختګ پر وړاندې خپل ملي او اسلامي دین ادا کوو او له بلې خوا د خپل تاریخي هویت د تثبیتولو په لاره کې ګام اخلو. په دې موزیم کې اتنیکي مواد لکه لباسونه، ګاڼې، وسلې، کرنیز آلات، په لاس ګنډل شوي او په لاس اوبدل شوي شیان، چرمه دوزي، کلالې، مسي او لرګین آثار، قالینچې، تېغرونه، د حیواناتو له پوستکو څخه جوړ شوي ډول ډول پایزار، رنګارنګ لوبښي او داسې نور راټول شوي دي چې د هېواد د مختلفو قومونو د ژوندانه د طرز ښکارندويي کوي او د هغوی د ژوند، کالو، د ورځني کار د وسایلو، جنګي وسایلو او موسیقي وسایلو څرنگوالی او د فردي او ټولنیز ژوند هنري او نورې سلیقې څرګندوي.

نن دا نندارتون چې د کوشاني خېږنو د بین المللي مرکز په نوبت جوړ شوی، د هېواد په سطحه د فرهنګي فعالیتونو په لار کې یو ښک او ارزښتناک ګام بلل کېږي او د درناوي او قدر وړ دی. د افغانستان د فرهنګ او تاریخ د پېژندنې په برخه کې د دې مرکز لا زیات بریالیتوبونه غواړو او هیله مند یو چې د دې نندارتون پرانیسته د درنو مېلمنو لپاره ګټوره او د استفادې وړ شي.

ستاسو له توجه نه مننه کوم

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

سپس محترم سرمحقق طوبا ابوی صادق آمر موزیم تحقیقاتی اتنوګرافي گزارشی را پیرامون کارکرد های آمریت موزیم مذکور طی چند سال ارایه نمود که اساس ترین موارد آن قرار آتی لست می گردد:

۱. ترتیب و تنظیم موزیم جهت نمایش آثار.
۲. مساعد ساختن زمینه تحقیق پیرامون آثار اتنوګرافي، تاریخ، نحوه ساخت آثار و مواد و محلی که آثار زون های مختلف کشور از آن به دست آمده است.

گزارش تدویر نمایشگاه آثار موزیم...

۳. آگاهی دهی از محتوای آثار اتنوگرافی به محصلان رشته باستانشناسی و بشرشناسی، بازدیدکننده گان و سایر علاقه مندان.

در فرجام پوهاند رازقی نړیوال پیرامون اهمیت موزیم ها و نمایشگاه آثار تاریخی از جمله آثار اتنوگرافی بحث نموده و چنین ابراز نظر نمودند که: آثار اتنوگرافی در ذات خود زبان گویایی عصری است که در آن ساخته شده است. آثار اتنوگرافی بیانگر عقاید، باورها، رسوم و عنعنات جوامع بوده است. همچنان آثار اتنوگرافی به عنوان منابع معتبر دست اول برای تحقیقات علمی در عرصه های فرهنگی و اجتماعی جوامع متعدد و مختلف از اهمیت و جایگاه ویژه برخوردار می باشند....

پروگرام بعد از جمع بندی کلی توسط محترم پوهاند رازقی نړیوال خاتمه یافت و نمایشگاه آثار اتنوگرافی توسط هیأت رهبری اکادمی علوم افغانستان، اساتید محترم و فرهنگیان ارگان های مختلف رسماً افتتاح گردید و برای سه روز ادامه داشت.

با احترام

اداره مجله تحقیقات کوشانی

۱۳۸۹/۹/۲۴ هجری شمسی

سرمحقق کتاب خان فیضی

کاروان سراها در مسیر راه ابریشم

Caravanserais (Inn) on the Silk Road

By: S.R.F. Ketab Khan Faizi

Abstract:

Our ancient and historic country, Afghanistan, has been the intersection of cultures and commercial property at the regional level, and has long established trade between East and West. One of the important sites is the Silk Road, where traders traded their business property in this way. And it was particularly important during the Kushan period and And in order to secure the commercial highway along the Silk Road, numerous convoy caravans were built at certain distances that Transfer of commercial property and political affairs took place in different periods, especially in the Kushan period, and especially in the Kanishka Empire. In this article has tried to talk about caravans to avoid ambiguity among dear readers.

خلاصه

کشور باستانی و تاریخی ما افغانستان محل تقاطع فرهنگ ها و اموال تجارتي در سطح منطقه بوده و از دير زمان بدینسو مبادله تجارتي بين شرق و غرب را برقرار نموده است. از جمله یکی هم راه تجارتي ابریشم است که تجاران اموال تجارتي خویش را از همین طریق مبادله می نمودند و این راه در دوره کوشانی ها از اهمیت خاصی برخوردار بوده و به منظور امنیت شاهراه تجارتي در مسیر راه ابریشم کاروان سراهای بیشماري در فاصله های معینی ساخته بودند که انتقال اموال تجارتي و مراسلات سیاسی در ادوار مختلف به ویژه در دوره کوشانی ها و به صورت اخص در دوره اقتدار کنشکای کبیر صورت می گرفت. در این مقاله سعی به عمل آمده تا در مورد کاروان سراها صحبت به عمل آید، تا باشد نزد خواننده گان عزیز ابهامات برکنار شود.

مقدمه

افغانستان کشوریست باستانی و تاریخی که از زمانه های کهن تا اکنون شاهراه تجارتي بين شرق و غرب محسوب میگردد و از همین طریق تجاران اموال تجارتي خویش را مبادله می نمودند. در گذشته ها راه وجود داشت که بنام راه ابریشم مسمی میباشد و در دوره کوشانی ها ترقی شایانی نمود، در مسیر همین راه کاروان سراهای وجود داشت که سوار کاران به منظور بودوباش و به منظور استراحت با اموال خویش شب ها را سپری می نمودند و همچنان این کاروان سراها به منظور تأمین امنیت نیز ساخته شده بود. علاوه بر آن مراسلات رسمی بین حکومت های وقت به مراجع مورد نظر از طریق همین راه ارسال میشد. طور مثال یک تاجر هندی در شهرهای چون، کاشغر، ختن، تورفان، یارقند، میران، کوچی، قره شهر و حتی نقاط دورتر ایستگاه های تجارتي را ایجاد کرد و از همین طریق دین بودایی به دیگر مناطق اشاعه یافته و پخش شد.

مبرمیت تحقیق

در مورد کاروان سراها تا اکنون تحقیقات منسجم و اساسی از طرف دانشمندان داخلی و خارجی صورت نگرفته است، لذا ایجاب نمود که در این مورد تحقیقات

تحقیقات کوشانی

همه جانبه را انجام بدهم و محلاتی که در آن کاروان سراها موجود است، برملا سازم. همچنان محل ساختمان ها با کاربرد مواد و تحلیل آن با ذکر مناطق همجوار به بررسی گرفته شده است.

هدف تحقیق

هدف از این تحقیق برملا ساختن علل موجودیت کاروان سراها که برای اهداف خاص امنیتی و سیاسی ساخته شده است، میباشد.

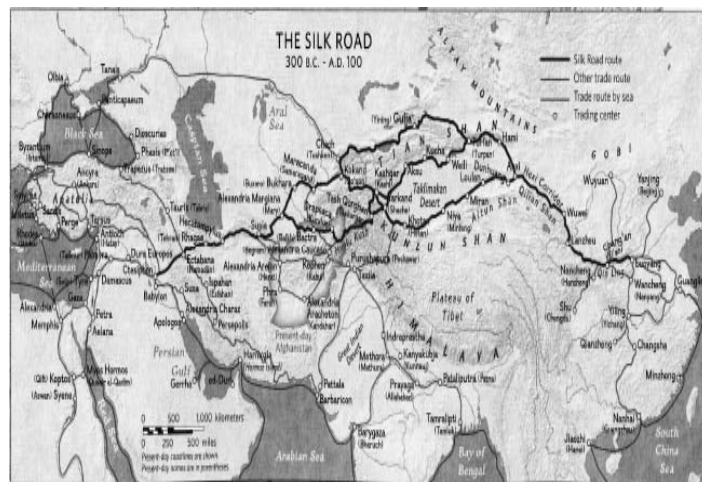
روش تحقیق

این مقاله از نظر هدفمندی تحقیق بنیادی، از نظر شیوه تحقیق توصیفی بر مبنای متون و روش تحقیق ساحوی بر اساس مشاهده اشتراکی (اشتراک خودم در سروی ساحات باستانی کشور) بوده و نیز قابل ذکر است که در تکمیل مقاله دست داشته از نوع تحقیق اسنادی یا کتابخانه و مقایسوی همچنان استفاده به عمل آمده است.

کاروان سراها

زمانی که راه ابریشم فعال بود، شهر های افغانستان امروزی در آن زمان نقش بارزی در تأمین امنیت شاهراه ابریشم ایفا می کردند، از جمله شهر بلخ که در آن زمان شگوفایی نهایت والایی داشت و محل تلاقی کلیه شاخه ها و شعب راه ابریشم از استقامت های شرق، غرب، شمال و جنوب بود و به حیث بزرگترین مارکیت تجارتي و ارتزاقی بین المللی در منطقه شناخته می شد (۲: ۴۶).

کاروان سراها در...

(تصویر ۱) نقشه مسیر راه ابریشم، منبع: <http://www.dailyafghanistan.com>

(تصویر ۲) راه ابریشم در افغانستان، مأخذ دایرة المعارف آریانا، جلد دوم، دور دوم، ۱۳۹۰.

(تصویر ۳) نمایی کاروان سرای تخریب شده در بلخ، حفريات باستان شناسی فرانسه، کاپی از سایت

www.dailyafghanistan.com

راه بزرگ ابریشم از شهرهای شیان، لویانگ و بیجینگ آغاز و بعد از یک اتراق طولانی در بلخ و بعد به افیزوس و مالیتوس ترکیه می انجامید، این شهرها ۱۱۰۰۰ کیلومتر طول داشته و ۴۵۰ کاروان سرای بزرگ در مسیر آن فعال بود و ۳۵۰۰۰ شتر دو کوهانه بلخی امتعه تجارتي سه قاره را در این مسیر حمل می کرد. راه ابریشم دو شاخه بزرگ داشت که یکی بنام شاخه شمالی و دیگری بنام شاخه جنوبی یاد می شد که هر دو شاخه مذکور با تمام شعبات آن در سرزمین بلخ به هم تلاقی می گردد (۹۲:۳).

شاخه شمالی راه ابریشم به طرف سمنگان، بلخ، جوزجان، فاریاب، بادغیس، هرات میرسد و شاخه جنوبی آن به طرف پروان، کابل، لغمان، ننگرهار، لوگر، پکتیا، خوست وردک، غزنی، زابل، کندهار، هلمند، نیمروز و فراه را دربر میگیرد. شاخه فرعی این راه از بغلان به طرف بامیان، میدان وردک و کابل، از بلخ به طرف بخارا، تورفان و از جوزجان به طرف مرو، از هرات به اصفهان و قم، از زرنج به تخت جمشید و شوش، از کندهار به سوی بولان، از ننگرهار به تکسیلا، پشاور، اسلام آباد و هند و بالاخره از خوست به هند می رسد (۱:۲).

کاروان سراها در...

مطابق پلان ساخته شده شاخه جنوبی راه ابریشم از ولایت نیمروز آغاز و به ولایت ننگرهار می انجامد و در ولایت پروان شاخه شمالی راه ابریشم با شاخه جنوبی آن وصل می گردد (۶: ۲۵۴-۲۵۶).

(تصویر ۴) مسیر راه ابریشم و ارسال امتعه تجاری، منبع: <https://www.google.com>

(تصویر ۵) رباط خان اعلا نزدیک شهر قیصریه از اولین خان های سلطانی با نقشه محوطه باز می باشد که تا امروز نسبتاً به خوبی باقی مانده است و در دوره قلیچ ارسلان ساخته شده است (سنه ۶۱۷ هجری)، منبع: <http://hamgardi.com>

رابط یا کاروان سرا عبارت از جایی که در کنار جاده جهت استراحت کاروانیان ساخته شده، شامل اتاق ها، طویله و آب انبار می باشد.

کاروان سراها بر علاوه کارکرد اقامتی؛ محلی برای رفع نیازهای اقتصادی، ارتباطی و نظامی در سراسر کشور محسوب می شد. کاروان سراها از لحاظ معماری به چند گونه ساخته می شد. مثلاً: چهار ایوانی دارای حیاط باز، هشت ضلعی برای اهداف نظامی و دفاعی، در جاهای هموار و کوهستانی و سرپوشیده ساخته می شد. در کاروان سراها دالان شاه نشین، اتاق بادگیر و آخور به گونه یی بود که محل مناسبی را برای مسافران و کاروان های خسته ایجاد می کرد. کاروان سراها یا رابط ها معمولاً در افغانستان، ایران و کشور های آسیای مرکزی و غیره از هم چهار فرسنگ (معادل ۲۴ کیلومتر) فاصله داشت. چنانچه کاروان سراها در راه کابل و بامیان این موضوع را به صراحت بیان میدارد. به تعداد ده کاروان سرای بین کابل و بامیان وجود داشت که بعضی خرابه های آن تا اکنون باقی مانده است (۳: ۹۳).

(تصویر ۶) کاروان سرای سمرقند، کاپی از سایت www.dailyafghanistan.com

کاروان سراها در...

(تصویر ۷) کاروان سرای شهر اوش قرغیزستان، کاپی از سایت <http://hamgardi.com>.

(تصویر ۸) قطار سوارکاران بالای شترها در مسیر راه ابریشم، منبع: <http://news.aftabeyazd.ir>.

پوهاند عزیز احمد پنجشیری فاصله کاروان سرای ها را در مسیر جاده ابریشم از نقاط مختلف و به خصوص دهنه غوربند را تا بامیان با استفاده از سیستم متریک عملاً سنجش و اندازه گیری نموده است. به این ترتیب رباط کاروان سرا به حیث واحد اندازه گیری مسافت هم بود، چنانچه یک سرای راه معادل ۲۴ کیلومتر یا ۴ فرسنگ را نشان می دهد.

(تصویر ۹) نمایی خرابه کاروان سرا در قریه تریچ ولایت سرپل، عکاسی: فیضی ۱۳۸۵.

در راه ابریشم مخصوصاً در کشور های آسیای مرکزی، غربی و جنوبی در نیمه فاصله بین دو رباط یا کاروان سرا معمولاً "برید" نامیده می شد که در کتب قدیم بنام (خان، سکه و قبه) هم یاد میگردید و معمولاً به منظور پُست و مراسلات دولتی ایجاد شده بود، سوار کارانی که حامل پیام و فرامین و نامه های رسمی بودند برای تبدیل اسپان شان در آن جا استراحت می کردند.

در افغانستان رباط های متعددی در طول راه ابریشم ساخته شده بود که هنوز هم بقایا و نام های آن معمول است. رباط های افغانستان در امتداد راه کابل- مزارشریف، رباط ده کیپک، رباط سرای خواجه، رباط برج گلجان، رباط سیاه گرد، رباط زیر شبر، رباط بامیان، رباط سیغان، رباط کهمرد، رباط خرم و سارباغ، رباط ایبک، رباط حضرت سلطان و در امتداد راه کابل- بدخشان رباط رخه در پنجشیر، رباط دو آب پنجشیر، رباط سفید چهر پنجشیر، رباط خاواک، رباط سمنگان، رباط ده سلاح، رباط اندراب، رباط کوتل مرغ، رباط نهرین، رباط فلول و رباط شوراب در خان آباد قرار داشت (۴: ۸۷-۸۸).

(تصویر ۱۰) نمایی یکی از کاروان سرای کندهار، کاپی از سایت <http://hamgardi.com>.

(تصویر ۱۱) شتر دوکوهانه باختری، منبع تصویر: <https://www.google.com>.

در کشور ایران بین سرخس و نیشاپور رباط اشرف، رباط ماهی، رباط چاهک، رباط طوس، رباط توغان، رباط طرق، رباط شریف آباد، رباط الحراء و دیزآباد قرار داشت. در یزد اصفهان، خراسان و کرمان نمونه های برجسته ای از این نوع معماری پابر جاست. هم اکنون در سراسر ایران ۲۵۰ کاروان سرا موجود است که به اشکال و انواع مختلف ساخته شده است. از جمله کاروان سرای مشهور ایران در یزد ایران

تحقیقات کوشانی

امیر چخماق، مشیر، زین الدین، شاه عباس، انجیره، اسد آباد، علی آباد، نادر آباد، ده بالایی ها، بافقی ها، رباط میبد، علی آقا شیرازی و سادات می باشد. از بین این رباط ها رباط زین الدین کاروان سرای منقوش شده است که دارای چشمه آب صاف و فضای سبز می باشد.

(تصویر ۱۲) کاروان سرای تی تی دوره سلجوقی، کاپی از سایت <http://hamgardi.com>

(تصویر ۱۳) کاروان سرای شهرستان سبزوار در آستان خراسان رضوی از شهرهای تاریخی ایران، کاپی از

سایت <http://hamgardi.com>

(تصویر ۱۴) کاروان سرای رباط شرف، ایران، منبع: <https://fararu.com/fa/news>

در کاروان سراها یا رباط ها انبار غله، خوراک، آب انبار، قنات یا چاه آب و مراکز ساز و برگ حیوانات مدنظر گرفته شده بود.

در مسیر اصلی راه ابریشم به تعداد ۴۵۸ کاروان سرا یا رباط اعمار شده بود که هنوز بقایای بعضی از آن ها در کشور های مربوط به شکل خرابه ها پابرجاست. بر اساس نوشته های جغرافیه دان مشهور دوره اسلامی ابن حوقل: «افزون بر ۱۰۰۰۰ رباط در گذرگاه ابریشم و ماورالنهر وجود داشت. همچنان ساحة بیکند که بین بخارا و آمل موقعیت دارد در آن روزگار ۱۰۰۰ کاروان سرا داشت (۴: ۸۸).

سیاح و جهانگرد ایتالوی مارکوپولو در سال های ۱۲۷۰ میلادی یادآور می شود که در زمان قوبلای خان در راه بعد از ۲ میل (چهار کیلومتر) یک مهمانخانه مناسب و عالی با یک طویله اسب اعمار شده بود. در راه ابریشم مهمانخانه های مفشن وجود نداشت. سوارکاران نامه و احوال شخصی را از یک مرکز به مرکز دیگر که سه میل (شش کیلومتر) فاصله داشت در ظرف کمتر از نیم ساعت با استفاده از اسپان تیز تک می رسانیدند. در هر مرکز پُست نفر دومی آماده بود و زنگی در کمر داشت که به مجرد آمدن نفر اول آن را می نواخت و به این ترتیب کاتبی که در مرکز پُست توظیف بود نامه را فوراً آماده می کرد و نفر دومی آن را انتقال میداد. این سوارکاران برای رسانیدن مطالب فوری و عاجل در ظرف ۲۴ ساعت بدون توقف ۴۰۰ میل را طی می کردند (۵: ۶۸).

قابل تذکر است که سوارکاران سلطان محمود کبیر برای رسانیدن فرامین و نامه های امپراتوری فاصله موجود بین شهر غزنی و نیشاپور را در ظرف سه روز طی می کردند. به این ترتیب در فاصله بین هر سه میل یک پُست بود که شاید در کشور های دیگر فاصله پُست از همدیگر فرق داشته باشد.

پس گفته می توانیم که راه ابریشم نه تنها دارای کاروان سراها بوده و زمینه اقتصادی از همین راه مهیا میگردید، بلکه در عرصه های دیگر مانند سیاست نیز نقش براننده را در تاریخ افغانستان و منطقه ایفا نموده است. باختر مرکز تقاطع راه ابریشم بوده و مراسلات و پیام های سیاسی از همین طریق یعنی در هند، چین، آسیای میانه، فارس و کشورهای اروپایی ارسال می گردید. بنابراین راه ابریشم که یک راه عمومی جهانی بود کشورها مراسلات خود را از طریق کاروان هایی که مربوط به کشور فرستنده مراسلات بود و با گیرنده مراسلات و با یک قطعه خاص نظامی و سیاسی برای انجام همچو امور توظیف شده بود پیام های سیاسی از یک کشور به کشور دیگر و یا از یک پادشاه به پادشاه دیگر می رساندند؛ مانند پادشاه شاهرخ مرزا که نامه ای به پادشاه چین فرستاد و نماینده پادشاه چین به دربار شاهرخ مرزا آمد.

در قرن ۱۵ این مراسلات سیاسی که توسط گروه های خاص انتقال داده می شد باعث انتقال فرهنگ و هنر یک کشور به کشور دیگر گردید و باعث به معرفی گرفتن یک کشور به کشور دیگر نیز می گردید و همدیگر شان را با تقلید از تمدن همدیگر در همه عرصه های زنده گی پیشرفته تر جلوه میداد و مطابق این مراسلات حتی پادشاهان را در نوعیت حکومت کردن و با طرز حکومت نمودن آشنا می ساخت و فرهنگ های بهتری را انتخاب می کردند و یا از فرهنگ همدیگر تحت تأثیر قرار می گرفتند، مانند اینکه باختر زیر اثر تمدن یونان قرار گرفت؛ زمانی زیر تأثیر تمدن بودیزم قرار گرفت که حتی دومین کشور بودیزم دنیا شناخته شده بود که این خود بیانگر روابط سیاسی و نقش مراسلات سیاسی میان کشورها است (۷): ۶۴-۶۵.

نتیجه گیری

از مطالعات فوق نتیجه گیری می نمایم که راه تاریخی ابریشم یگانه راهی بود که در ازمنه های قدیم روابط تجارتي، سياسي و اقتصادي را بين دول شرق و غرب برقرار می نمود و از همین طریق، اموال تجارتي به شرق و غرب ارسال می گردید. به منظور حفاظت و رفع خستگی کاروانیان، کاروان سراها در مسیر راه ابریشم ساخته شده بود که بقایای آن تا اکنون در بعضی حصص کشور و کشور های دیگر که در مسیر راه ابریشم قرار گرفته اند، موجود می باشند. همچنان مراسلات نیز از همین طریق یعنی از یک کاروان سرا به کاروان سرای دیگر ارسال می گردید؛ تا اینکه به جایگاه دلخواه آنها می رسید. یکی از نمونه های آن می تواند نامه شاهرخ میرزا باشد که به امپراتوری چین رسیده است.

پیشنهادهای

- ۱- از دولت جمهوری اسلامی افغانستان تقاضا به عمل می آید، تا کاروان سراهایی که در مسیر راه ابریشم در کشور موقعیت دارد، باز سازی نماید.
- ۲- از مقام محترم وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان تقاضا به عمل می آید، تا به منظور تشخیص دقیق کاروان سراها یک تیم سروی باستان شناسی را توظیف نمایند.
- ۳- از کشور های همسایه و کشور هایی که در مسیر راه ابریشم قرار دارند، تقاضا به عمل می آید تا کاروان سراها را تشخیص و بازسازی نمایند.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف، دوره دوم، جلد چهارم، ناشر: اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه نبراسکا، ۱۳۹۰.
- ۲- پنجشیری، عزیز احمد. «کاپیسا و راه ابریشم» مجموعه مقالات سمینار کاپیسی دیروز و امروز، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۹۲ خورشیدی.
- ۳- پنجشیری، عزیز احمد. افغانستان و راه ابریشم. کابل، مطبعه آزادی، ۱۳۹۶ خورشیدی.

تحقیقات کوشانی

- ۴- رضی، هاشم. فرهنگ نام های اوستا، جلد سوم، تهران، انتشارات فروهر، ۱۳۴۶.
- ۵- سیستانی، محمد اعظم. سیستان سرزمین ماسه ها و حماسه ها. جلد دوم، اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه دولتی، ۱۳۶۶ خورشیدی.
- ۶- شمال، فرهاد. نقش راه ابریشم در تبلور فرهنگ و تمدن باختر زمین. کابل، مطبعه پوهنتون کابل، ۱۳۹۲.
- ۷- کازاک، جمشید کاوسیجی. زمان زردشت. مترجم کیخسرو کشاورزی، تهران، چاپ رنگین، ۱۳۴۵.

سرمحقق عبدالجبار عابد

یفتلی‌ها (هیاطله یا هون های سفید)

Hephthalits (Hiatus-White Huns)

By: S. R. F. Abduljabar Abid

Abstract:

History is evidence that, from the past, governments in this ancient line have become one another and have been able to recite many works and monuments during the invasions and conquests. Together with such deployed governments, one is the Heptalian or Yefthal government, also known as the White Huns. leftali attacked Afghanistan from the north, and when the Kushani government was weakened, the Yeftatians, on the contrary, were empowered when it came to putting the Kushans government on the verge of being a core of government.

There are different views on the origins of the Hephthalits, some of them leaving the race, and some Aryan race.

This people was ultimately a warrior who never sat indifferent to the invasions of the foreigners and tried to

express their reaction to the aggression and on the battlefield if they repelled the Sassanid attacks and took revenge on them by the Hephthalits government. Claims confirm. They did not accept the Buddhist religion, and they always disagreed with the followers of this religion, even killed them and destroyed their temples, but they themselves were firefighters.

خلاصه

تاریخ گواه است که از گذشته های دور بدینسو دولت های مقتدری در این خطه باستانی یکی پی دیگری روی کار آمده و برای تجلی عظمت حاکمیت ها و معرفت به روند صلابت تبار و خانواده های شان توانسته اند از خود آثار و بناهایی زیادی را به یادگار بگذارند. در جمع چنین دولت های استقرار یافته یکی هم دولت هپتالیان یا یفتلی ها که به هیاطله و هون های سفید هم مشهور است، می باشد. یفتلی ها از ناحیه شمال به طرف افغانستان حمله ور شدند و چون دولت کوشانی ها روز به روز ضعیف می شد برعکس یفتلی ها اقتدار یافته و بالاخره موقعی فرا رسید که دولت کوشانی ها را مضمحل و یفتلی ها دولتی را هسته گذاری نمایند.

در باره اصل و نصب یفتلی ها نظریات متفاوت موجود است. بعضی ها، ایشان را ترک نژاد و عده‌یی کثیری آنان را آریایی نژاد می گویند. این قوم نهایتاً سلحشور و جنگجو بوده اند و هیچگاه در برابر تهاجمات بیگانگان بی تفاوت نمی نشستند و تلاش می نمودند تا به اثر تهاجمات و در میدان جنگ عکس العمل شان را ابراز دارند، چنانچه دفع حملات ساسانیان و گرفتن انتقام از آنان به وسیله آخشنور در برابر فیروز ساسانی از جانب دولت یفتلی ها بر این ادعا صحه می گذارد. هیاطله (یفتلی ها) دین بودایی را نمی پذیرفتند و با پیروان این دین همیشه در مخالفت بوده حتی آنها را به قتل رسانیده و معابد شان را منهدم می ساختند و خود آتش پرست بودند. ولی باید اذعان داشت که تاج سه هلاله یفتلی که مهراکولا در تاکسیلا تاجگذاری نمود، تاج در سر شیران بامیان شاه شکاری و بودیستوایی که از تپه توپ کلان به دست آمده حمایت یفتلی ها را بر خلاف نظر فاهین تأیید می نماید.

مقدمه

به باور بسیاری ها، یفتلی ها مانند کوشانی ها از قبایل آریایی اند که از حوزه تاریخ یا وادی تاریخ که مرکز تجمع یوچه ها یا یوچی ها و گروهی به نام ووسون (Wu-Sun) ها بود بر اثر فشارهای متداوم ترک ها ابتدا در بین سیحون و جیحون متمرکز شدند و بعداً با عبور از آمو دریا وارد تخارستان، بلخ و جنوب هندوکش گردیدند. اشتباه اصلی در مورد ترک بودن کوشانی ها، یفتلی ها، کیداری ها و کابل شاهان؛ بیشتر از افسانه های تاریخی منشأ میگیرد تا واقعیت های تباری و نژادی آنها. اقوام آریایی منجمله یفتلی ها پیش از پذیرفتن دین زردشتی، میترا پرست بودند و به خدای آهور و دیوا اعتقاد داشتند. پیروان آهور که عمدتاً زراعت پیشه و شهرنشین بودند در بلخ مرکزیت داشتند، شهر و تمدن شکوهمند را بنیاد گذاشتند. هیتالیان در سلحشوری و محاربه مشهور بودند، همچنان با دشمنان خویش آشتی ناپذیر بودند. به رسوم و عنعنات خود پابند بوده رسم تک شوهری و چند شوهری در ظاهر زنان آن قوم کاملاً نمایان بود.

مبرمیت تحقیق

در کتابی توجه ام را هون های سپید جلب کرد وقتی دقیق شدم یافتم که هون های سپید همان یفتلی ها یا هیتالیان اند که عرب ها آنها را هیاطله می گویند و چون روزگاری به مثابه دولت مقتدر معروف بودند و از شهرت زیاد برخوردار بودند، با چنین مبرمیت خواستم بررسی این قوم و یا دولت را در مقاله بگنجانم و حضور علاقمندان پیشکش نمایم.

هدف تحقیق

هدف از تحقیق پیرامون این موضوع عرضه نمودن نظریات و دیدگاه های اندیشمندان در رابطه به یفتلی ها برای علاقمندان و دانش پژوهان این عرصه است.

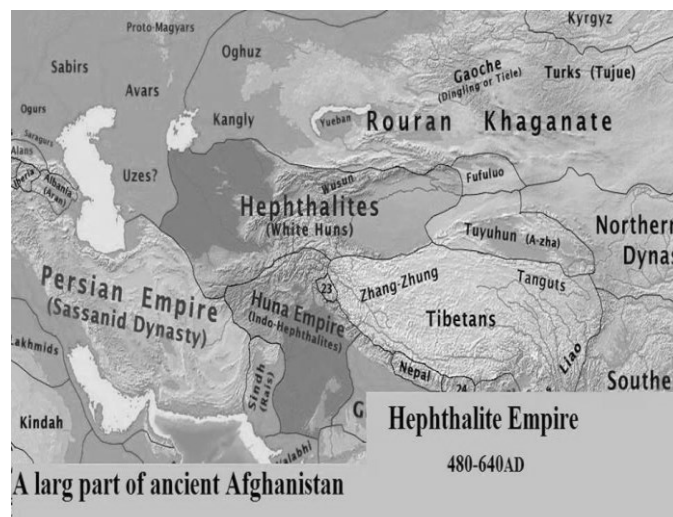
روش تحقیق

این تحقیق بر شیوه تحلیلی و توصیفی استوار است.

یفتلی ها

یفتلی ها از قسمت شمال شرق افغانستان از طریق حوزه رود جیحون به طرف افغانستان هجوم آورده و تا اواخر قرن سوم میلادی، تمام سرزمین های شمال این رود را به تصرف خود در آوردند. تا قرن پنجم میلادی یفتلی ها نتوانستند از ناحیه شمالی رود جیحون به صورت کامل عبور کنند، لذا جنگ های پراکنده بین آن ها و کوشانی ها که حکومت را در دست داشتند، روی داد.

در اوایل قرن پنجم میلادی که از یک طرف قدرت یفتلی ها افزایش پیدا کرد و از طرف دیگر کوشانی ها رو به ضعف نهادند تا بالاخره یفتلی ها تا سال ۴۲۵ میلادی موفق شدند، تمام باختر را به تصرف خود در آورند و در تخارستان حکومت تشکیل دهند. در این هنگام کوشانی ها از شمال کشور عقب نشستند و این عقب نشینی تا دشت های اطراف رودخانه کابل رسید. در نتیجه یفتلی ها از کوه های بلند هندوکش عبور کرده و وادی های اطراف کابل، قندهار و زابل را تصرف نمودند. به زودی قلمرو این حکومت در سرتاسر خاک افغانستان، از مرو تا کشمیر گسترش یافت.

(تصویر ۱) نقشه قلمرو یفتلی ها، کاپی از سایت <http://hamgardi.com>

یفتلی‌ها...

غبار در باره یفتلی‌ها چنین نظر دارد: «بعد از سقوط کوشانیان در باختر طایفه یفاتله که اعراب آنها را هیاطله خواندند به تشکیل سلطنت در بلخ پرداختند و متعاقباً بر مناطق جنوبی هندوکش استیلا جستند. یادگار یفاتله‌ها در تخارستان به قول بارتولد شهرهایی بود به نام یفتل که یکی آن در تخارستان سفلی و دیگری آن در تخارستان علیا بود که تا هنوز به شکل قریه موجود است، می باشد. این قریه یفتل در ده میلی شهر موجود فیض آباد بدخشان دارای اضافه از سه هزار خانوار اهالی و نفوس قابل ملاحظه می باشد که زبان شان همان فارسی مروج افغانستان است» (۲۹:۵).

یفتلی‌ها تنها به تسخیر افغانستان اکتفا نکرده، بلکه امپراتوری شان را بر بخارا، سمرقند، پنجاب، کشمیر، سند، کاشغرو ختن بسط دادند. پایتخت شان در هند شهر ساکالا (سیالکوت امروزی) بود. شاهان مشهور هیاطله تورامان، مهی را گل یا میراکولا و افتالانوس (Eftalanous) بود.

غبار در باره هیاطله یا یفتلی‌ها در جای دیگری چنین می نویسد: «یفتلی‌ها که به نام های متعدد در تاریخ خوانده شده اند، اصلاً جز قبایل سیتی بوده و مثل کوشانی‌ها از جبهه شمال شرق در حوزه سیحون سرازیر شده و تا اواخر قرن سوم میلادی اراضی شمال جیحون را اشغال کردند. این‌ها در اوایل قرن پنجم میلادی جیحون را عبور و وارد شمال افغانستان گردیدند و برای بار اول در سال ۴۲۵ میلادی در تخارستان به تشکیل دولت پرداختند. از قبایل یفتلی، مشهورتر ازهمه (زاولی) است که در ایالت غزنین ساکن شده و آن علاقه به نام ایشان زابل و زابلستان موسوم گردید» (۵۶:۶).

نجیب الله تورویانا، نیز هیاطله را آریایی تبار دانسته و می نویسد: «هیاطله یا یفاطله که آن‌ها را هفتالیت نیز خوانده‌اند مثل کوشانی‌ها قبیلۀ بودند از طوایف تخاری افغانستان. محل آن‌ها در بدخشان بوده و شهرهای یفتل را در بدخشان علیا و سفلی متعلق به آنها می دانند. شهر یفتل هنوز در بدخشان علیا به صورت یک قریه موجود و شهر دومی در قطغن یا بدخشان سفلا معدوم گردیده است. نام هیاطله تا دوره های اسلام در مورد بدخشان، قطغن و حتی بامیان نیز اطلاق شده

است. بعضی مؤرخین افغانی و اسلامی شاهان محلی غوری بامیان را به نام پادشاهان هیاطله یاد کرده‌اند» (۸۶:۱).

عبدالحی حبیبی در کتاب «تاریخ مختصر افغانستان» در کنار واژه «هیاطله»، واژه «هپتال» و «هپتالیان» را نیز به کار برده است. به قول وی: «در حدود ۴۲۵ قبایل سپید رنگ آریایی نژادی که چینیان «بی-تی-لی-دو» و یونانیان و رومیان افتهالیت (EPHTHALITES) یا خیونیت (CHIONITES) و پارسیان خیون یا هون (HION) یا (HUN) و در زبان پهلوی و عربی و دری «هیپتال» یا «هیطل» یا «هیفتال» یا «هیاطله» و منابع هندی سانسکریت «شوته هونه» و «هونان سپید» یاد کرده‌اند، از اراضی آسیای مرکزی و دریای آمو به طرف وادی های شمال هندوکش، تخار و باختر گذشتند که چینیان ایشان را از «هونان-هیونگ - نو» به کلی جدا دانند و نیز «پروکوپیوس» مؤرخ بیزانسی که معاصر هپتالیان است و در سنه ۵۶۲ میلادی مرده، ایشان را بدین سبب از وحشیان زرد پوست جدا داند که رنگ ایشان سپید و هم مذهب تر بوده اند و حتی به قول مؤرخان چینی زبان ایشان هم مغولی یا ترکی نبود و شاید مخلوطی از لهجه های اندو-آریانی باشد که نام خان=هون را در این اختلاط گرفته باشند و اصلاً همان یو-چی اند» (۷۵:۲).

محمد صدیق فرهنگ در باره هون های یفتلی چنین می نویسد: «هون های یفتلی وقتی باختر را در شمال هندوکش و سپس گندهارا را در جنوب فتح کردند و تمدنی را که موجب پیدایش دبستان هنری یونانو-باختری شده بود، منهدم ساختند. هرچند آنان مانند اسلاف شان از اینجا به هند گذشته تا کناره های رودخانه گنگا جلو رفتند، اما به زودی در زیر فشار دو جانبه ساسانیان از غرب و ترکان از شمال در هم شکسته به همان سرعتی که در صحنه تاریخ وارد شده بودند، آن را ترک گفتند. در نتیجه یکبار دیگر افغانستان باستانی جز شاهنشاهی ساسانی گردید، اما باز هم دولت مذکور نتوانست تسلط خود را بر آن قایم کند و قسمت شرقی افغانستان در بین حکمرانان که بیشتر از بقایای کوشانی ها و یفتلی ها بودند تقسیم شد» (۳۸:۷).

اینکه یفتلی ها را ترک تبار می دانند قابل مکث است، به نظر می رسد آنانی که هیاطله (خیون) را ترک تبار می‌دانند به خاطر آن باشد که این طایفه در اوستا از

قبیله های تورانی معرفی شده است و توران که در شاهنامه فردوسی در برابر ایران قرار دارد، ترک پنداشته شده است. در حالی که محققان و مؤرخان بسیار مشهور، توران را ترک ندانسته، بلکه آریایی تبار معرفی می‌کنند. به قولی: «ترک خوانده شدن تورانیان و ترکستان نامیده شدن سرزمین توران که در متن های فارسی و عربی و از آن جمله در شاهنامه راه یافته، حاصل یک اشتباه تاریخی است که بر اثر مهاجرت اقوام ترک تبار آسیای میانه به سرزمین باستانی توران از روزگار اشکانیان به بعد پیش آمده است» (۹۶۴:۴). از نخستین سده های میلادی (مساوی اواخر دوره اشکانی) که اقوام ترک تبار در این سرزمین و بخش های گرداگرد آن، جانشین اقوام دیگر شدند، به تدریج «خیون‌ها» یا «هیون‌ها» با ترکان و هفتالان یا هیاطله یکی به حساب آمدند (۹۷۸:۴).

چنانچه در رابطه با جابجا شدن ترک‌ها در سرزمین های آریایی و آریایی بودن تورانی ها و یفتلی‌ها در کتاب «افغانستان در مسیر تاریخ» آمده است که: «آسیای مرکزی و شرقی، شامل صحراها ریگزارها با گرما و سرمای شدید و بعضاً سطوح مرتفع و قسماً کوه های پرآب و علف و مساعد به زنده گی است. این حصص مساعد عبارت است از:

- اول، حوزه بایکال (مسکن اصلی مغول‌ها).
- دوم، حوزه بالخاش (مسکن اصلی ترک‌ها).
- سوم، حوزه تارم (اصلاً مسکن آری‌ها بود و از قرن هشتم مسکن ترک‌ها قرار گرفت).
- چهارم، حوزه ارال شامل ماوراءالنهر (اراضی واقع بین جیحون و سیحون و سرزمین خوارزم).

حوزه ارال اصلاً مسکن آریایی‌ها بود، ولی به تدریج ترک‌ها و ترکمن‌ها در این حوزه نفوذ نموده و بالاخره اکثریت فایق گردیده و دولت‌ها را تشکیل کردند. اصلاً وقتی که قسماً مغول‌ها با آریه‌های آسیایی مزج و مخلوط شدند، نام «ترک» به آن‌ها اطلاق شد. ترکمان‌ها هم بیشتر از عناصر مخلوط شده ترک به میان آمدند و سلجوقی‌های بعدی شعبه از همین ترکمانان هستند، در حالی که ازبک‌ها از جمله ترکان شرقی می‌باشند و زبان شان هم ترکی چغتایی بوده و با زبان ترکمنی نزدیک

می باشد و هر دو زبان همدیگر را می فهمند. اما ترکان ترکیه امروزی از جمله ترکان غربی استند» (۵۸:۶).

غبار ادامه می دهد: «مردمان ترک با زنده گی چادرنشینی که داشتند، قسماً در ترکستان شرقی دارای تمدن و فرهنگ خط و ادب و صنعت فلزکاری و نساجی بوده، خط سریانی را در الفبای ترکی قبول کرده بودند و مثل ترکان اویغور که در رأس تمدن ترک و مغل در قرن هشتم میلادی قرار گرفته و به زنده گی شهری، زراعت و آبیاری توجه داشتند، بودند. مغول ها در قرن دوازدهم خط را از همین اویغور ها گرفتند و با قراخانیان ترکی که زیر تأثیر تمدن اویغورها و یا چینی ها واقع شده بودند، در ترکستان شرقی و هم در ترکستان غربی و ماوراء النهر مؤسسات سیاسی پیشرفته تری را تأسیس کردند» (۵۸ و ۵۹).

اما اینکه ترک ها چگونه به خاک افغانستان وارد شدند غبار می نویسد که: «در هر حال، موج نخستین عنصر ترك از قرن ششم با کشور افغانستان در تماس آمد. ترکان التایی که در اوایل قرن پنجم زیر تعرض امپراتوری (توبا) قرار گرفته بودند، بعدها بر قبایل جوان منگولیا غالب شده و خود به جبهه غرب متوجه گردیدند و از حوزه تارم تا حوزه سیحون گسترش یافتند. این ها در سغدیانہ یفتلی ها را مغلوب کردند و در نصف دوم قرن ششم، نام آن ها برای بار اول در سواحل جیحون شنیده شد. امپراتوری بزرگ ترک (تومن) که از منگولیا تا ارال فرمان میداد، اما بعدها قلمرو وسیع او به دو حصه شرقی و غربی منقسم گردید، دولت شرقی با پادشاهی موگان خاقان پسر تومن خان در منگولیا تأسیس شد و دولت غربی با پادشاهی ایستامی خان ییغو برادر امپراتور تومن در ایالت کاشغر و حوزه سیحون و ارال تشکیل گردید» (۵۹:۶).

دولت ترکان غربی به زودی با دولت ساسانی ایران متحد شده، حکومت کوچک محلی یفتلی و اراضی چپ جیحون (باختریان) را با ایالات شمال غربی افغانستان پادشاه ساسانی (خسرو انوشیروان) اشغال نمود. ولی بعدها در سر راه ابریشم که ترکان حق ترانزیت آزاد مال التجاره خود را از کشور ایران می خواستند و ساسانی ها رد می کردند اتحاد هر دو برهم خورد، «تاردوخان» ییغوی ترکان غربی، در اواخر

قرن ششم میلادی دولت ساسانی را از ایالات شمالی افغانستان از بدخشان تا میمنه، به جانب غرب عقب زده و خودش جای ساسانی ها را اشغال نمود.

آنچه مربوط به تسلط ساسانیان در افغانستان می شود، علامه حبیبی در این باره چنین می گوید: «تسلط ساسانیان در افغانستان دیر دوام نکرد و در عهد قباد بعد از ۴۸۸ میلادی هون های هفتلی که از نژاد آریایی بودند، از طرف تخارستان بر کابل و زابل و افغانستان مرکزی دست یافتند که فتوحات خود را تا کشمیر و هند مرکزی رسانیدند و بقایای این کوشانیان و هفتلیان و ملوک مقامی، تا اوایل عصر اسلامی و قرن هفتم مسیحی باقی ماندند» (۲۹:۳).

گویند یفتلی ها مردمان جنگجو و محارب بوده اند، غبار به نقل از عباس آشتیانی در باره چگونگی محاربه دولت هیاطله می گوید، دولت هیاطله محاربات صعبی با شاهپور ذوالاکتاف فارسی کرده اند و فیروز والی سیستان را در حدود نصف دوم قرن چهارم مسیحی در پناه خود گرفتند. این وقت هرمزد اول برادر فیروز بعد از فوت یزدگرد دوم پادشاه فارس بود. دولت هیاطله فیروز را تأیید کرده و قهراً به سریر سلطنت فارس نشانند. فیروز قبول مالیات نمود که به دولت هیاطله بپردازد، ولی بعدها در تادیبه آن اعمال نمود. لذا بین دولتین حرب اعلان و در نتیجه فیروز مغلوب گردید. این بار فیروز دادن دختر خود را به خوشنواز، پادشاه هیاطله متعهد گردید. در سال ۴۸۳ میلادی دوباره بین هیاطله و ساسانیان در حدود توران حرب واقع شد. فیروز از اردو های هیاطله در حدود بلخ مغلوب قطعی و بلافاصله از طرف پادشاه هیاطله اعدام گردید (۳۰:۵). بعد از کشته شدن فیروز (پیروز)، برادرش ولاش (بلاش) پادشاه شد، ولی بعد از چهار سال به سعی زرمهر وزیر از تخت شاهی خلع کور گردید و در سنه ۴۸۸ میلادی کواذ (قباد) پسر پیروز که در دوره شهزاده گی نزد هپتالیان یرغمل بود و با ایشان روابط دوستانه داشت بر تخت ساسانیان نشست و دولت ایران خراج گذار دولت هپتالی بود. چنانچه مسکوکات طلایی از ولاش و کواذ و خسرو اول کشف شده که به رسم الخط کوشانی و هپتالی خطوطی بر آن موجود است و به قول مارکوارت این مسکوکات را مخصوصاً برای ادای خراج به هپتالیان ضرب می کرده اند (۷۷:۲).

در کتاب «آریانا یا افغانستان» می خوانیم که: «پاشادهان هیاطله انتقام حملات آریانا را از شاهان ساسانی فارس گرفتند. در سال ۴۲۰ میلادی بهرام گور را شکست دادند هفتالانوس که افتالانوس هم گویند فیروز را اسیر و ولیعهد را نیز اسیر گرفت و دختر او را در حرم خود داخل کرد.

قبل از نهضت هیاطله، رومی ها نیز مغلوب فارسی ها شده بودند و باج گذار آنها بودند. ولی در اثر ضربات مدهشی که آریانا حواله دولت ساسانی کرد، رومی ها مأمون و مصئون گردیدند و از ادای باج به فارسیان انکار نمودند. گرچه شاهان هیاطله حملات فارسیان را از آریانا دفع نمودند و ممالک مجاور را در تحت فرمانروایی خویش قرار دادند، ولی متأسفانه به مدنیت و معارف چندان علاقمند نبودند و آثاری از خود به جا نگذاشته اند حتی امکان دارد در اثر محاربات شان مدنیتی که از کوشانی ها به یادگار مانده بود به خرابی رفته باشد. چنانچه به قولی هیوانگ تسانگ (شوان-زانگ) زایر چینی که در عصر هیاطله و مخصوصاً در اواخر این دوره به آریانا سفر نموده بود، مدنیت آریانا با وجود حملات خارجی و کارزار های هیاطله در زوایای دیرها و معابد باقی مانده و کاملاً معدوم نگردیده بود. چنانچه کاوش های امروزه این نظریه را ثابت می نماید (۸۷:۱).

اوضاع اجتماعی در عهد یفتلی ها دنباله وضعیت کوشانی های کوچک بود که با پاره از تغییرات و احیاناً تحولات معکوس ادامه داشت. گرچه تجارت با کشورهای چین، ایران و هندوستان خوب بود با آنهم شهر های بزرگ در شمال و جنوب هندوکش از رونق افتاد و صنعت معروف گریکو- بودیک هم منحل شد. اوضاع فرهنگی و اقتصادی کشور در عهد یفتلی ها فرو افتاد و در چنین شرایطی مناسبات فیودالی در کشور ریشه می گرفت. اما اهمیت دولت یفتلی در افغانستان بیشتر از جنبه سیاست بود؛ زیرا این دولت نظام وحدت سیاسی کشور را یک بار دیگر بعد از کوشانی های بزرگ تأمین نمود و حدود سیاسی آن از آسیای مرکزی تا هندوستان شمالی کشیده می شد. یفتلی ها که هم خرگاه نشین، کوچی و هم شهر نشین بودند، تابستان بدخشان و زمستان باختریان را دوست داشتند. همچنان برخلاف کوشانی ها دیانت بودایی نداشتند، بلکه طریقه های برهمنی و میترا پرستی را حمایت می نمودند.

یفتلی‌ها...

در جامعه هیتالیان چند شوهری رسم بود. برادران یک زن مشترک داشتند و زنی که شوهرش برادر نداشت یعنی زن تک شوهر کلاه یک گوشه بر سر می کرد. زن چند شوهردار کلاهی داشت که تعداد گوشه‌های آن متساوی با تعداد شوهرهای وی بود در لباس هم وابسته به تعداد شوهرها پوپک دوخته می شد. در باره این عرف و عادت که هم زمان با چند زنی در بین والیان معمول بود، بسیاری مآخذ چینی خبر می دهند.

هیتالیان در ابتدا ارباب الانواع خود مثلاً رب النوع آتش را می پرستیدند. آنها هر صبح از چادر خود بیرون آمده و به مراسم خود می پرداختند. شاید آنها آفتاب را هم پرستش می کرده اند؛ از آثار به جا مانده هیتالیان بر می آید که آنان پیرو آیین بودایی نبوده اند و تا جایی که توانسته اند معابد بودایی را ویران نموده اند حتی پیروان این آیین را کشته اند. به قول علامه حبیبی، هنگامی که هیون تسنگ (شوان-زانگ) در سنه ۹ هجری به این خطه باستانی آمده است در یادداشت های او دیده می شود که وی شاهد ترمیم معابد بودایی از طرف مردم و شهزاده گان در گندهارا بوده است. همچنان یسونگ - یونگ زایر چینی وقتی به ماوراء النهر در ۵۲۰ میلادی رسیده است، در آنجا دیده که شاه هیتالی زیر غرّدی نمدی خود روی تخت طلا نشسته و هدایای چهل کشور مطیع خود را می پذیرفته و چندان علاقمندی نسبت به آیین بودایی نداشته است و در جنوب هندوکش میهره کوله دشمن سرسخت و مخرب دین بودایی بوده است. شاید چنین حرکت سختگیرانه و بدبینانه آنان در برابر آیین بودایی و پیروان این دین در ابتدا با همان قوت خود موجود بوده و اما بعدها به مرور زمان از شدت آن کاسته شده است (۸: انترنت).

اخشنور هیتالی بزرگ در حدود نیم قرن پادشاهی خود، قلمرو او بعد از ۴۶۰ میلادی که شامل (۴۰) ایالت بود و از مرزهای پارس تا ختن، چین و هند وسعت داشت، در غرب سلطنت قوی ساسانیان را مطیع و در شرق گوپتا های هند را فرو کوفته بود و شاهان ساسانی بلاش، کواد و... باج گذار او بوده اند (۷۸:۲). بعد از اخشنور پادشاه مشهور هیتالی توره مانا (Turamana) یعنی "توره در زبان پشتو به معنای شمشیر+ من فاعل می باشد، به معنی شمشیری) به قدرت رسید وی توجه خود را به فتح هند مبذول داشت و دولت گوپتای هندی را به تزلزل

انداخت و پایتخت هندی خود را در سگله یا ساگاله (Sagala) سیالکوت کنونی واقع در پنجاب قرار داد.

در جمله شاهان هون های سپید آریایی نژاد، پدر مهراکولا پادشاه مشهور هفتلی (تورامانه) نام داشت که در کتیبه های هندی که یکی آن سکهر و دیگر درکور است نام خود را «مهراجه توره مانه شاه جاولا» یعنی پادشاه بزرگ تورمان شاه زاول نوشته است و وی در حدود ۵۰۰ میلادی زنده گی داشت (۸۷:۳). وفات توره من در حدود ۵۰۲ میلادی تخمین می شود که بعد از او میهره کوله (Mihirakula) پسرش بر تخت شاهنشاهی هپتالی زابلی نشسته و در کتیبه گوالیار هند در سال ۱۵ سلطنت او (حدود ۵۱۷ میلادی) نامش درج است. او فتوحات زیادی داشته است که تا نیم هند می رسید، نام این شاه از دو کلمه میر (آفتاب) و کول (خاندان) یعنی از خاندان آفتاب و مهرزاد که در یک تذکره خطی دری بدخشان نام او به ترجمه دری مهرپور آمده است و او شهزاده گان محلی هند و بقایای خاندان گوپتا را باج گذار خود نمود و کشمیر را فتح کرد، وی همان شاهیهست که در کتاب کاسماس (Cosmas) حدود ۵۴۷ میلادی بنام گولاس (Golloss) ذکرش آمده که عساکر او با دو هزار فیل جنگی بر هند تاخته بلخ، بامیان و بادغیس مراکز نظامی او بود (۸: انترنت).

سلطنت میهره کوله تا حدود ۵۴۲ میلادی با جنگ ها و خونریزی های هولناک دوام داشت و در آثار بوداییان هندی و چینی و راهب بیزانسی که هند شمالی را در آن عصر دیده، از این دهشت و خونریزی های وی ذکر رفته است تا جایی که شهزاده گان هندی مانند بهانه گوپتا امیر محلی بنگال باگوپه راجه و دیگر امرا متفق گردیده و در سنه ۵۱۰ میلادی در جنگ شدید میهره کوله را شکست داده و به کشمیر عقب نشانده اند. پس از این در حدود ۵۲۸ میلادی واسودهارمن راجه هند مرکزی به اتفاق راجگان دیگر قوای هپتالی را از هند کشیده اند، تا که در سنه ۵۴۲ میلادی میهره کوله مرده و داستان های او در کشمیر تا زیاد وقت باقی مانده است.

در موزیم پشاور سه کتیبه هپتالی موجود است که از توجی وزیرستان به دست آمده و رسم الخط آن یونانی و منگولی می باشد. کتیبه شماره (۴۱)

یفتلی‌ها...

موزیم پشاور علاوه بر خط یونانی و منگولی کلمات الله و محمد به خط کوفی نیز دارد و نیز دو کتیبه هپتالی در دره شالی روزگان شمال قندهار بر خرسنگ هایی دیده می شود که بر یکی از آن به خط یونانی کلمات «بگوس شاه زاول مهرزی» یعنی «بزرگ شاه زاول مهرزی= مهرپور» باید شمرد که کلمات کتیبه ریشه های دری و پشتو دارد (۷۹:۲).

بعد از درگذشت میهره کوله دولت هپتالی ناتوان گردید و درعصر خسرو انوشیروان (۵۳۱-۵۷۹ میلادی) قوای ساسانی از غرب و نیروهای ترکی از شمال بر هپتالیان تاخته و در جنگی که این دو قوای متحد در سغد با هپتالیان کردند در سنه ۵۶۸ میلادی ایشان را مضمحل ساختند. خلاصه این که دولت هپتالیان سقوط کرد و در افغانستان امارت های محلی مرکب از عناصر کوشانی، هپتالی و خاندان های ترکی تا عصر اسلامی باقی ماندند.

آثار، زبان و فرهنگ هپتالیان در السنه افغانی (دری و پشتو) باقی مانده است که از آن جمله لقب «خان» تا اکنون جزو نام هر افغان است و هر فرد افغان در هند به این نام شهرت دارد؛ تورخان و مهرگل هم نام های مروج افغانیست. همچنان کلمات اولس (ملت)، جرگه (مجلس یا شورا)، یرغل (ایلغار) در پشتو و دری، سهاک (ساکه)، خلجی (غلجی)، کشانی (کوشانی)، میرویس (مهرویسه)، و غیره در افغانستان از همان عصر ساکه ها، کوشانی ها و هپتالیان باقی مانده است.

مسکوکات هپتالیان که از هده، کابل، غوربند و دیگر جا ها کشف شده، شاهان با قیافه افغانان کوچی با بینی های کشیده تاج ها، حمایل و گوشواره های گوه‌رین و خطوط یونانی، پهلوی، سانسکریت و منگولی به نظر می آید که بر یک روی سکه شکل آتشکده با دو محافظ نیزه دار دیده می شود و این خود می رساند که هپتالیان احترام به آتشکده و روشنی داشته اند. چنانچه آثار به دست آمده از کوتل خیرخانه و نیز معبد بزرگ زور (سور) و زون در آن سوی هلمند در زمین داور تا عصر فتوح اسلامی هم وجود داشت. پس می توان گفت که هپتالیان مبدای نور و روشنی را چه در آتش و چه در آفتاب می پرستیدند و برعکس در ضدیت با آیین بودایی قرار داشته اند (۸: انترنت).

(تصویر ۲) سکه مسی گنگیلا شاه یفتلی، کاپی از <http://aftab.com/fa/doc/article-16933>.

<http://www.payam>

نتیجه گیری

هیاطله یا یفتلی ها در تاریخ بنام های متعددی خوانده شده اند. اصلاً جز اقوام آریایی بوده و مثل کوشانی ها از جبهه شمال شرق به سیحون سرازیر شده و تا اواخر قرن سوم میلادی اراضی شمال جیحون را اشغال کرده بعداً در اوایل قرن پنجم میلادی جیحون را عبور و وارد شمال افغانستان گردیده اند. برای بار نخست در ۴۲۵ میلادی در تخارستان به تشکیل دولت پرداختند و از قبایل مشهور یفتلی یکی آن زاوولی است که در ایالت غزنین ساکن شده و آن مناطق به نام ایشان زابل و زابلستان موسوم گردیده است.

زاممداری یفتلی ها که شامل برگه های تاریخ افغانستان شده از اهمیت ویژه و خاص خود برخوردار بوده است. یفتلی ها قبل از تشکیل دولت، ضعیف و پراکنده بودند ولی از آنجایی که روز به روز دولت کوشانی ها رو به تضعیف شدن نهاده و به اضمحلال نزدیک می شد از همین ناتوانی هیاطله (یفتلی ها) استفاده برده و دولت کوشانی ها را از پا انداخته و خود بر اریکه قدرت تکیه زدند. سلحشوری، فتوحات و محاربات یفتلی ها ثبت تاریخ است. همچنان عکس العمل و ایستاده گی

آنان در برابر مهاجمان سلحشوری و پایمردی آنان را نمایانگر است. گذشته از آن آثار به جا مانده به خصوص سکه های ضرب شده آن عصر، گواه بر این است که یفتلی ها یک دوره خاص تمدنی را در تاریخ افغانستان رقم زده و از خود حماسه ها را به میراث مانده اند.

مآخذ

- ۱- توروایانا، نجیب الله. آریانا یا افغانستان، قسمت اول، چاپ دوم، پشاور: مؤسسه انتشارات الازهر، ۱۳۷۹.
- ۲- حبیبی، عبدالحی. تاریخ مختصر افغانستان از زمانه های قدیم تا استقلال، کابل: سازمان مهاجرین مسلمان افغانستان، ۱۳۶۸.
- ۳- حبیبی، عبدالحی. تاریخ افغانستان بعد از اسلام، تهران: افسون، ۱۳۸۰.
- ۴- دستخواه، جلیل. اوستا کهن ترین سرودها و متن های ایرانیان (گزارش و پژوهش)، جلد دوم، چاپ پانزدهم، تهران: انتشارات مروارید، ۱۳۸۹.
- ۵- غبار، میرغلام محمد. جغرافیای تاریخی افغانستان، کابل: انتشارات میوند، ۱۳۸۶.
- ۶- غبار، میرغلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، جلد اول و دوم، پشاور: دارالسلام، ۱۳۸۸.
- ۷- فرهنگ، میرمحمد صدیق. افغانستان در پنج قرن اخیر، جلد اول و دوم، تهران: مؤسسه انتشارات عرفان، ۱۳۷۴.
- ۸- مصباح زاده، "تأملی بر پریشان رفتاری تاریخ نگاری در افغانستان (بخش چهارم)"، پیام آفتاب کوشانی ها، یفتلی ها و غوری ها - <http://www.payam-/16933> - <http://www.payam-/16933>.

معاون سرمحقق فایقه لحظه فیضی

آثار مس عینک بازتابی از تعالیم فلسفی آیین
بودایی

**Mas-Aynak relics reflexive of
Buddhist philosophical teaching**

By: Research Fellow. Fayqa Lahza Faizi

Abstract:

Religious myths and beliefs have been the source of many human movements that have led to enormous changes in human history. And most of the artistic elements show T-beliefs in a human group. Because the use of art is the best means of conveying the religious beliefs, intentions and desires of humans, If meticulous delineation of the artistic dimensions of its works takes place, scientific identification of art structures analyzes and interprets many of the major themes of a society.

In Mas Aynak, artistic structures, both in terms of structure and figuration, contain many cultural and ideological manifestations that are worth studying. This article attempts to briefly introduce some of the intellectual symbols of the Buddhist teachings into the art form used in the relics of Mas Aynak.

خلاصه

اسطوره‌ها و باورهای دینی و عقیدتی سرمنشأ بسیاری از حرکت‌های بشری بوده که باعث تحولات عظیمی در تاریخ بشری گردیده و بیشتر عناصر هنری پیوندهای عقیدتی را در یک گروه بشری نمایش می‌دهد. زیرا کاربرد هنر خوب‌ترین وسیله انتقال عقاید دینی، اهداف و خواست‌های فطری انسان‌ها بوده، اگر ژرفنگری دقیق در ابعاد هنری آثار آن صورت پذیرد، شناسایی علمی در مورد ساختارهای هنری بسیاری از موضوعات عمده و سرنوشت ساز یک جامعه را تحلیل و تفسیر می‌نماید.

در مس عینک ساختارهای هنری چه از لحاظ ساختمانی و چه از لحاظ پیکره‌تراشی و بسا از مظاهر و پدیده‌های فرهنگی و عقیدتی را در خود نهفته دارد که قابل ارزش و مطالعه می‌باشد.

در این مقاله کوشش گردیده بعضی از نمادهای فکری از تعالیم بودا را در قالب هنر که در آثار مس عینک به کار رفته معرفی مختصر گردد.

مقدمه

هنر حوزه گندهارا که مس عینک شامل آن است هنر مذهبی به ویژه هنر هندو- بودایی شناخته شده؛ زیرا نمادهایی از این آیین را به گونه واضح در قالب تندیس‌ها، نقاشی‌ها و ساختارهای ساختمانی می‌توان موشگافی نمود، چون تندیس‌ها و نقاشی‌ها هر کدام ممیزات هنری را دارد که در اکثر ساحات باستانی گندهارا طی چندین دوره حفاریات، کشف گردیده است. در ساحات باستانی لوگر شیوه هنری گندهارا توأم با هنر هلنستیک و هنر هندی با مهارت تام تجلی داده شده است. دلیل آن هم مهاجرت‌های ۱۵۰۰ ق.م به

هند باستان بوده که با نام و کیش هندویی تجدید و انعکاس یافته اند که در لابلای این مقاله اندکی به آن اشاره می گردد.

مبرمیت و هدف تحقیق

طوری که وانمود می گردد، اکثر مجسمه هایی که در اثر کاوش ها از مس عینک به دست آمده از هنر حوزه گندهارا نماینده گی می نماید و وجهه مشترکی را با سایر آثار باستانی و ودیعه های فرهنگی افغانستان دارد، بایست به منظور شناسایی بیشتر فرهنگ باستانی مان روی آن ها مطالعات عمیق علمی صورت گیرد. به همین هدف مقاله هذا نگارش یافت تا مفاهیم و معانی سمبول ها و رمزهایی را که در پیرایه ایکنوگرافی بودایی در قالب هنر بازتاب یافته، مورد مطالعه و بررسی علمی قرار دهیم.

روش تحقیق

در این مقاله از روش تحقیق اسنادی و مقایسوی آثار چاپ شده استفاده به عمل آمده است.

هنر پیکره تراشی در ایکنوگرافی مس عینک

بودیزم از نظر فرهنگ و بازمانده های هنری و فرهنگی در طی چند قرن قبل از میلاد و میلادی در ساحات جنوب افغانستان منجمله مس عینک که انباشته از پدیده های تزئینی و ساختمانی است شیوع یافت و شیوه های مختلف هنری را با زمان های مشخص از دوران های هنری و فرهنگی رقم زده است.

علی الخصوص در دوره کوشانی ها با سیاست مسالمت آمیزی که امپراتوران این سلسله داشتند، شهرهای با عظمتی را که هر کدام با حومه و اکناف خود نمادهای عظیمی از صنایع ظریفه که ناشی از مهارت و توانایی هنرمندان و عقاید باشنده گان آن می باشد، در خود پرورش داده بودند. به اساس اظهار نظر بطلیموس مؤرخ و جغرافیه نویس یونانی که در قرن دوم مسیحی می زیست از جمله شهرهای باستانی؛ لوگرنا (لوگر) را مربوط به کابورا یعنی کابل باستان نام برده که از لحاظ هنر مذهبی آیین بودایی ارزش تاریخی و فرهنگی دارد (۵: ص ۱۹۱).

آیین بودایی در عصر آشوکا در اواسط قرن سوم قبل از میلاد از سرحدات شرقی آریانا به افغانستان کنونی انتشار یافته و بستر مساعد برای پذیرش این آیین در میان باشندگان سرزمین گندهارا وجود داشت که این پدیده جدید عقیدتی را بپذیرند. تعداد زیادی از معابد شامل ساختارهای متنوع در سراسر ساحات گندهارا منجمله مس عینک به وسیله هنرمندان و معماران گندهاری در دوره های بعدی منجمله حاکمیت شاهان اندو-گریگ و گریکو- کوشان زیر نام گریکو- بودیک (مکتب فکری بودایی) آفریده شد؛ البته باشندگان بومی هر ساحه نقش ویژه در خلق آثار داشتند در آثار مس عینک طوری ملاحظه می گردد که هنر مجسمه سازی تحت تأثیر مستقیم هنرمندان گندهاری که پیرو مکتب مهاییانا فرقه سرواستی وادا بودند و این پدیده عقیدتی در هنر مکشوفه مس عینک به وضاحت قابل تشخیص بوده و بخش پر بهای فرهنگ باستانی ولایت لوگر و در کل افغانستان را نماینده گی می نماید.

قابل ذکر است که هنر پیکره سازی در ساحات مس عینک در دو شاخص اساسی باید مورد مطالعه و ارزیابی قرار گیرد:

نخست از بُعد هنری که عناصر از هنر هلنستیک را در خود جا داده است. دوم از نظر عقیدتی که علاوه از سایر ادیان مروج این دوره، تحول سلک های مذهبی بودیزم یعنی تحول هنیانیزم را به فلسفه مهاییانیزم میتوان مشخصاً در آثار باستانی مس عینک، حومه و اطراف آن شناسایی نمود و جالب این که ممیزات هنر هندی نیز با در نظر داشت زمان مشخص تاریخی قابل مکث میباشد. به این معنی که بعد از مرگ آشوکا در اثر بروز اختلافات عقیدتی و عدم موجودیت تعادل فکری در سوترا های بودایی بین پیروان این آیین، طریقه مهاییانا با اکثریت عقیدت مندان بودایی مورد قبول قرار گرفت. کانون بودیزم از کشور هند به سمت شمال آن تغییر مکان کرد و در ساحات گندهارا منجمله حوزه هنری کابل و ولایت لوگر فضای مصئون تری را حاصل نمود و آموزه ها و مفکوره های دینی بودیزم در این ساحات بیشتر تأثیر گذار بود. به ویژه زمانی که مورد پذیرش امپراتوران و زعمای کوشانی قرار گرفت، علمای گندهاری تعدیلاتی در اجرای مراسم مذهبی دین بودیزم وارد آوردند.

در کُلّ طریقه مه‌ایانیزم از آیین بودایی هنایانیزم متفرع گردید و بالاخره فرقه سرواستی وادا که در اثر اختلافات دید و نظر و عقیده پیروان مذهب بودایی شکل گرفت (۶: صص ۲۰۰-۲۰۹) و طرز برداشت میان پیروان باعث شد تا علما و پژوهشگران این دین به ترویج آن بپردازند، فراخ نظری در این روش به وسیله سرواستی وادین ها منجر به تحولات بزرگی گردید و فضای فرهنگی جدیدی را زایش داد. این تحولات عقیدتی و فرهنگی در قالب هنر پیکره تراشی و سایر هنرهای تجسماتی بیشتر تبارز یافته است (۳: ص ۱۷۴). حمایت امپراتوران کوشانی به ویژه کنشکا دلیل شد تا در ساحات گندهارا منجمله حوزه هنری کابل و لوگر دیرهای زیادی ساخته شود که ویژه گیهای فرقه سرواستی وادا در آن به وضاحت قابل شناسایی است.

دانشمندان عرصه تیولوژی (Theology) منجمله محققان ادیان هند باستان فرقه سرواستی وادا را از ابداعات مدرسین گندهاری و کاپیسایی میداند که تعصب و تنگ نظری را کنار گذاشته با دید وسیع آیین بودایی را مورد پذیرش قرار دادند و دید جدیدی را در آیین بودایی پدید آوردند. پیرامون سیر تاریخی حیات بودا تحقیق نموده در ابعاد تجسمات و پدیده های هنری آن را انعکاس دادند.

به عقیده علمای مذهبی و مؤرخان، تجسم بودا در معابد از همین فلسفه آغاز گردید که با طرح تجسمات، پیکره ها به تشریح قوانین بودایی (Daharma) پرداخته در ورای پیکره های سمبولیک و به تصویر کشیدن جاتاگاهها یا صحنه های از حیات بودا طرز برداشت عقیده خود را به این وسیله بیشتر تداعی می نمودند و با همین طرز مفکوره بودا را از گونه رمز و علایم به شکل انسان در قالب مهاتاتاگاتا تبارز دادند. البته در کنار آن عقاید بومی و سایر مذاهب که از تمدن هلنیزم نیز سرچشمه می گرفت به نحوی در تکامل و ترویج آن سهیم گردید.

فرقه سرواستی وادا بعد از قرن دوم میلادی در ساحات گندهارا یعنی از جنوب کوه های پاراپامیزاد تا مالوه (Malwa)، همزمان در کنار سایر مجسمه ها، صحنه های ایکونوگرافی و تصویری بودایی را به وجود آورد که خلق کردن این چنین صحنه ها برابر با اوج عظمت سلسله کوشانی ها تا کیداری ها و یفتلی ها با استفاده از قواعد سرواستی وادین ها است (۱: ص ۱۶۲) که در لابلائی آنها اساطیر

بومی و محلی (هندو- ودایی) را نیز تجلی دوباره بخشیدند. چنانچه: رب النوع آفتاب (میترا) در معابد بودایی به صفت یکی از عناصر تزیینی و عقیدتی تجسم یافت که از نظر فلسفه آیین بودایی در قالب میترا یا بودای آینده از فرقه سرواستی وادا منشا می گیرد و این پدیده در واقع وابستگی های معتقدات و مظاهر ویدایی آریایی را در شمایل برهمنی به ظهور نمایان می سازد، در حالی که قدامت تاریخی آن در سرزمین آریانا حتی به عصر کالکولتیک نیز جستجو شده می تواند (۴: ص ۹۸).

مایتریا ساکیامونی «منظور از بودایی است که از نظر ایکونوگرافی به ویژه در گندهارا بعد از سیدهارتا جایگزین گردید» که اثر منحصر به فرد این مجسمه از مس عینک در حالت اطمینان یعنی ابھایامودرا (Abhayamudra) که بالای تخت لوتوس نشسته و در چوب تراشیده شده به دست آمده است، البته یالان مکمل راهبی در تن داشته و در عقب سر آن نیمبوس یا هاله نور مشاهده می شود. قدامت نیم بوس در فرهنگ آریایی تا به عصر ویدی و اوستایی سرزمین آریانا میرسید و به صفت علامه فارق (راستی) رب النوع روشنی (آفتاب) و عدالت مورد نیایش بود (۴: ص ۲۰۸). همچنان عظمت روحانی بودن این مجسمه را نمایش می دهد که از نظر ایکونوگرافی بودایی این مجسمه مربوط به مایتریا ساکیامونی است. یکی از مجسمه های مکشوفه مس عینک به نام دیپانکارا (جاتاکا) یاد می شود که ارتفاع آن ۵۴ سانتی و عرض آن ۲۵ سانتی است، در آن نشانه های ملمع طلا و رنگ آمیزی نیز مشاهده شده و به اساس مطالعات در زمینه شناخت اساطیر آیین بودایی آخرین بودای است که ظهور بودا را پیشگویی می نماید. در این لوحه جوانی به نام میگا (Mega) موهای خویش را فرش قدم های بودا نموده تا پای بودا از آلوده شدن گرد و خاک مصون بماند. طبق نوشته های هیوانگ سانگ (شوان-زانگ) زایر مشهور چینیایی صحنه پیشگویی (دیپانکارا جاتاکا) در علاقه (ناگارا) در حوالی جلال آباد فعلی واقع گردیده است، البته این اثر همسویی با دیپانکارای شترک دارد که نماینده گی از فرقه سرواستی وادا می نماید (۲: ص ۱۳۵).

(تصویر ۱) بودای دیپانکاراجاتا کا مکشوفه تپه ولی بابا مس عینک (عکاسی: کتاب خان فیضی، ۱۳۸۹).

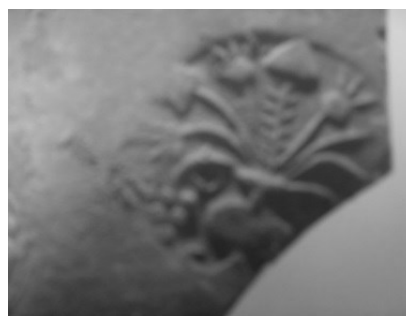
همچنان موجودیت گل لوتوس مظهر تولد و قدسیت بودا است که زینت گر معابد بودایی لوگر گردیده است. قابل ذکر است یکی از ویژه گی های منحصر به فرد آثار مس عینک موجودیت و کشف ستوپه های بودایی به شکل گل لوتوس بوده که در سایر ساحات باستانی تا فعلاً چنین ویژه گی مشاهده نشده است. در معابد بودایی سمبول متعدد مانند سواستیکا، چرخ دهرما، یکشی و گاهی علامت پاندی پادا (Pandipada) در نوار یا سطح خارجی ستوپه ها و دیوار رواق های ایکونوگرافی معابد ساخته می شد؛ ولی هندوها بنابر روایات کتاب مقدس خود شان، لوتوس را بر چهره ویشنو می دیدند و تصویر او را با توله نواختن تبارز می دادند، بعد گل لوتوس آبی همراه با برگهایش و گل های میخک و چنبلی در گلدان ها نقش بسته و به اصطلاح پورناگاتا یاد می شد که همین گلدان یا پورناگاتا برهمن تلقی می شد. از مس عینک لوگر تیکرهای در یافت شده که در آن نقش گل لوتوس به شکل (پورناگاتا) در آثار تیکری ملاحظه می شود. بنابر روایات آیین بودایی این تزیین جنبه مذهبی و عقیدتی داشته که در اسطوره های بودیزم، مذاهب هندویی و ودایی با مفاهیم و معانی مختلف از

آثار مس عینک بازتابی... —————

قرن اول قبل از میلاد الی قرن نهم میلادی به اشکال گوناگون تبارز نموده در آثار تیکری و سایر تزییناتی که به عوض تجسم بودا، گل لوتوس یا نیلوفر نقش بسته نمایشگر موجودیت بودا می باشد (۵: پورناگاتا).

(تصویر ۲) بودای نشسته بالای گل لوتوس مکشوفه تپه کافری مس عینک بر گرفته از کتاب "Afghanistan
"reassures of Buddhism"

(تصویر ۳) پارچه های تیکر مکشوفه مس عینک که در آن شکل پورناگاتا نمایش یافته است (برگرفته از کتاب
مس عینک در پرتو کاوش های باستانشناسی).

از این ساحات پیکره های کشف گردیده که با مهارت هنرمندانه می توان علایم و عناصر مقدس آیین بودایی را در آن ملاحظه نمود. چنانچه: مجسمه هایی که مربوط به بودا است دورا دور سر او را هاله مقدس احاطه نموده، بودا ذریعه حرکات دست یا مودراها، حرکات با معنی و هدفمند را نمایش داده؛ طوری که در کف دست او سمبول آرامش، صلح، اطمینان برای انسان ها بر بنیاد قواعد دهرما نقش بسته است و این مجسمه در سنگ شیبست تراش گردیده است.

چنان که در اساطیر هندی یا شمایل نامه هندی (Indian-Econography) سمبولی تحت اصطلاح اوشینیشه (Ushinisha) یاد گردیده، به حیث سمبول بودهی شناخته شده و دانش کامل بودا را تداعی مینماید که این علامه در آیین برهمنی برای شیواناتراج و بعدها برای بودا نسبت داده شده است. اوزنیشه (اوشینیشه) شیوا با مهتاب یا هلال و اوزنیشه (اوشینیشه) بودا یا بعضاً لونگا تبلور یافته است (۸: ۱۷۴).

(تصویر ۴) مجسمه بودا مکشوفه تپه کافری مس عینک بر گرفته از کتاب کاوش های جدید در افغانستان
مس عینک، ۱۳۹۱.

آثار مس عینک بازتابی...

به همین ترتیب در اکثر اراضی و ساحات باستانی مس عینک علاوه از پیکره های بودا، مجسمه های از متولیان بودایی، سایر علامات عناصر مقدس آیین بودایی در ساحات مختلف لوگر به ملاحظه می رسد که از نظر هنری خیلی زیبا، ابعاد چند جانبه هنر (با تأثیرات هنر هلنستیک حوزه تمدنی گندهارا) هندو- بودایی و یونانو- بودایی را توأم با هنر بومی میتوان متذکر شد که در این گزینش و عنوان وقت بیشتر را گرفته و بحث جداگانه را می طلبد.

(تصویر ۵) مجسمه یک راهب بودایی مکشوفه رواق B1 تپه کافری مس عینک که لباس کوشانی ها را بر تن دارد. عکاسی کتاب خان فیضی، ۱۳۸۹.

نتیجه گیری

در نتیجه میتوان اظهار داشت که هر نقطه از این خطه باستانی دارای گنجینه های به خاک خفته بوده که مستلزم تحقیقات بیشتر علمی میباشد و آن چنانکه باید به آن توجه مبذول گردد، صورت نگرفته است و ساحات باستانی نیز از آن جمله است. داشته های باستانی در ساحات مشحون از خلاقیت های هنری است که دست هنروران لوگر و در کل هنرمندان افغانستان آن را پدید آورده است و نمایشگر چندین دوره تاریخی در این خطه تمدنی و فرهنگی می باشد که از لابلای گنجینه های آن میتوان پیرامون تاریخ ثقافتی، ارزش های فرهنگی، مسایل مذهبی و غیره معلومات مستند تاریخی به دست آورد.

به این ترتیب با ادامه تحقیقات بیشتر می توان در رابطه به چگونگی تکامل آیین بودایی و سایر ادیان رایج آن دوره که به وسیله دانشمندان و پژوهشگران تحت نام (ویباشیکه های شرقی) در آن تحولاتی پدید آمده، مورد مطالعه قرار داد و با تطبیق آثار کتبی و بازمانده های مادی می توان آن را به تحقیق گرفت و به دست نشر سپرد. در اخیر قابل ذکر است که در لابلای آثار به دست آمده بازمانده های مشاهده میگردد که کاملاً متعلق به عصر کوشانی ها بوده و مستلزم تحقیقات بیشتر می باشد.

مآخذ

- ۱- عزیزی، نظر محمد. ساختمان های معماری و هنر تزئینی برجسته تپه شتر هده ناگاهارای قدیم. اکادمی علوم افغانستان: کابل، مطبعه آزادی، ۱۳۸۲.
- ۲- فیضی، کتاب خان. مس عینک در پرتو کاوش های باستان شناسی، جلد اول، اکادمی علوم افغانستان: مطبعه بهیر، ۱۳۹۰.
- ۳- کرشنان، سروپال راد. تاریخ فلسفه شرق، جلد اول، ترجمه خسرو جهان داری، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۲.
- ۴- کهزاد، احمد علی. تاریخ افغانستان، جلد اول، چاپ دوم، کابل: بنگاه انتشارات میوند، مطبعه میوند ۱۳۴۶.
- ۵- لحظه، فایقه. "پورناگاتا"، مجموعه مقالات سمینار (مس عینک در پرتو کاوش های باستان شناسی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۹۰).

آثار مس عینک بازتابی... _____

۶- وکیلی، شروین. خرد بودایی، جلد چهارم، تهران: انتشارات داخلی و
موسسه فرهنگی خورشید، ۱۳۹۶.

۷- Natioal museum. Afghanistan reassures of Buddhism .2016

څېړنوال فریدالله نوري

د کوشاني دورې اقتصادي حالت

(لومړۍ برخه)

The Economic Situation of Khushan Period

By: Research Fellow. Faridullah Noori

Abstract:

This scientific and researching article is about the Kushans Empire's Economy. In this Historical period the economy of Kushans was important issues in central Asia. We discussed on five basic economy facts of this empire. One of the basic fact was agriculture. In this period the Kushans sovereigns equip earth for agriculture in all of regions of their authority. The other very important fact was commerce, import and export, transit and taxes were very important ways to run their economy were husbandry, manual arts and handwork.

لنډيز

د منځنۍ آسيا په تاريخي مطالعاتو کې د کوشانيانو د اقتصادي وضعيت پېژندنه ډېر اهميت لري، نو له همدې امله سوداګري او تجارت، کرنه او مالداري، لاسي صنايع او له عبادتځايونو نه عايد د کوشانيانو د سترواکۍ د اقتصاد له بنسټيزو اصولو نه ګڼل شوي دي، خو په نوموړو مؤلفو په ځانګړې ډول په تجارت باندې خپرونکو لږه خپرنه کړې ده. نو له همدې کبله د دغې خپرنې او ليکنې موخه همدا وه. بايد ووايم، چې په هر يو اصل باندې چې د کوشاني دورې د اقتصادي حالت له اساسي مؤلفو نه شمېرل کېږي، بشپړ بحث شوی او هره يوه باندې تر بېلابېلو عنوانونو لاندې جلا جلا بحثونه شوي دي، له ټولو اقتصادي اصولو له ارزونې نه وروسته دا څرګنده شوه، چې چين، هند او روم سره تجارت او په ځانګړې ډول د ورېښمو په لار سوداګري، د کوشاني امپراتورۍ يو له بنسټيزو اصولو څخه شمېرل کېږي چې د همدغه نظام اقتصادي ستنه يې هم بللی شو. لکه څنګه چې ښکاره ده، د سترو کوشانيانو ښه سياسي مديريت او لويه جغرافيه هم د اقتصاد په پرمختګ کې مهمه وه، خو د دغې کورنۍ واکمن هم بايد وستايل شي، ځکه چې د هغوی ځيرکتيا وه، چې د صحيح سياستونو او د امنيت په راوستلو او تأمين کې يې د اقتصاد د ودې او پياوړتيا لپاره لاره هواره کړه او د دغې دورې اقتصاد يې پياوړی کړ.

سريزه

کوشانيان د افغانستان په تاريخي دوره کې د يوې لويې دورې او نظامي او سياسي کورنۍ په څېر را څرګند شوي دي. دوی په خپل سياسي ژوندون او واکمنۍ کې چې نږدې درې نيمې پېړۍ يې ونيولې، خپله جغرافيه يې پراخه کړله او د خپل سياسي نظام په پياوړتيا کې يې اوچت ګامونه واخيستل. مذهبي سياست يې آزاد پرېښود او فکري او عقيدتي انقلاب يې راوست او د بودايي مذهب او دين په خپرېدو کې يې هلې ځلې وکړلې. سره له دې چې بوديزم دين يې غوره کړ او د خپرېدو اجازه يې ورکړله، د همدغه دين په تبليغ او تر ليرو ځايونو پورې يې ورساوه او په خپلې واکمنۍ کې يې ډېر عبادتځايونه جوړ کړل.

په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې کوشانيان يو له سترو نړيوالو قدرتونو او په منځنۍ آسيا کې له پياوړو اقتصادي ځواک نه شمېرل کېدل، د منځنۍ آسيا په همدې دوره کې کوشانيانو د خلکو په ټولنيز او اقتصادي ژوند کې يې ستر بدلون را منځته کړ. بايد وويل شي، چې د منځنۍ آسيا اوسېدونکو ته د سياسي مسايلو په پرتله اقتصادي مسايل ډېر با ارزښته وو. هېره دې نه وي، چې د کوشانيانو سياسي اړيکې د هغوی له سوادگريزو اړيکو سره يې تړاو درلود. کوشانيانو په پراخه ډول له هند، چين او روم سره تجارت درلود او د لويو لارو مهمې برخې يې په واک کې درلودلې.

د کوشانيانو د سترواکۍ په جغرافيه کې په شمال کې تر تاجکستان، ازبکستان، افغانستان، اوسنۍ پاکستان، د هند شمالي برخې او د سند د سيند شاوخوا ټولې سيمې، د خراسان ټولې برخې په کې شاملې وې. همداراز د تاريخي سرچينو پر اساس هغه لارې چې پامير، کرگيز او قزاقستان يې سره نښلول، هغه هم د کوشانيانو تر واکمنۍ لاندې وې، چې دې لارو په تجارت او د کوشاني نظام په اقتصاد کې رغنده رول لوباوه.

د کوشانيانو اقتصاد يو له هغو بحثونو څخه دی چې د منځنۍ آسيا په تاريخ کې خورا ارزښت لري، بايد ووايم، چې د کوشانيانو د تاريخي دورې په بېلابېلو اړخونو باندې ډېرې څېړنې شوې دي، خو هاغه څه چې لږ تر سترگو شوي، هغه هم د دغې دورې اقتصادي حالت دی، چې د دغې مقالې اصلي بحث جوړوي.

نو کله چې په دې دوره کې دومره سياسي، نظامي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنگي پرمختگ تر سترگو کېده، نو آيا دغه کار بې له يوه پياوړي اقتصاد څخه شونی و؟ په ځواب کې يې حتماً نه وايو، ځکه چې په منځنۍ آسيا، افغانستان، پاکستان او هند کې د لرغون پېژندنې له نښو او نښانو څخه دا را څرگندېږي چې دغه دوره له هر اړخه ډېره غني دوره گڼل شوې ده. همدارنگه، کوشانيانو د خپل پوځ او نظامي قطعاتو او په ودانيزو چارو کې او يا د مذهبي عبادتځايونو په جوړولو کې يوه پياوړي اقتصاد ته اړتيا درلوده. نو دا يوه طبيعي خبره ده چې که يو قوي اقتصاد نه وي، نو هېڅکله نظام په خپلو اساسي بنسټونو نه درېږي او بې له شکه چې يوه ورځ نږدې او له منځه ځي. زما د مقالې اصلي بحث هم د کوشاني دورې

د کوشاني دورې...

پر اقتصاد باندې دى، د دغې دورې اقتصاد موږ په افغانستان او همدارنگه په منځنۍ آسيا کې تر څېړنې او مطالعې لاندې نيسو. د دوى اقتصاد چې معمولاً په زراعت، کورنۍ، سيمه ييز او نړيوال تجارت، مالداري او لاسي صنايعو باندې ولاړ و، هم د دغې مقالې عمده فاکتونه تشکيلوي.

د څېړنې مېرْميت

د کوشانيانو سترواکي او تاريخي دوره چې د لرغونو تاريخي دورو څخه يوه غني دوره ده، پر اقتصادي نظام يې تر اوسه پورې څېړنه نه ده شوې او د دغې دورې د نورو اړخونو خوا کې خورا مهم اړخ دى، چې بايد ټولو ته څرگند شي او دغه کار په يو منظم ډول نه دى ترسره شوى، نو اړينه ده، چې په دې اړه يوه علمي او څېړنيزه مقاله وليکل شي، ترڅو د دغې مهمې او زرينې دورې د تاريخ يوه بله پاڼه هم را واپړول شي او د دوى له اقتصادي وضعيت نه د فرهنگ او د تاريخ مينه وال خبر شي او خپله فرهنگي تنده پرې ماته کړي. بايد ووايم، چې همدغه اقتصاد دى، چې د هر سياسي نظام د پياوړتيا او پايښت لامل کېږي او که د يوه نظام اقتصاد سم نه وي، سياسي نظام يې هم ډېر ناتوان وي.

د څېړنې موخه

د دې علمي-څېړنيزې مقالې په ليکلو او د دغې موضوع په څېړلو کې موخه دا ده، دا چې د کوشاني سترواکۍ د تاريخ نورې برخې، لکه لرغونې سيمې، فرهنگي، مذهبي او ديني، هنري او اجتماعي برخې را برسېرنې شوې دي، نو د اقتصادي حالت په اړه يې تر اوسه کومه علمي او څېړنيزه مقاله او رساله نه وه ليکل شوې، نو هوډ مې وکړ چې په دغې برخې کې هم تر خپل توان پورې کار وکړم او يوه مقاله وليکم، چې دا به د راتلونکو څېړنو لپاره، يو ممد او گټور اثر وي.

څېړندود

په دغې علمي-څېړنيزې څېړنې کې چې د کوشاني دورې اقتصادي حالت تر سرليک لاندې ليکل شوې ده او همدارنگه دغه څېړنه پر لنډيز، سريزه، د څېړنې مېرْميت، د څېړنې موخه، څېړندود، د کوشاني دورې اقتصادي حالت، زراعت، مالدارۍ، صنعت، نړيواله سوداگري، پايله او وړانديزونو باندې مشتمله ده او په پاى

کې نږدې له پنځلسو معتبره سرچینو نه هم استفاده شوې ده، د کتابخانه یي تحقیق له میتود نه استفاده شوې ده.

د کوشاني دورې اقتصاد

د کوشاني دورې اقتصاد یو له ډېرو په زړه پورې تاریخي او اقتصادي بحثونو څخه شمېرل کېږي، اقتصاد د یوه نظام او یوې تاریخي دورې شان او عظمت ښيي، ځکه همدا اقتصاد دی، چې د سیاسي نظامونو د نظامي او سیاسي ثبات، اقتدار او حاکمیت ښکارندويي کوي. په منځنۍ آسیا کې د کوشانیانو د سترواکۍ په دوره کې د خلکو په اقتصادي او ټولنیز ژوندون کې پرمختګونه رامنځته شول. د دغو پرمختګونو لاملونه بېلابېل وو، لکه د منځنۍ آسیا د کرنیزو سیمو د زیاتو برخو یو ځای کېدل، چې د کوشاني دورې د سیاسي عظمت څرګندويي کوي او د کرنې او لاسي صنایعو پراختیا چې هر یو یې د هند، چین د کورني او نړیوال تجارت سره تړاو درلود او د تجارت له لارې یادو هېوادونو ته لېږدول کېدل، خورا اهمیت و موند. دا چې کرنیز سیستم د هرې بشري ټولنې د اقتصاد یو بنسټیز اصل دی، په دغې تاریخي دورې کې یې زیات ارزښت یې پیدا کړ.

د کوشاني سیاسي نظام له ټینګېدو وروسته، کوشاني چارواکو د اقتصاد د پیاوړتیا لپاره له موجوده فیودالي سیستم نه ملاتړ وکړ او د دغه نظام په ثبات کې یې هلې ځلې وکړې ترڅو چې په خپل اقتصادي نظام ته پیاوړتیا ور وښيي. همدارنګه دوی دې ته کوښښ کاوه، چې خپل د خپل سیاسي او مدبره نظام په درلودلو سره یو قوي اقتصاد را منځته کړي او د خپل ملت او خلکو د هوساینې لپاره، ډول ډول امتیازات پیدا کړي، لکه څرنګه چې څرګنده ده، هاغه ډبرلیکونه چې تر اوسه پورې تر لاسه شوي، دا ښيي چې له پاچا نه تابعداري کول او د هغه حکمراني تر ډېره حده ښکاره وه. هغو قشرونو چې د کوشاني سترواکۍ فیودالي نظام یې جوړ کړی و، په بېلابېلو درجو او رتبو باندې وېشل شوي وو، اداره، تجارت، سیاست، اقتصاد، مذهب و ادب په یوه بې مثاله ډول مخته تللي وو او دغه ټول شیان د کوشاني دورې په ګټه ارزول کېدل.^۱

^۱ -نظر محمد عزیزی، تاریخ امپراطوری کوشانیان، جلد اول، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل: ۱۳۵۵، ۵۳ مخ.

د کوشاني دورې...

د کوشانيانو په دوره کې سوداګري او داخلي او خارجي تجارت د پام وړ پراختيا او پرمختيا ومونده، د تجارت پراختيا او اقتصادي مؤلفو له ټولو نه زيات د دغې سترواکۍ د ثبات لپاره ګټور تمام شوو، د کرنې او د لاسي صنايعو په ودې او پرمختګ کې هم کوشاني دولت ستر نقش درلود، چې زموږ د دې خبرې ثبوت په هغو لرغونو آثارو باندې وړاندې کولی شو، کوم چې د دغې دورې پورې اړوندو لرغونو سيمو نه لاسته راغلي دي.

هاغه څه چې په نړيوال تجارت کې خورا مهم دي، هغه هم صادرات او واردات دي، چې د کوشانيانو سياسي او نظامي واکمنۍ هم د ورېښمو په تجارتي لويې لارې باندې مسلطه وه. چې له همدې لارې نه ډېر تجارتي کاروانونه شرق او غرب ته تګ او راتګ کاوه، نو د همدغو هېوادونو تجارتي کاروانو له خوا د ترانزيت پيسې هم د کوشاني سترواکۍ خزانې ته راټولېدې او له دې سره يې اقتصاد پياوړی کېده.

د کوشاني دورې اقتصاد په څو اساسي او بنسټيزو فاکټورونو باندې ولاړ و، چې هر يو يې عبارت دي له: کورنۍ، سيمه ييز او نړيوال تجارت، کرنه او مالداري لاسي صنايع او همدارنګه ودانيزې چارې، ماليات، د ورېښمو د لويې لارې نه، چې هر يو يې په مختلفو ځايونو او بېلابېلو فاکټورونو کې پرې بحث کېږي.

الف- کرنه

زراعت او کرنه چې د پخوانيو تمدنونو بنسټيز اقتصادي اصل ګڼل کېږي، په کوشاني دوره کې يې هم ښه وده وکړله او کوشانيانو د ځمکو په زراعتي کولو کې نه سترې کيدونکې هلې ځلې وکړې. آبادو ځمکو ته يې زراعتي انکشاف ورکړ او هاغه ځمکې چې للمې وي، هغه يې هم په مناسب وخت کې کرلې او د ډنډونو او کارېزونو په جوړولو او د ځمکو په خړوبولو کې يې ډېرې هڅې وکړې.

لکه څرنگه چې ښکاره ده، په هغو زراعتي ځمکو کې چې په ناکافي اندازه باران کېږي او کرنه چې د لرغونو مدنيتونو د ملا تير بلل شوې، د تل لپاره کرنه په مصنوعي اوبو پورې تړلې وي، نو له دې کبله په کوشاني دوره کې د منځنۍ آسيا د

خلکو ډېری ټولنیز او اقتصادي اړخونه د اوبو په ډېرښت کې چې په تولیداتو کې یې رول لوبولی دی، حل شوي دي.^۲

لکه څرنګه چې اکثره پوهانو د کوشانیانو د بنسټیز اصل په اړه چې زراعت و، نظرونه ورکړي، داسې را څرګندېږي چې کوشانیان ته له لومړیو نه زراعت یې مهم اقتصادي اصل و، ځکه چې هغوی د حاصلخیزو ځمکو د ترلاسه کولو لپاره، ډېر کونښن کاوه او په منځنۍ آسیا کې د سترواکۍ له جوړېدا وروسته، کرنه او زراعت ښه وده وکړه او پراختیا یې وموندله. لکه څرنګه چې ښکاره ده، د هغو کودو له مطالعې چې د کوشاني دورې پورې اړوند دي او له آی خانم سیمې نه لاس ته راغلي دي داسې معلومېږي، چې زراعت په آی خانم کې تر څلورمې میلادي پېړۍ پورې په عادي ډول دوام درلود، چې دغه موضوع د کوشاني دورې کرنیز بهیر رانښيي. همدارنګه، له هغو سیکو څخه موږ یادونه کولی شو، کوم چې په یوه مخ کې د زراعت سمبول د غوايي انځور او په بل مخ کې یې کنشکا د مذهبي مراسمو د اجراء په حال کې لیدل کېږي.^۳

په کوشاني دوره کې کرنې د پام وړ پر مخګ وکړ. د زراعت ودې د اوبو لګونې په پراختیا کې وه، چې په منځنۍ آسیا کې د دغې دورې چارواکو(کوشانیانو) له هرې بلې تاریخي دورې نه ډېرې ځمکې تر اوبو لاندې راوستلې. همدارنګه په هغو ځمکو کې چې په دښتو کې وې او تر اوبو لاندې وې، هغه هم کرل کېدې، په داسې حال کې چې د غرو د لمنو ځمکې هم په هماغه وخت کې تر کرنیزونو پلانونو لاندې وې د آمو د سیند په کښتنيو برخو په نمجنو ځمکو کې هم ډول ډول زراعتي محصولات لاسته راټلل، د زراعت پراختیا د دې سبب شوې وه چې زراعتي وسایل هم ډېر ښه رامنځته شي او دا چې د کرنې په برخه کې هم پرمختګونه راشي. پدې دوره کې له اوسپنې نه هم په ډېره اندازه ګټه ترسره شوه او له بېل، کچ بېل او نورو وسایلو نه چې نوي وو، رامنځته شول او استفاده ترې وشوه.

^۲ - ب. الف. لیونتسکی. تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، مترجم: صادق ملک شهمیرزادی، تهران، ناشر یونسکو، سال ۱۹۹۷، ۲۹ مخ.

^۳ - اکتم بابایوف، غلام احمد واک و محمد رسول باوری، باستان شناسی افغانستان، کابل، پوهنتون کابل، ۱۳۶۳، ۱۹۴-۱۹۵ مخونه.

د کوشاني دورې...

د لرغون پېژندنې ليکلي سرچينې د دغې خبرې ثبوت کېدلی شي، چې په دې دوره کې کرنې تر ډېره حده پورې تنوع موندلې وه، د غلو او دانو او د سبزیجاتو پاتې شوني چې د لرغون پېژندنې له کیندنو نه لاسته راغلي دي، دا ښيي چې په دې دوره کې کرهڼیز محصولات ډېر تولید کېدل چې عبارت دي له گدن، وربشې، غنم، زردآلو، انگور، خټکي، کوکنار، زغر، او وابښه څخه او بیا له پروسس نه وروسته په منظم ډول لاسته راټلل. همدارنگه مالوچ هم، په دغو کیندونو کې تر سترگو شوي دي، چې د دوهمې پېړۍ تر وروستیو او د میلاد د لومړۍ پېړۍ تر لومړیو پورې تړاو لري.

د منځنۍ آسیا په اړه ځینې سرچینې د فرغانې سیمې د کرنیز نظام اړوند ارزښتناک معلومات موږ ته رابښکاره کوي، چې دغه سرچینې د تا-یو-آن (فرغانه) سیمه د یوې پرمختللي زراعتي سیمې او په آس روزنه کې یوه ځانگړې سیمه توصیفوي. چيني سفير چې په (۱۲۸ میلادی) له فرغانې سیمې نه لیدنه کړې وه، داسې یې لیکلي وو چې: «د تا-یو-آن سیمه کې نږدې اویا واړه او لوی کلي د ۱۰۰۰۰۰ کسيزه نفوس په درلودلو سره، ځمکې قلمبه کوي او وربشې، انگور او وریځي کري او لاسته یې راوړي.

دا هم باید ووايو چې د کوشانيانو د سترواکۍ په دوره کې د منځنۍ آسیا ټولې زراعتي ځمکې په دې سطحه پرمختگ نه و کړی. لکه د خوارزم او سیر سیند غاړې او کښتنۍ زر افشان، په ځانگړي ډول د بخارا په ختیځې برخې، کرشي او تاشکند سیمو کې چې د فرغانې په دره کې واقع دي او ځمکې یې معمولاً د غرو په لمنو کې پرتې دي او ستر څړځایونه لري او د اوبو له پلوه ډېرې غني دي، مختلط کرنیز سیستم یې درلود او خلک پرې بوخت وو.

د کوشانيانو په پېر کې د اوبو لگولو په سیستم کې، دوی د ځمکو په څړوبولو کې له کانالایزاسیون څخه استفاده کوله چې د دغو کانالایزاسیونونو نښې په خواجه غار او حضرت امام صاحب کې هم لیدل شوي دي، چې د کوکچې له سیند نه جلا شوي دي. همدارنگه له خاتون قلعه او قرغان غونډۍ نه هم ډېری کودري لاس ته راغلي دي، چې د کوشانيانو دورې پورې اړوند دي.^۴

^۴-هماغه اثر، ۱۳۶۳، ۱۹۶ مخ.

د کوشانیانو په سترواکۍ کې د لویو او دایمي سیندونو په شتون سره، د زراعتي ځمکو له جوړولو او خړوبولو نه غیر، لوی ښارونه هم په اوسني پاکستان او هند کې منځته راغلل چې دا سیمې هم د کوشانیانو د واکمنۍ سیمې وې.^۵

همدارنگه دا چې باغداری هم د زراعت یوه برخه جوړوي، د کوشانیانو په وخت کې یې ښه وده کړې وه، له دې لارې؛ سره لدې چې د هرې سیمې مېشتو خلکو له تازه او وچو مېوو څخه استفاده کوله، نږدې او لرې ځایونو ته یې هم د سوداګرۍ له لارې لېږلې او له دې لارې یې هم خپل کورنی اقتصاد او هم د کوشاني دولت اقتصاد ته پیاوړتیا ورکوله. په باغداری کې هم له هغې مېوې نه چې ډېره ګټه پورته کېدله، هغه انگور و، چې په دې دوره کې د انگورو ډېر ټاکنه کېنول شوي وو او د انگورو څخه یې ښه او زیات محصولات لاسته راوړل، د چینایي تاریخ پوهانو په وینا، چې د شرابو تولید په لوړه اندازه او په ښه او زړه راکښونکي کیفیت سره د فرغانې په دره کې پیدا کېدل. همداراز د لرغون پېژندنې نښې دا ښيي، چې د څښاکو تولید د منځنۍ آسیا په نورو سیمو کې هم وده کړې او پراختیا یې موندلې وه.^۶

د اوبو لګونې او اوبو رسونې سیستم یوه بله مهمه برخه ده چې د زراعت د پرمختیا په برخه کې ترې استفاده شوې ده. د لرغون پېژندنې شواهد دا ښيي چې له هغو زراعتي ځمکو نه چې د میلادي پېړۍ په لومړیو یې کې د زراعت په پراختیا کې ستر نقش درلود، هغه هم د آمو او مرکزي آسیا د بېلابېلو سیمو سیندونه دي، چې له دغو سیندونو نه د کرنیزو ځمکو په خړوبولو کې استفاده کېدله، د اوبو لګونې منظم سیستم یې جوړ کړی و او له دې لارې یې زراعتي ځمکې ډېرې آبادې کړې او ډېرې غلې او دانې یې لاسته راوړلې او بیا همدغه غلې مختلفو هېوادونو ته لېږدول کېدلې، چې دې کار هم په اقتصاد کې رغنده رول لوباوه.

په منځنۍ آسیا کې نږدې ۱۱۷ سیندونه د کوشانیانو په دوره کې د سرخان په ولایت کې ثبت شوي دي، یو له هغوی نه اصلي کانال د زنگ په نوم و، چې د

^۵- ب. الف. لیونتسکی. شهرها و زندگی شهری در قلمرو کوشان؛ تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، ترجمه صادق ملک شهمیرزادی، جلد ۲، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۷۶، ۷۵ مخ.

^۶- محمد جان اوف. اقتصاد و نظام اجتماعی در آسیای مرکزی در دوره کوشان، ترجمه صادق ملک شهمیرزادی، تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، جلد ۲ تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۶، ۴۲ مخ.

د کوشاني دورې...

سرخان له رود څخه بېل شوی و، په همدغه کانال باندې يوه زراعتي ځمکه د زرتېې په سيمه کې خړوبه شوې وه، د ځينو کانالونو اوږدوالی له ۱۰۰ کيلومترو نه زياتېده، د دغه سيند او يادو کانالونو په جوړېدو سره ډېرې نورې ځمکې هم خړوبه شوې او زراعتي محصولات ترې لاسته راغلل. کله چې هغوی د کوی شانگ تر حکمرانۍ لاندې راغلل او څلور نور اصلي يوچي قومونه يې تر خپل قيادت لاندې راوستل، نو د کوشانيانو د سترواکۍ لومړنۍ هستې شکل ونيو. دغه پېښه هاغه وخت رامنځته شوه، چې د اوبو لگولو نظام، پراختيا او پرمختيا کړې وه.

د کوشانيانو د کانگ-چو-کوشان په دوره کې، کله چې د اوبو لگونې سيستم لوړې درجې ته ورسېد، د آمو او د سیر له سيندونو لاندې د کرنيزو ځمکو ټوليز مساحت ۳۵۰۰ نه تر ۳۸۰۰ کيلومتره مربع ته رسېده. يعنې دا چې ۱۳۰۰۰ کيلومتره مربع ځمکه د آمو کښتنۍ برخې او د ۲۲۰۰ نه تر ۲۵۰۰ کيلومتره مربع پورې د سیر سيند کښتنۍ برخې ترې لاندې وې. په همدې توگه ویلی شو چې په لرغونې دوره کې د آمو او سیر د سيندونو په کښتنو برخو کې تر اوبو لاندې کرنيزې ځمکې د نن نه څلور برابره زياتې وې.

نو په دې اساس، څرگنده شوه، چې کوشانيانو د کرهنيزو ځمکو په جوړولو او خړوبولو کې او د زراعتي ځمکو په پراختيا کې رغنده ونډه درلوده؛ البته دا چارې د ډېرو اوبو، سيندونو او د کانالونو په جوړولو سره، چې د اقتصاد په پياوړتيا کې يې ستر رول درلود، سرته رسېدې او د منځنۍ آسيا د خلکو په ټولنيز، کلتوري او اقتصادي ژوند کې ستر نقش درلودلی دی.^۷

ب- مالداري

د کوشانيانو په اړه څو نظريې شتون لري او دا هم ويل کېږي چې کوشانيان کوچيان وو او مالداري يې کوله، نو کله چې منځنۍ آسيا ته ورسېدل او څو قبيلې ترې جوړې شوې نو په تدريجي ډول استوگنې شوې، چې په دې سره زراعت د دوی د ژوندانه اساس و گرځېد. او دا هم د کوشانيانو په اړه ويل کېږي، چې هغوی له

^۷ب. الف. ليونسکي. تاريخ تمدنهای آسيای مرکزی، مترجم: صادق ملک شهميزادی، تهران، ناشر يونسکو، ۱۹۹۷، ۳۰-۳۶ مخونه.

تحقیقات کوشانی

لومړیو نه چې مهاجرت ته یې مخه کړې وه، نو زراعت او کرنه یې کوله او د ژوندانه اساس او بنسټ یې زراعت و^۸.

په کوشاني دوره کې او هم وروسته له کوشانیانو نه مالداري او د هغوی روزنه د منځنۍ آسیا د خلکو په اقتصادي ژوندون کې بنسټیز رول درلودلی دی. د څارویو روزنه او له هغوی نه پالنه په کرهڼیزو فعالیتونو کې د لېږد او را لېږد، د خوراک غوښې په تأمین کې، شیدې او د نورو لبنی خوړو په تولیداتو کې او همدارنګه د وړیو او پوستکو لاسته راوړلو کې د لاسي صنعتونو د تأمین لپاره هم ترې استفاده کېدله^۹.

دوی به غوایي، آسان، کچرې، خره، اوبښان، ګډیان، پسونه، وزې او همداسې نور څاروي چې هم به د هغوی له غوښو نه استفاده کېدله او هم به ترې کار اخیستل کېده او هم به د تجارت په موخه د خرڅلاو بازارونو ته وړل کېدل، پالنه کوله او دې کار ته به یې وده ورکوله. محمدجان اوف د منځنۍ آسیا تاریخپوه هم په دې اړه زیاتوي چې: «په دغې دورې کې له کرهڼې پرته مالدارۍ ته هم ښه توجه کېده او غوایان، پسونه، اوزې، اوبښان او آسان د دغې دورې د مالدارۍ مهمې بېلګې دي چې پالنه یې کېده او د دې خلکو د اقتصاد یوه مهمه برخه هم له دې لارې تأمین کېدله^{۱۰}.

همدارنګه د مالدارۍ پراختیا او وده د دې لامل شوه چې باروړونکي حیوانات زیات شي او بیا له همدې حیواناتو څخه په سوداګریزو چارو کې چې له ځمکنیو لارو نه ترسره کېدل، ګټه پورته شي. د تجارت په پراختیا سره پر سوداګریزو لارو باندې ښارونه او تجارتي مرکزه او همدارنګه بودايي معبدونه رامنځته شول، نو دا ددې لامل کېده چې د کوشانیانو د سترواکۍ پر مهال د ژوندانه څومره اسانتیاوې رامنځته کېدې او د خلکو اقتصادي حالت ورځ تر بلې څومره ښه کېده.

^۸- اکتم بابایوف، غلام احمد واک و محمد رسول باوری، باستان شناسی افغانستان، کابل، پوهنتون کابل، ۱۳۶۳، ۱۹۳ مخ.

^۹- همان اثر، ۴۰-۴۳ مخونه.

^{۱۰}- محمد جان اوف. اقتصاد و نظام اجتماعی در آسیای مرکزی در دوره کوشان، ترجمه صادق ملک شه میرزادی، تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، جلد ۲ تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۶، ۴۲ مخ.

ج- لاسي صنايع

د لومړۍ ميلادي پېړۍ نه تر دريمې پورې د منځنۍ آسيا له اقتصادي ځانگړنو نه يو هم د لاسي صنايعو توليدات وو، چې د کوشانيانو په دوره کې يې د خلکو په ژوندون کې ځانگړې اهميت پيدا کړی و. بې له شکه چې دغه صنعتي لاسته راوړنه د کرنيزو ځمکو د پراختيا په وجه وه، ځکه چې خام مواد ترې لاسته راټلل او بل د تجارت غوړېدا او پراختيا وه، چې همدغو لاسي صنايعو او توليداتو يې د بازارونو نوې دروازې پرانيستلې، چې دا ټول اقتصادي فکتورونه د کوشانيانو د ښه سياسي او اقتصادي مديريت له امله و. له دغې دورې نه هاغه څه چې پاتې دي، دا ښيي، چې د خاورينو لوښو جوړونه، د اوسپنيزو توکو جوړونه، تېر اوبدنه، د قيمتي شيانو جوړونه د لاسي صنعت په پراختيا او پرمختيا کې، څومره رول درلودلی دی. معمولاً هاغه خلک چې په لويو ښارونو او کوچنيو کليو کې اوسېدل، په لاسي صنايعو باندې بوخت وو.

دا بايد وويل شي، په دې دوره کې د خاورينو لوښو جوړولو ځانگړې پرمختگ کړی وو، د لرغون پېژندنې کيندنې او خپرنې؛ نه يواځې د دې سبب شوې چې کودرې (ټوټې) را پيدا کړي او نندارې ته يې کېږدي، بلکې د دغې دورې د خاورينو لوښو مکمله يوه برخه يې را برسېره کړه او د بېلابېلو خاورينو لوښو تر منځ يې توپير هم را پيدا کړ. معمولاً له خاورې نه به يې ډېر شيان، چې په هغو کې ځينې يې تشریفاتې او د ژوندانه بېلابېل او ډول ډول لوښي جوړول. مختلفې کاسې، په لږو او زياتو ضخامتونو او باريکو بدنونو او غاړو او مختلفه اندازو او ډيزاينونو سره جوړېدل، چې ډېری يې د دغې دورې له افراسياب، ار-کورگان، بخارا او دلبرژين تپې له لرغونو سيمو نه لاسته راغلي دي، چې دا هم په منځنۍ آسيا کې د کوشانيانو دورې د خاورينو لوښو د جوړولو او توليداتو ښه مثال او بېلگه کېدلی شي.

لکه څرنگه چې پورته مو يادونه وکړه، صنعت کاران په هر ځای کې وو او د فلزي او خاورينو شيانو په جوړولو کې يې تر خپلې وسې پورې هڅې او کوشنونه کول. دوی به هاغه شيان جوړول، چې د ژوندانه په چارو کې به ترې گټه پورته کېدله، دغه شيان به يا د ژوندون اړين توکي وو او يا به هم زينتي او تجملې شيان،

چې دوی به معمولاً د ښځو لپاره تزییني شيان، برونزي لوبښي، هندارې، شمعدانې، لاسبندونه، مندرۍ او گوتمۍ به یې په لوړ کیفیت سره جوړولې. له هغو شيانو چې د بخارا د (لوندک، کویو، مزار، شوراوول) له هدیرې او د حصار (توب خان) له سیمې نه تر لاسه شوي، دا څرگندېږي، چې په لوړ شمېر وسلې هم چې د منځنۍ آسیا د کوشانیانو په وخت کې تولیدېدلې، هم لاسته راغلې دي، چې د اوسپنیزو تورو اوږدوالی کله هم یو متر او هم یو نیم متر وو. نورې لاسته راغلې وسلې هم دا ښيي چې د میلادي پېړۍ په لومړیو کې په دې دوره کې تولید شوې وسلې، عبارت وې له خنجر، نیزه، لیندۍ او غشي.

د- ودانیزې چارې

د کوشانیانو په دوره کې د ودانیزو چارو په ساختماني کارونو کې یو لړ پرمختګونه رامنځته شوي. په دغه پېر کې ښارونه او اداري واحدونه هم په خورا ښو نقشو سره جوړ شوي، ډېری له هغو نه د منځنۍ آسیا اداري او سیاسي مرکزونه وو، چې لوړې ماڼۍ، معبدونه، کارخانې او هستوګنځایونه په کې وو، قصرونه او ماڼۍ به په لوړو ځایونو باندې ودانېدلې او همدارنګه، د سالونونو دېوالونه او لوړ لوړ چټونه به یې د نقاشۍ په هنر سره ښکلي کول او په تزییني مجسمو سره به یې ښایسته کول. د منځنۍ آسیا لویو ښارونو لکه بخارا، سمرقند او ارشي او همداسې نورو ځایونونه د لاسي صنایعو تجارتي مرکزونه وو، تجاران به له لویديځې آسیا، هند و چین څخه له خپلو سوداګریزو کاروانونو سره هلته ورتلل.^{۱۱}

دوام لري...

^{۱۱} ب. الف. لیونسکی. تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، مترجم: صادق مالک شه میرزادی، ناشر یونسکو، تهران، سال ۱۹۹۷-۴۰ مخونه.

پوهندوی مجتبی عارفی

متن کتیبهٔ رباطک بازگشای گره های غامض دورهٔ

کوشانی ها

Text of the Rabatak Inscription unraveling the knots of the Kushan period

By: Assistan Prof. Mojtaba Arifi

Abstract:

The Rabatak inscription is one of the most valuable linear documents in the history of this land, discovering, translating, and reading that line by line answered some of our historical challenges that during the text of this article would refer it. Robatak inscription with 23 lines had written by Bakhtarian language and Greek script. It seems to be good at introducing the history and culture of this ancient land, from studying it.

The Kushans had brought the basic changes history. And I saw another variety in all fields (cultural, political, ideological, economic, and social). Afghanistan's history is rich in excellence and great content at the regional level. This land, despite having incient history and also different nations came to this kingdom one after another.

Today, it is marked by the efforts of researchers and archaeologists on its silent and forgotten sites. And this land, having such a history, has different minorities and nations.

The Kushans and their monarchs played an important role in the history of Afghanistan, that in terms of art and culture heritage, many of artifacts and evidences found in the introduction and identity of our history each represent an art school and an art style. But recording the events of this period was very valuable, because the inscriptions are very valuable and worthy of attention to the practitioners of this field. And by studying the great historical events has registred in our country, espically the Rabatak inscription that was written by the most powerful king of this family during the time of Kanishka, is very valuable in Afghanistan history.

خلاصه

کتیبه رباطک یکی از با ارزش ترین اسناد خطی در تاریخ این سرزمین است، با کشف، ترجمه و خوانش سطر به سطر آن به چند چالش تاریخی ما جواب ارایه که کرد در لابلای متن این مقاله به آن اشاره خواهد شد. کتیبه رباطک با بیست سه سطر به زبان باختری و رسم الخط یونانی تحریر یافته است، گویای خوب در زمینه معرفی تاریخ و فرهنگ این خطه باستان بوده، از مطالعه آن هویدا می شود که کوشانی ها در تاریخ زعامت خود تحولات و تغییرات بسیار اساسی را به بار آورده و شاهد دیگرگونی در تمام زمینه های (فرهنگی، سیاسی، عقیدتی، اقتصادی و روابط اجتماعی) می باشند. تاریخ افغانستان دارای شکوفایی و محتوای عالی در سطح منطقه است، این سرزمین با اینکه تاریخ کهن دارد و نیز اقوام و ملت های

متن کتیبه رباطک...

مختلف یکی بعد از دیگر در این خطه به پادشاهی رسیدند، امروز به اثر سعی و تلاش های محققان و باستان شناسان؛ نقاط خاموش و فراموش شده آن مشخص شده است و این سرزمین با داشتن میراث های فرهنگی تاریخ درخشان دارد. در تاریخ افغانستان کوشانیان و سلطنت آنان نقش مهم داشته که از لحاظ هنر و داشته های فرهنگی؛ امروز در معرفی و هویت تاریخ ما بسا با اهمیت بوده و آثار و شواهد به دست آمده هر کدام بیانگر یک مکتب هنری و یک سبک هنری به خصوص و منحصر به فرد است. ثبت وقایع و حوادث در این دوره بسیار با ارزش بوده چون کتیبه ها و سنگ نوشته های بسیار با ارزش و درخور توجه برای دست اندرکاران این رشته به دست آمده است و با مطالعه آنها رویداد های بزرگ تاریخی را در کشور ما ثبت کرده اند که از جمله یکی هم کتیبه رباطک است که در دوران کنشکا مقتدرترین شاه این خانواده تحریر شده و در تاریخ افغانستان از اهمیت خاص برخوردار می باشد.

مقدمه

افغانستان در طول تاریخ در پهنای حوادث جهان باستان پدیده های عدیده و تلفیق هنر و فرهنگ بومی با مماثل و عناصر شناخته شده چون هلنیزم، فرهنگ بومی شرق مدیترانه بیزانس و روم فرهنگی را به وجود آورد که زاینده های این عناصر فرهنگی پیوسته در این درازنا قوی ترین و بارزترین رویداد ها در جهان می باشد.

در طول سالیان متمادی سال ها در افغانستان ادیان مختلف بوجود آمد که عبارت از زردشتی، هندویی، بودایی بودند و از جمله دین زردشتی در این سرزمین به وجود آمده و رشد کرده است، شواهد زیادی در این زمینه وجود دارد که با روی کار و آمدن دین مقدس اسلام تمامی ادیان از بین رفت و برای شناخت آثار نقاشی، خطی، مسکوکات و معماری مطالعه کتیبه ها و خطوط بسیار ضروری می باشد.

مبرمیت تحقیق

شناخت علمی ماهیت و محتوای کتیبه رباطک یکی از مهمترین دستاوردهای باستان شناسان در قرون معاصر افغانستان به شمار می رود. محتوای این کتیبه و

تحقیقات کوشانی

رمزگشایی و خوانش این کتیبه نه تنها دریچه تحقیق را برای محققان و دانشمندان باز کرده است، بلکه کلیدی برای حل مسایل بغرنجتر تاریخی و باستان شناسی نیز است که در آینده توسط محققان مطرح خواهد گردید. بنابراین، نوشتن و تحقیق بیشتر بالای این گنجینه ناب یکی از نیازهای مبرم تاریخی بوده تا راجع به ابعاد مختلف زنده گی سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن زمان که هویت ملی ما به شمار می رود، انجام شود.

هدف تحقیق

اهمیت و مهمترین هدف تحریر مقاله هذا بررسی و بیان تحلیلی محتوای این کتیبه است. چون محتوای کتیبه رباطک توانسته است به چندین پرسش دیرینه در زمینه مطالعات کوشانی، پاسخ مورد نظر را ارائه بدارد. چنانچه به اساس محتوای این کتیبه با ارزش دانسته می شود که کوشانی ها زبان خود را به نام "زبان آریایی" می شناخته اند که همانا زبان فارسی یا دری است و گفتنی است که کلمه "دری" ممکن گونه تغییر یافته ای تلفظ واژه "آریئو" باشد که در محتوای مقاله به وضاحت به آن پرداخته شده است و موضوع مهم دیگر سلسله نسب کوشانی ها است.

روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ موضوع نوع تحقیق کتابخانه ای بوده و برای انجام این تحقیق از روش تحقیق توصیفی تاریخی استفاده به عمل آمده است.

کشف کتیبه رباطک

کتیبه رباطک توسط جنگجویان که می خواستند برای خود سنگر حفر کنند، به دست آمده و بعداً به خانه قومندان محل سید جعفر نادری که در پلخمری موقعیت داشت، انتقال داده شد. قومندان موصوف از یک شخص برتانوی تقاضای کمک کرد و موصوف از کتیبه فلم تهیه نمود و فلم را به لندن فرستاد.

پروفسور نیکولاس سیمز ویلیام یک تن از محققان زبان شناس بود که در موزیم ملی لندن اجرای وظیفه می نمود و در رسم الخط یونانی تخصص داشت. او توانست بعضی از سطور کتیبه مذکور را ترجمه کند. چون اصل کتیبه را نداشت و عکاسی مکمل در نزدش موجود نبود بنابراین نتوانست تمام قسمت ها را ترجمه

نماید. در سال ۱۹۹۳ میلادی داکتر جانان لی یکی از دانشمندانی است که در مورد تاریخ افغانستان تخصص داشت از این کتیبه دیدار نمود. ولی بعد از جنگی که در ولایت بغلان صورت گرفت این کتیبه از محل اقامه سیدجعفر نادری از طرف جنگجویان به یغما برده شد و این کتیبه موقتاً ناپدید شد (ویلیام، ۲۰۰۴: ۱۲).

فرمان کنشکا و نقش وی در تحریر کتیبه

فرمان نامه کنشکا در کتیبه رباطک، بحث دیرینه در باره خاستگاه قومی، فرهنگی، باورها و اعتقادات کوشانی ها که زیر عنوان «یوچی» مطرح بود، پایان داد. امروز می دانیم که کوشانیان هیچگونه پیوستگی و وابستگی با قبیله های بادیه نشین آلتایی آسیای میانه و شرقی نداشته و دارنده تبار، فرهنگ، دین و زبان آریایی بوده اند.

کتیبه "رباطک" حد اقل به سه فرضیه تاریخی ذیل پاسخ روشن گفت:

۱. کوشانیان به خصوص کنشکا در این کتیبه خود را آریایی نژاد و شهریار آریانا خوانده است، بنابر آن فرضیه هویت ترکی این خاندان با هویت آریایی آنان تصحیح و مسجل گردید.

۲. در کتیبه رباطک زبان فرضی زبان (باختری-تخاری) ذکر شده که در اصل بنام زبان "آری" یعنی آریایی نامیده شده است و در تلفظ یونانی "آریو" آمده است. این واقعیت، عقیده دکتر گوستاولوبون را که نام زبان باستانی ایریانا و یجه را "آریک" خوانده بود، تأیید نموده است. بنابر آن پس از این در هر جایی که نام زبان "تخاری-باختری" تکرار گردد، منظور همان زبان "آری" یا آریایی به حیث مادر زبان های آریایی منجمله زبان دری می باشد.

۳. در کتیبه رباطک نام "ویماتکتو" که قبل از این دارای ابهام بود و با القاب زوترمیگاس (سوترمیگاس) یا منجی بزرگ یاد می شد، بنام سر سلسله یا مؤسس حکومت کوشانی ها خوانده شده است، بناً به گفته معروف "با پیدایش آب تیمم باطل می شود" و دیگر نبایست فرضیه های موهوم به جای اسناد و مدارک مبرهن تاریخی قرار داده شوند و به کوشانیان باز هم در بستر توهمات و فرضیات گذشته هویت قومی و نژادی غیر واقعی بخشیده شود.

آثار دوره کوشانی از معبد شمرق در پنج کیلومتری شرق پلخمیری نیز بدست آمده است. در دور و نواحی بغلان در اعماق خاکتوده ها و تپه ها، ستوپه ها و معابد متعدد دیگری نیز وجود دارند که یکی هم "چم قلعه" می باشد و اسناد بدست آمده از این ساحه از موجودیت یک معبد در اینجا حکایت دارند که در اعماق دولت کوشانی واقع شده است. در ده کیلومتری بغلان در بالای نهر اجمیر تپه به شکل مربع که هر ضلع آن به طول صد متر می باشد و در اطراف جنوبی این تپه برآمده گی به نظر میخورد که نام "چم قلعه" را به خود گرفته است (مرادی، ۱۳۸۸: ۱۵۲).

کتیبه رباطک معیار بعضی از کتیبه ها و اسنادی است که تا اکنون دانشمندان به رویت آن یک سلسله تحقیقات نموده و اندیشه های متناقض را مطرح نموده اند، آنچه که محتوای این کتیبه بر پاره ای از وقایع تاریخی در عهد کنشکا صحه میگذارد. منابع دیگر چینی و هندی و منابع یونان و رومن در این مورد نیز یاد داشت هایی دارد و با هم می آمیزد که تفصیل تاریخی آن به وضاحت دیده می شود. بنابر آن ضرورت است تا نخست پیرامون کتیبه وزین رباطک مسایل مورد بحث را طرح و باز نموده و در انطباق با اسناد قدیم و شواهد موجود عظمت و گسترش امپراتوری کوشانیان را در عهد کنشکا و سه سلف آن مورد ارزیابی قرار بدهیم.

کتیبه رباطک یگانه سندی است که در برگیرنده اثبات امر متون تاریخی و تحقیقات باستان شناسی در این ساحات است؛ زیرا تا اواسط سالیان ۱۹۸۰- ۱۹۸۵ میلادی تحقیقات در ساحات جنوب، وسعت امپراتوری کوشانی ها به خصوص عصر کنشکا را صرف تا سرحدات دریا های جمنا (Jamna) و گنگا (Ganga) و در شمال تا یارکند و ختن می دانستند که به یقین زبان گویایی کتیبه مبنی سرحدات حاکمیت کوشانی ها تا نوار برهماپوترا (Brahma Putra) و سکیتا به شمار میرود (فیضی، ۱۳۸۳: ۳۶).

در کنفرانس دوشنبه دانشمندان روی سنوات ۲۰۷-۱۹۱ و سال های ۱۴۴ میلادی تأکیدات فراوانی نموده اند و سال ۲۰۷-۱۹۱ را سال جنگ های متوالی کنشکا با پارت ها منجمله بلاش سوم پارتی دانسته اند، بنابر آن در صورتی

که امپراتور کوشانی کنشکا مدت ۲۳ سال حاکمیت خود در سال ۱۹۱ میلادی با پارت ها بر روی اراضی از دست رفته در فلات شرقی ایران یا در قسمت سرزمین های پرسوا سرزمین پارت ها در مبارزه بوده باشد، سال آخرین حاکمیت وی مربوط به سالیان ۱۶۸ میلادی و در صورتی که سال ۳۱ نیز از این تقویم زودوده شود مربوط سال ۱۶۰ میلادی است که دانشمندان کتیبه شناس مانند: (Hinning) و (Andramariec) در این زمینه کار فراوانی را انجام داده اند.

به نظر نویسنده موجودیت تعداد کتیبه ها از لحاظ محتوا، نحوه رسم الخط، شیوه نگارش، مفاهیم، دریافت و کشف آن در تعیین حاکمیت و امپراتوری کوشانی ها به خصوص کنشکا نقش اساسی را بازی نموده و نیز نمی توان آن را بی نتیجه دانست. ولی آنچه مهم است تقویم کتیبه هاست در غیر آن بسیاری از متن کتیبه که در آن معتقدات شخصیت های دوره ها با هم شباهت های دارند و در کلمات می تواند تاریخ و دوره های زعامت، فرق را به میان آورد، مثلاً: (Kaizara Kanishka Maharaja-Raja-tiraja-Deva-putra) یعنی شاه بزرگ شاه شاهان (شهنشا) فرزند خدا، قیصر کنشکا؛ این جمله یا سطر که در آن کلمه کیزار (قیصر) آمده مربوط به سال ۴۱ میلادی در کتیبه (Ara) است. در حالی که در القاب کنشکا در سایر کتیبه ها کلمه قیصر به نظر میرسد. سال ۴۱ هوویشکا با سال ۲۳ حاکمیت کنشکا نیکاتور هجده سال فرق فاحش را دارد، بناً معلوم می گردد که هوویشکا با در نظر داشت نفوذ بیشتر، تحت تسلط داشتن قلمرو های وسیعی در حوزه های متعدد هند با تقلید از نفوذ فرهنگ رومن و شکوه و جلال خودش که این واژه را بیشتر رومن ها (منظور از تجار و نویسندگان آنها) ترویج نموده و شاید هم هوویشکا برای تبلور قدرت و شکوه و جلال خودش تقلید از القاب را کرده باشد.

دانشمند بنام وان-ویجک (wan-wagic) از قول ستین کنو (S.know) بر اساس گزارشات که هو-هان-شو (Ho-HAN-Sho) در عهد خانواده های (Han) در مورد زمامداران عشایر و قبایل در این سو و آنسوی آمو (Oxus) ارایه نموده الی حاکمیت ویماکد فیزس اطلاعات وسیعی را در اختیار می گذارد؛ ولی از خانواده کنشکا و زیم دیگر نام نمی برد. البته تاریخ مشاهدات و مأموریت این نگارنده (هو-هان-

شو) مصادف به ۱۲۵ میلادی است. بنأ ۱۲۵-۱۶۰ سال قطعی حاکمیت کنشکا را ۳۵ سال محاسبه می نماید که احتمالاً زمان کنشکا در عهد زعامت پدرش ویماکدفیزس به صفت ستراپ یا والی بوده باشد(عزیزی، ۱۳۸۵: ۱۵۸-۱۶۱).

ارزش هنری کتیبه

این کتیبه از لحاظ تاریخی و هنری اهمیت بسزایی دارد و نسبت به کتیبه سرخ کوتل مسطح و از لحاظ هنری و تعداد سطور کمتر و کوچکتر است اما دارای محتوای غنی تر بوده و سنگ نوشته مذکور نسبت به کتیبه سرخ کوتل قدیمی تر نیز بوده که بین کتیبه سرخ کوتل و کتیبه رباطک ۳۱ سال تفاوت دیده می شود، همچنان محتوای متون این دو کتیبه از هم متفاوت است. کتیبه سرخ کوتل به منظور ترمیم معبد بغلان نوشته شد و کتیبه رباطک برای غنای علمی و محتوای تاریخی درج شده که در پهلوی سایر موضوعات ذکر شده در این کتیبه سلسله نسبت یا هم بیوگرافی کوشانیان با ارزش بوده است و نیز نام الهه هایی که مورد پرستش قرار می گرفت، همچنان نام کنشکا امپراتور کوشانی با آبا و اجداد او که در این کتیبه ذکر شده است نیز از اهمیت بسیار زیاد برخوردار است(مسعودی، ۱۳۸۷: ۱۰۰).

محتوا و متن کتیبه رباطک

این کتیبه بی نظیر بیانگر رویدادهای نخستین سال امپراتوری کوشانی یعنی کنشکا می باشد. در سطرهای نخستین این کتیبه شاه را به القاب منجی بزرگ، عادل و پرهیزگار، حاکم مطلق، شایسته و کسی که سال نخست را برای خوشنودی ایزدان بنیادگر میخواند.

بخش اعظم کتیبه راجع به تأسیس یک معبدی است که شاید در همان منطقه رباطک قرار داشته باشد؛ زیرا رباطک ساحه وسیع را در برگرفته است، فهرست ایزدانی که میبایست در این معبد پرستش شوند، شگفت انگیز است.

به نظر میرسد که معبد رباطک به منظور نصب پیکره های شاهان و ایزدان پی ریزی شده باشد. در فرمان کنشکا روی کتیبه رباطک نام چهار پادشاه کجولاکدفیزس(جد)، ویماکتو(پدرکلان)، ویماکدفیزس(پدر) و کنشکا (خودش) دیده می شود. علاوه بر نام شاهان کوشانی که در متن کتیبه ذکر شده و به

اهمیت کتیبه رباطک می افزاید، زبان کتیبه است که (آری) خوانده شده و یکی از غنایم بزرگ فرهنگی کشور ما محسوب می شود.

این کتیبه در پنج بخش اساسی که مسایل مذهبی، نژادی، دودمان، وسعت امپراتوری، سنوات حاکمیت و نحوه اعتقادات را در قبال داشته و واضح می سازد که منابع دیگر چینی، هندی، یونانی و رومن در آن مورد یاد داشت های دارند و باهم می آمیزد که تفصیل تاریخی آن به وضاحت دیده می شود (عزیزی، ۱۳۸۱: ۲۲).

نام گرفتن از خدایان و الهه های کهن آریایی در متون کتیبه رباطک چنین هویدا می گردد، که نشان دهنده مدارای دینی کوشانیان و احترام آنان در برابر همه ادیان غیر آریایی است. همزیستی و تجمع الهه ها و دوری از تبلیغ و تأیید منحصراً یک دین نشانگر تنوع دینی و فرهنگی با شاخص های برای درک قدرت و توانایی های یک جامعه بالنده با کمال فرهنگی است، که این مطلب را میتوان در فرمان کنشکا در ارتباط به کتیبه رباطک دانست (صبح، بی تا: ۱۶).

واقعیات مهم در متن کتیبه

این کتیبه بیانگر رویداد های نخستین سال پادشاهی کنشکا (۱۲۷ میلادی) است. در این کتیبه بعد از توصیف های متعارف از کنشکا می نویسد: "کنشکا این فرمان را به زبان یونانی، سپس به زبان "آریا" (آری) صادر کرد." این جمله ضمن اینکه خبر از آغاز دوره جاگزینی زبان ملی به جای زبان یونانی می دهد، نام زبان ملی یعنی "آریا و یا آری" را نیز تذکر می دهد. بعضی از دانشمندان زبان شناس این تذکر را يك کلی گویی به معنای ذکر نام خانواده زبان های هندو-آریانی می دانند؛ اما به نظر نویسنده این تذکر علاوه بر آن معنا؛ خبر از نام زبان به کار رفته در کتیبه رباطک و اسناد بعدی دوره کوشانی نیز دارد، سپس نام شهر هایی که مواد این کتیبه به آن جاها فرستاده شده است، تحریر گردیده است؛ این شهر ها در قلمرو شمال و شمال غرب هند موقعیت دارند. با توجه به همین موقعیت، وسعت تداول زبان مذکور را در آن دوره می توان تصور کرد. چنانکه مرحوم علامه عبدالحی حبیبی زبان به کار رفته در کتیبه سرخ کوتل را "با تمام معانی زبان يك ایزوگلاس (Isogloss) فرهنگی (یا زبان بین الاقوامی) می خواند.

نکته تاریخی مهم دیگر در کتیبه رباطک برای اولین بار کشف توالی نسبی شاهان کوشانی به ترتیب ذیل است:

- کجولا کدفیزس (جد کنشکا).
- و یما تکتو (پدرکلان کنشکا).
- و یما کدفیزس (پدر کنشکا).
- و کنشکا (خودش).

هر چند در حال حاضر از روی کتیبه ها و دیگر اسناد بدست آمده در مورد وسعت قلمرو تداول زبان باختری کلیاتی را در دست داریم و در عین حال گفته می توانیم که زبان مسمی به زبان باختری، سلف زبان های هندو-آریانی متداول در سرزمین هند، ترکستان شرقی و آسیای میانه نیز است. بی گمان زمینه های شکل زبان اردو در بستر زبان های هندی همان سانسکریت ویدایی در حوزه هندی نشین با مایه گیری از زبان باختری در دوره پیش از اسلام برجیده شده است.

پس حالا می دانیم پرسش مهمی که کتیبه رباطک به آن پاسخ داده، عبارت است از تبارنامه کنشکا که تا اکنون محل بحث و گمان های فراوانی بود. در اینجا کنشکا با نامبردن از پدر، پدر کلان و پدر پدر کلان خود، پیچیده گی های حل نشده پیرامون پدران و شاهان پیش از خود را آشکار می سازد و راه بررسی نام ها و تسلسل پادشاهان دیگر را هموارتر می سازد. همچنان آگاهی از تلفظ دقیق نام های کوشانی، یکی دیگر از کاربرد های کتیبه رباطک است (اباسین، ۱۳۸۸: ۳۴).

نتیجه گیری

دوران بیشتر از دو قرن حاکمیت کوشانی ها بدون شک، دوره عروج فرهنگ و تمدن آسیای مرکزی بوده است. در این دوره رشد و رونق ساحات هنر های تصویری و تمثیلی از برجستگی و توانمندی استادان هنر بهره گرفت که بی گمان مفتخر ترین آثار باستانی کشور های حوزه آسیای مرکزی و میانه در موزیم های این کشور ها ثنا خوان دوره کوشانی هاست.

بغلان به خصوص پلخمی که بر سر چهار راه ابریشم قرار داشت، نزد تمام امپراتوران بالخصوص کوشانی ها و به طور خاص کنشکای کبیر از اهمیت و ارزش

بالای برخورداری بود. کنشکا در این جا به ساختن معابد و ویهاره های متعدد، قصر و شهرک ها پرداخت و شهکار های هنری و فرهنگی را به وجود آورد که یکی از شهکار های هنری و تاریخی دوره کوشانی ها همانا کتیبه رباطک می باشد که محتوای کتیبه مذکور بازگو کننده حقایق و واقعات ارزشمند تاریخ کشور به خصوص دوره کوشانی ها می باشد و از موضوعات نهایت درخور اهمیت دوره کوشانی ها پرده برداشته است که در موج توهّمات غرق گردیده بود. در کل می شود گفت که کشف کتیبه رباطک جهانی بینی زبان شناسان و محققان عرصه مطالعات کوشانی ها را تغییر داده و صفحه زرین را در تاریخ کشور رقم زد.

پیشنهادهای

۱. ساحه باستانی رباطک و کتیبه رباطک ایجاب تحقیقات بیشتر را می نماید. همچنان از کسانی که در آینده می خواهند در این مورد تحقیق نمایند، می خواهیم این که باید از نزدیک ساحات را مشاهده نموده و یافته های علمی شان را درج تحقیقات علمی نمایند.

۲. کاوش ها و حفاریات که تا اکنون در ولایت بغلان به خصوص در شهر پلخمری صورت گرفته، اندک بوده و این ولایت که اولین کانون فرهنگی و هنری کوشانی ها در افغانستان می باشد باید تحقیقات و کاوش های همه جانبه و دقیق از طرف ریاست های باستان شناسی و تحقیقات کوشانی اکادمی علوم افغانستان انجام داده شود. بایست یادآور شد که دانشمندان ما باید در رشته های خاص تخصص حاصل نمایند.

۳. آثاری که از ساحه رباطک و ساحات دیگر به دست آمده، به خصوص آثار رباطک در چند دهه جنگ از بین رفته و یا هم به خارج از کشور انتقال داده شده است، باید دولت تصمیم قاطع را به خاطر حفاظت و حراست از آثار باقی مانده در موزیم ملی را گرفته و این آثار را از انواع خطرات نگهداری نمایند.

۴. ساحات باستانی شهر پلخمری که اکثریت آنها به خودی خود موزیم غیر منقول شمرده می شود از جمله شهرک و یا معبد نوشاد سرخ کوتل که باید تا حد ممکن از ویرانی این ساحات جلوگیری گردد.

تحقیقات کوشانی

۵. ساحه تازه کشف شده شمرق که یکی از شهکار های دوره کوشانی ها و کوشانی در افغانستان می باشد، در حال حاضر با خطرات ویرانی از طرف بعضی از مردمان که می خواهند از قطعات ویران شده آن پول به دست آورند، مواجه می باشد. من از دولت جمهوری اسلامی افغانستان و از تمام مسئولین در خصوص ساحات باستانی می خواهم تا این ساحه باستانی با ارزش و مهم را از این تهدید ها در امان بدارند، تا دشمنان فرهنگ افغانستان نتوانند این مجسمه ها را به سرنوشت مجسمه های بامیان دچار سازند.

مآخذ

- ۱- اباسین، مطیع الله. لرغونی مېنه. کابل: د احمد طباعتی او صنعتی مؤسسه، ۱۳۸۸.
- ۲- صباح، "پژوهشی در عجایب سی گانه افغانستان". بی تاریخ، ویب سایت www.esalat.org.
- ۳- عزیزی، نظرمحمد. باز شناختی از کتیبه های مکشوفه افغانستان. اکادمی علوم افغانستان، کابل، بنگاه انتشارات میوند، ۱۳۸۵.
- ۴- فیضی، کتاب خان. تحقیقات باستانشناسی در شمال شرق افغانستان. کابل، مطبعه بهیر، ۱۳۸۳.
- ۵- مرادی، صاحب نظر. "کتیبه های سرخ کوتل در تخارستان، معرف هویت کوشانیان". مجله تحقیقات کوشانی. شماره ۲-۳، اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه بهیر، (۱۳۸۸).
- ۶- مسعودی، عمراخان. "اهمیت کتیبه های باختری". مجموعه مقالات سمینار بین المللی زبان های باختری و گندهاری در دوره کوشانی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه بهیر، ۱۳۸۷.
- ۷- ویلیامز، نیکولاس سمیز. آخرین کشفیات در باره زبان باختری و ارزش تاریخی آن. کابل، اسپچ. ۲۰۰۴.
- ۸- عزیزی، نظرمحمد. کتیبه رباطک و سنوات آن. اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۸۱.

معاون سرمحقق خادم احمد حقیقی

بررسی جایگاه پهلوانان کوشانی در شاهنامه
**Investigating the position of the
Kushans Athletes in Shah-Namah**

By: Research Fellow. Khadam Ahmad Haqiqi

Abstract:

The Kushans dynasty is one of the important royal and martial dynasties of our country. This dynasty and some of its mythical names and mythological names are widespread in some of the Shah-Nameh narratives and tales, such as one of its battleships, under the title of Battle of Rostam and Ashkabus, of the renowned heroes of this period, including Ashkabus, Kamus, Cheshang, etc. Of course, the two-person campaign (Camus and Ashbus) is bold and prominent.

Although these are narratives in the Shah-Nameh mythological, but Ferdowsi says, he has arranged them from written form. While this may not provide a documentary

history of this important historical moment of our country, but it can reflect an important narrative of this period

خلاصه

سلسله کوشانیان، یکی از سلسله‌های مهم سلطنتی و شهنشاهی کشور ما می‌باشد. این سلسله و شماری از پهلوانان و نام‌آوران اساطیری آن در برخی روایات و داستان‌های شاهنامه حضور پررنگ دارند؛ چنانکه یکی از رزمنامه‌های آن، زیر عنوان نبرد رستم و اشکبوس، از پهلوانان نامی این دوره از جمله اشکبوس، کاموس، چشنگ و غیره یادآور می‌شود که از این میان، کارزار دو تن (کاموس و اشکبوس) پررنگ و برجسته می‌باشد. هرچند این روایات در شاهنامه اساطیری است، اما به بیان فردوسی، او آنها را از شکل مکتوب آن به نظم درآورده است. این امر، گرچه نمی‌تواند، تاریخ مستندی از این برهه مهم تاریخی کشور (کوشانی) را به دست دهد، اما می‌تواند، بازتاب دهنده روایت مهمی از این دوره باشد.

مقدمه

بازتاب نمادها و حکایات مربوط به دوره کوشانی در شاهنامه و سایر آثار ادبی ما بیشتر جنبه روایی و اساطیری دارد. ادبیات روایی یا روایتی به ژانر یا گونه‌یی گفته می‌شود که هسته اصلی آن را روایت تشکیل می‌دهد. روایت ساختاری است که در محور عمودی خود از عنصر قصه بهره‌مند باشد. روایت‌شناسی نیز یکی از شاخه‌های بین رشته‌یی و «شعبه‌یی از رویکرد علمی نسبتاً نوینی است که هدف اصلی آن شناسایی عناصر ساختاری و حالت‌های مختلف ترکیب این عناصر در روایت، شگردهای مکرر روایت و تحلیل انواع گفتمان در روایت است.

از نظر روایت‌شناسی، ادب روایی از کهنترین انواع هنری است که جنبه عمومی دارد. ذهن آدمی از بدو تولد عموماً با قصه، نقل‌گویی و روایت اُلفت دیرینه دارد. ادیان و مکاتب فکری نیز از هنر روایت، داستان‌گویی و داستان سرایی برای جذب مخاطبان خود بهره فراوان برده‌اند. حاصل کلام اینکه روایت را همواره در همه جا و در همه جوامع می‌توان یافت. هر قشری و هر قومی برای خود روایت‌ها و داستان‌های ویژه دارد.

بررسی جایگاه پهلوانان...

بنابراین، برخی از رویدادهای مهم دوران باستان کشور ما نیز روایی است که در آثار ادبی روایی ما بازتاب یافته است. از این جمله می توان به داستان های روایتی در شاهنامه اشاره کرد که بخش عظیمی از تاریخ کهن و باستان سرزمین ما را در خود جا داده است. با توجه به این امر، شاهنامه فردوسی تا جایی منبع مهمی در راستای تحقیقات تاریخی و پژوهش های مربوط این دوره می باشد؛ چنانکه یک بخش مهم داستان ها و روایت های انعکاس یافته در شعر شاهنامه، جنبه اساطیری دارد و مربوط به دوره ماقبل تاریخ می گردد و دو بخش دیگر آن، مربوط به دوره تاریخی سرزمین ماست. از اینرو، هر گونه پژوهش در روایات و اساطیر شاهنامه، می تواند در توضیح و بازنمایی تاریخ باستان و کهن ما به ویژه دوره طلایی کوشانی ها و امثال آنها، ممد و مؤثر واقع شود.

اهمیت موضوع

سلسله کوشانی یا کوشان یکی از سلسله های مقتدر آریانای کهن و باستان با مرکزیت بلخ است که بر بخش اعظم این سرزمین تا شمال هند حکمرانی داشت؛ چنانکه بر پایه اسناد تاریخی، این شاهنشاهی که توسط یوئه چی ها در سده نخست میلادی بنیان گذاشته شد، در اوج گستره خود در زمان کنیشکا، افغانستان امروزی، شمال هند و بخش هایی از آسیای مرکزی مانند سغد و خوارزم را زیر فرمان خود داشت؛ باتوجه به این امر، هر گونه پژوهش و تحقیق پیرامون نمادها و جنبه های مختلف این دوره، از اهمیت خاص و بالایی برخوردار خواهد بود.

مبرمیت تحقیق

هرچند پیرامون داستان ها و رزنامه های شاهنامه ابوالقاسم فردوسی در زبان پارسی دری بحث های گوناگون و متنوعی صورت گرفته، ولی هنوز تحقیق و کار ویژه یی پیرامون جایگاه پهلوانان کوشانی در شاهنامه صورت نگرفته است.

هدف تحقیق

هدف اصلی این مقاله، روشن سازی و بررسی ابعاد گوناگون شخصیت های داستانی شاهنامه از جمله جایگاه پهلوانان کوشانی (کوشانی) در این اثر مهم است.

روش تحقیق

در نگارش این تحقیق ما با استفاده از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی متن مقاله را در چند بخش به هم مرتبط مورد پژوهش قرار داده‌ایم که قرار زیر تقدیم می‌گردد. چیزی که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود، جایگاه، تصویر و بازتاب پهلوانان کوشانی در شاهنامه اثر مهم روایتی فارسی دری است؛ لذا نیاز بود تا قبل از پرداختن به اصل موضوع، نگاهی به خود کتاب شاهنامه و سراینده آن داشته باشیم.

الف) شاهنامه و فردوسی

شاهنامه فردوسی یکی از بزرگترین آثار حماسی سرزمین ما و از مهمترین آثار ادبی جهان می باشد که سراینده آن شاعر فرزانه خراسان ابوالقاسم فردوسی متوفی ۴۱۶ هجری قمری است. قالب، وزن و قافیه شاهنامه مانند اکثریت منظومه های حماسی فارسی دری در قالب مثنوی و مانند اکثریت آنها (به جز شاهنامه مسعودی و شاهنامه حیرتی) به بحر متقارب مثنی محذوف یا مقصور (فعولن فعولن فعولن فعل) سروده شده است (۲: ۱۳۷/۴). شاهنامه فردوسی در برگیرنده نزدیک به ۶۱۰۰۰ بیت می باشد.

موضوع این شاهکار ادبی، افسانه ها و تاریخ آریانای کهن است البته از آغاز تا حمله عرب ها و مسلمانان به این سرزمین در سده هفتم میلادی که در پنج دودمان پادشاهی پیشدادیان، کیانیان، اشکانیان، ساسانیان و تا جایی کوشانیان گنجانیده می شود.

هنگامی که زبان دانش و ادبیات در خراسان زبان عربی بود، فردوسی، با سرودن شاهنامه با ویژه گی های هدفمندی که داشت، زبان پارسی دری را زنده و پایدار کرد. یکی از بن مایه های مهمی که فردوسی برای سرودن شاهنامه از آن استفاده کرد، شاهنامه ابومنصوری بود. شاهنامه نفوذ بسیاری در جهت گیری فرهنگ فارسی و نیز بازتاب های شکوهمندی در ادبیات جهان داشته است و شاعران بزرگی مانند گوته و ویکتور هوگو از آن به نیکی یاد کرده اند.

شاهنامه بزرگترین کتاب به زبان پارسی دری است که در همه جای جهان مورد توجه قرار گرفته و به بسیاری از زبان های زنده جهان برگردان شده است.

بررسی جایگاه پهلوانان...

نخستین بار در سال ۶۰۱ خورشیدی، بُنداری اصفهانی شاهنامه را به زبان عربی برگرداند و پس از آن برگردان‌های دیگری از این اثر، از جمله برگردان ژول مُل به فرانسوی، انجام گرفت.

فردوسی هنگامی شاهنامه را سرود که زبان پارسی دری دچار آشفتگی بود، و او از ماندگار شدن این آشفتگی و افزونی آن جلوگیری کرد. فردوسی در سرودن شاهنامه بیشتر از پارسی دری سره بهره برده و شمار واژه‌های عربی در شاهنامه تنها ۸۶۵ واژه است.

شاهنامه را بیشتر به سه بخش اساطیری (از روزگار کیومرث تا پادشاهی فریدون)، پهلوانی (از خیزش کاوه آهنگر تا کشته شدن رستم و فرمانروایی بهمن پسر اسفندیار) و تاریخی (از پادشاهی بهمن و پیدایش اسکندر تا گشودن سرزمین ما به دست اعراب) بخش‌بندی می‌کنند (۳: ۲۰۶) که دوره تاریخی آن مربوط به دوره‌های تاریخی سرزمین آریانا، فرهنگ این مرزوبوم و شاهکارهای پهلوانان آن می‌گردد. اما این بخش‌بندی همیشه و کامل درست نیست و بیشتر، برپایه سنگینی یکی از سه درون‌مایه در برابر دو بخش دیگر است. از این رو، هیچ‌یک از بخش‌های سه‌گانه از موضوع دو بخش دیگر تهی نیست. از دیگر سو در هر بخش، نشانه‌هایی از قالب‌های ادبی مانند اندرز، رمانس، داستان تاریخی، آیین خسروان و ادبیات مردمی و شگفتی‌هایی چون جادو، افسون و عجائب و غرائب دیده می‌شود.

به‌گمان فراوان، فردوسی در سرودن شاهنامه تنها از یک منبع تدوین‌شده بهره برده و آن، شاهنامه ابومنصوری بوده‌است. آغاز سرایش شاهنامه پیرامون ۳۶۷ ه.ق بوده‌است. پیش از آن، داستان «بیژن و منیژه» را سروده‌بود که با به‌شمار آوردن این سال‌ها، او ۳۵ سال از عمر خویش را بر سر سرایش شاهنامه گذاشته‌است. او سرانجام ویرایش نخست شاهنامه را در سال ۳۸۴ ه.ق، سه سال پیش از برتخت‌نشستن سلطان محمود غزنوی، به‌پایان بُرد. و ویرایش دوم کتاب را نیز در سال ۴۰۰ ه.ق در هفتاد و یک سالگی به‌انجام رساند (۵: ۳۱۹). در مجموع این اثر ماندگار و مهم ادبیات داستانی و روایتی در دوره سلاطین غزنه، سروده شده‌است.

چنانکه در بالا نیز به آن پرداختیم، یک بخش مهم شاهنامه، بخش تاریخی آن که مبین تاریخ شاهان سرزمین ما از دوره بهمن تا حمله مسلمانان می گردد. در شاهنامه، در این دوره تاریخی، در مواردی به بیان نمادهای فرهنگی، مذهبی دوره کوشانیان و بازتاب پهلوانی ها، رزم و شجاعت پهلوانان کوشانی نیز پرداخته شده است که بخش بعدی مقاله به آن اختصاص یافته است.

ب) پهلوانان کوشانی و شاهنامه

نخستین اثر ادبی دری که به ذکر پهلوانان و نماد های کوشانی می پردازد، شاهنامه فردوسی است. در شاهنامه از پهلوانانی چون کاموس کشانی، اشکبوس کشانی، چنگشی سنگل و امثال آن یاد شده که از این میان کاموس و اشکبوس نقش بزرگ و چشمگیری داشته اند.

جهان پهلوان کاموس کشانی و دیگران در زیر شعاع برق افراسیاب و در اصطلاح در جناح تورانیان قرار داشتند. آنگاه که فردوسی سرودهای حماسی خود را آغاز می کند، از حماسه آفرینی کاموس به این بیت شروع می نماید:

کنون رزم کاموس پیش آورم ز دفتر بگفتار خویش آورم (۳۵۵/۳:۱).
از این بیت چنین نیز برمی آید که این داستان قبلا به صورت مکتوب وجود داشته که منبع و مرجع فردوسی در نظم داستان کاموس کشانی بوده است. به باور پژوهشگران، داستان کاموس کشانی در شاهنامه بیان کننده زدوخوردها و جنگ و گریزهای متوالی کوشانی و سکاهاست که از آغاز مهاجرت کوشانی ها به سوی جنوب و مغرب تا برافتادن دولت سکایی به دست کوشانی ها ادامه داشته است (۳۶۷: ۴).

به نوشته شاهنامه، در نبردهایی که میان تورانیان و آریاییان بوقوع می پیوندند، در برابر پهلوانانی چون رستم و گودرز و امثال آن، افراسیاب قرار دارد که از خاقان چین و کاموس کشانی و غیره یاری می طلبد. کاموس کشانی دلاوری است که از سرزمین کوشانی به مدد خاقان چین به آریانا می آید. فردوسی او را چنین می شناساند:

دلاور چو کاموس شمشیر زن
که چشمش ندیدست هرگز شکن
همه کارهای شگرف آورد

چو خشم آورد باد و برف آورد

چو خشنود باشد بهار آردت

گل و سنبل جویبار آردت (۱: ۳/ ۱۲۲).

کاموس با صفات و ویژه گی گوناگون در شاهنامه حضور گسترده دارد. او را به عنوان پهلوانی توصیف می کند که از لشکر پیلان گریز نداشته و همانند درخت تنومند در برابر دشمنان به پا ایستاده است:

ز کاموس خود جای گفتار نیست

که ما را بدو راه دیدار نیست

درختیست بارش همه گز و تیغ

نترسد اگر سنگ بارد ز میغ

ز پیلان جنگی نجوید گریز

سرش پر ز کینه دلش پر ستیز (۱: ۳/ ۱۰۹).

در شاهنامه، سخن هایی است که این پهلوان طومار رشادت و مردانگی را می کشاید و می نماید، فخر و مباهات می کند روحیه خود و لشکر را با الفاظ طمطراق آمیزی بالا می برد و حفظ می کند:

ز در گاه کاموس برخاست غو

که او بود شیر افکن و پیشرو

سپاه انجمن کرد و جوشن بداد

دلش پر ز رزم و سرش پر ز باد

ز گردن کشان لشکری بر گزید

ز پولاد و آهن شده ناپدید (۱: ۳/ ۱۲۷).

بر پایه روایت شاهنامه، کاموس در اولین نبرد با گیو و طوس درآویخت اما متحمل شکست نشد و پیکار به روز بعد موکول شد. روز بعد باز هم کاموس به میدان آمد و مبارز طلبید. این بار الوا نیزه دار رستم از طرف سپاه آریاییان به مبارزه با کاموس آمد، ولی پس از یک مبارزه بی امان توسط کاموس کشته شد. بعد از الوا، رستم پا به میدان گذاشت و کاموس را به مبارزه طلبید و بعد از یک جنگ تن به تن و طولانی، توانست با زیرکی، کاموس را با کمند گرفتار کند و او را کتف بسته

به اردوگاه خود بیاورد. لشکریان چون او را دست بسته یافتند بر سرش ریختند
پهلوان را با ضربات شمشیر چاک چاک کردند:

ز خون غرقه شد زیر او سنگ و خاک

تنش را به شمشیر کردند چاک (۱: ۱۱۳/۳).

اشکبوس پهلوان دیگر کوشانی است که در شاهنامه بازتاب گسترده دارد. داستان اشکبوس و رستم یکی از رزمنامه‌های برجسته در حوزه ادبیات روایی و از بهترین نبردهای پهلوانی پردازش یافته در شاهنامه می‌باشد؛ در واقع این رزمنامه، یک اپیزود (داستان در داستان) مستقل در میان داستان بلندتری به نام کاموس کشانی است. طی این رزمنامه، اشکبوس کشانی وارد صحنه می‌شود و با غرور و قدرت نمایی در میدان ظاهر می‌گردد و گرد و خاک به راه می‌اندازد و از میان لشکریان رستم هم‌اورد می‌طلبد.

دلیری که بود نام او اشکبوس همی بر خروشد برسان کوس

خروشید کای نام داران مرد کدام از شما آید اندر نبرد (۱: ۱۱۷/۳).

رهام، سپهسالار جوان از سر غیرتمندی به کارزار او می‌شتابد، اما توان مقابله را در خود نمی‌بیند، فرار را بر قرار ترجیح می‌دهد:

بشد تیز رهام، با خود و گبر

همی گرد رزم اندر آمد به ابر (۱: ۱۲۳/۳)

توس، فرمانده لشکر، از این رفتار حقارت بار برآشفته می‌شود و می‌خواهد به جنگ پردازد، اما رستم مانع می‌شود و ضمن شتمت رهام، به توس پیشنهاد میکند که مرکز سپاه را اداره کند، تا خود پیاده به جنگ برود.

رستم پیاده به جنگ بر می‌خزد و به اشکبوس می‌گوید که پیاده باید جنگ نمود اشکبوس تیر را بر اسب رستم می‌زند و آن‌گاه رستم خدنگ را بر اشکبوس حواله می‌کند پیکان از مهره پشت اشکبوس می‌گذرد:

چو زد تیر بر سینه اشکبوس سپهر آن زمان دست او داد بوس

قضا گفت گیر و قدر گفت ده فلک گفت احسن ملک گفت زه

کشانی هم اندر زمان جان بداد تو گفתי که او خود ز مادر نژاد (۱: ۱۳۶/۳)

نتیجه گیری

پهلوانان کشانی (کوشانی) بر اساس روایت اساطیری در شاهنامه حضور گسترده دارد. از مهمترین این پهلوانان می توان از کاموس و اشکبوس نام برد که قهرمانان و شخصیت های اصلی این داستان شاهنامه را می سازند.

از گروه افراد کوشانی در شخصیت بزرگ کاموس و اشکبوس جهان پهلوان ظهور نمودند، اشخاص دیگر در قصه کاموس نیز بودند. کوشانیان در شاهنامه از آن گاهی آغاز می یابد که داستان سیاوش در فرجام قرار می گیرد و کیخسرو بر اریکه شاهی می نشیند، گویا کین سیاوش را از تورانیان می طلبد، لشکر او به فرمان روایی فریبرز است؛ از توران به سرداری پیران، و کاموس آن جهان پهلوان نامور کشانی (کوشانی) با سپاه خاقان چین و توران می پیوندد.

در همین حال، داستان کاموس کشانی در شاهنامه، بیان کننده زدوخوردها و جنگ و گریزهای متوالی کوشانی ها و سکاهاست که از آغاز مهاجرت کوشانی ها به سوی جنوب و مغرب تا بر افتادن دولت سکایی به دست کوشانی ها، ادامه یافته است. این داستان با زمینه حماسی که دارد از نظر ساختار و محتوا جزء ادبیات روایی قرار می گیرد. روایت، گونه های متفاوتی دارد، از جمله مهمترین آنها عبارت است از: اسطوره، افسانه، قصه، رمان، مقامه، سفرنامه، نمایشنامه، فیلمنامه و... در نتیجه گفته می توانیم، هرچند دو بخش از روایات و داستان های شاهنامه در این راستا اساطیری و پهلوانی است، اما بازهم می تواند، برهه های مهمی از تاریخ باستان ما را به نمایش بگذارد.

مآخذ

- ۱- ابوالقاسم فردوسی. شاهنامه، با مقدمه احسان یار شاطر، نیویارک، ج 3، ۱۳۶۶.
- ۲- سعادت، اسماعیل. دانشنامه زبان و ادب فارسی، ذیل شاهنامه، جلد چهارم، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران: ۱۳۹۱ ش.
- ۳- صفا، ذبیح الله. حماسه سرایی در ایران، امیر کبیر، تهران: ۱۳۶۳ شمسی.
- ۴- مولایی، محمدسرور. "کوشانیان در شاهنامه فردوسی"، مجله یغما، سال ۲۱، شماره ۵، شماره مسلسل (۳۲۳)، ۱۳۵۴.

۵- [Khaleghi-Motlagh, jalal](#) (1999). "FERDOWSI, ABU'L-QĀSEMi. Life". *[[ایرانیکا/دانشنامه/Encyclopædia Iranica]]*. Retrieved 26 January 2012.

معاون سرمحقق فرهاد احمدی

کوشانیان و نقش آنان در مصئونیت، گسترش و رونق
راه ابریشم

**The Kushan Empire and its role in the
immunity and mainstreaming of the
Silk Road**

By: Research Fellow. Farhad Ahmadi

Abstract:

Kushans created a great empire in Ariana in first centuries and besides conquers; spread the Buddhism, established business and political relations with their counterparts by using Silk Road. This Road would connect three great empires in early ages, and in fact had power in almost all known lands of that time. Chinese Empire in east, Rome Empire in west and Kushan Empire in Central Asia had significant role in term of stabilizing security for this road.

Kushans and specially Kanishka converted the Silk Road to a highway between China and East Coasts of Madetranian in 2nd Century. In this period, in spite of creation of subways in Silk Road in Kapisa and Kabul, business and political relations got improvisation with empires of China, Rome and Part.

On top of that, for safety of this road, they created public houses, washrooms, and supportive centers for business goods. Moreover, by using this way, ambassadors, scholars, tourists, and industrialists entered Kushan Empire and the other empires and caused more facilities for cultural, political and business relations. In brief, we can say that Kushan Empire played a critical role in expansion and development of Silk Road.

خلاصه

کوشانیان در قرون اولیه مسیحی امپراتوری بزرگی را در آریانا به وجود آوردند و در پهلوی فتوحات و پخش آیین بودیزم؛ تجارت و روابط سیاسی خویش را از طریق راه ابریشم (Silk Road) با امپراتوران همجوار خویش بهبود بخشیدند. این راه سه امپراتوری بزرگ را در دنیای باستان با هم وصل میکرد که در حقیقت بر کلیه سرزمین های جهان معلوم وقت تسلط داشتند. امپراتوری چین در شرق، امپراتوری روم در غرب و به ویژه امپراتوری کوشانی ها در وسط آسیا در تأمین امنیت این جاده نقش بسزایی داشت. کوشانیان به ویژه کنشکا در قرن دوم میلادی راه ابریشم را به شاهراه سراسری بین چین و سواحل شرقی بحیره مدیترانه مبدل ساخت. در این دوره با به وجود آمدن شاخه های جدید و فرعی راه ابریشم در اطراف و اکناف کاپیسا و کابل مبادلات تجارتي و سياسي کوشانی با امپراتوری های چین، روم و دولت پارت مستحکم گردیده و بهبود یافت. همچنان برای امنیت راه ابریشم در این مسیر کاروان سراها، حمام ها و مراکز حمایتی اموال تجارتي را ایجاد نمودند. همچنان از طریق این راه باستانی سفرا، علما، جهانگردان و صنعت گران داخل امپراتوری کوشانی و سایر امپراتوری های همجوار گردیده و باعث آن شد تا سهولت بیشتری برای تأمین روابط فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بین امپراتوری های

کوشانیان و نقش آنان...

کوشانی ها، روم و چین ایجاد گردد. بنا می توان گفت که دودمان کوشانی نقش مهم و بارزی را در قسمت امنیت، توسعه و رونق راه ابریشم بازی نموده است.

مقدمه

قبل از اینکه در رابطه به نقش کوشانیان در مصئونیت، گسترش و رونق راه ابریشم مطالبی را به تحقیق و بررسی قرار دهم، لازم می افتد تا در مورد کوشانیان و راه ابریشم معلومات مختصری را ارایه نمایم.

کوشانی ها یا یوچی ها شرقی ترین قبایل ستی بودند که بعد از زد و خورد با (هوانگ نوها) وارد اراضی بین النهرین، سیحون و جیحون شدند. یوچی ها در قرن اول قبل از میلاد جیحون را عبور و باختر را اشغال کردند. این مهاجرت ها که دایره وسیعی در آسیای مرکزی و جنوبی را در بر میگرفت در تاریخ کشور ما مؤثر واقع گردید. کوشانی ها بعد از هجوم و هجرت در سرزمین آریانای قدیم با هزاران خانواده اقامت اختیار نمودند و جز ساکنین این کشور گردیدند. یوچی ها بعد از آنکه در شمال کشور مستقر شدند هر طایفه از آن ها بوسیله رئیس خود اداره می شد تا بالاخره رئیس کوشانی ها مؤفق گردید تا رؤسای سایر قبایل را تابع خود سازد و به این صورت دولت کوشانی در سرزمین آریانا به وجود آمد. اولین پادشاه مقتدر کوشانی ها (کوجولاکدفیزس) چندی پس از آن (ویماکدفیزس) شمال هندوستان را تسخیر کرد و راه ابریشم حدوداً در این زمان یعنی ۹۲ میلادی از شمال به جنوب باز گردید (۲۵:۹).

در قسمت تاریخ ایجاد راه ابریشم نظریات مختلف وجود دارد و آغاز آن را بعضی ها، "شیان" عده یی "لویان" و حتی پیکن وانمود کرده و انجام آن را شهرهای افیزوس و ماتیلوس در ترکیه امروزی بود و این راه تا نیمه قرن پانزدهم میلادی از رونق خاصی برخوردار بود. نام راه ابریشم برای اولین بار توسط تاجر مقدونی بنام مائیس تیتیانوس در قرن دوم میلادی گذاشته شد (۳۷:۴).

کوشانی ها نیرومند ترین و مهمترین امپراتوری در تاریخ افغانستان محسوب می شوند که از سال ۴۰ تا ۲۲۰ میلادی به افغانستان و یک بخش عمده آسیا حکومت کردند. مؤسس این دودمان کجولاکدفیزس است. پسرش ویماکدفیزس بعد از پدر هند شمالی را تسخیر نموده و نماینده گانی را غرض استقرار سیاسی و اقتصادی

تحقیقات کوشانی

به دربار تراجان امپراتور روم اعزام نمود. مقتدرترین پادشاه کوشانی ها کنشکا بین سال های (۱۲۸-۱۵۱ میلادی) سلطنت کرده است. در زمان این شخص بگرام بحیث شهر شاهی و پایتخت کشور قرار گرفت. امپراتوری روم در دوره کوشانی سواحل راست مدیترانه را در اشغال خود درآورده و در دوره تراجان ثروتمند و پر تجمل بودند. ایشان مشتاق مراودات تجارتي با چین و هند بودند و توانستند در مبادله کالاها طلایی زیاد را از رهگذر ترانزیت به بازارهای افغانستان بریزند؛ زیرا راه ترانزیت آن در دست افغانستان بود و شهر بلخ بزرگترین مارکیت بین المللی و اتراق کاروان ها محسوب می گردید (۴: ۱۳۷).

مبرمیت موضوع

تحقیق روی جاده های مواصلاتی و تجاری در دوران باستان به ویژه راه ابریشم که نقش شاهان کوشانی در توسعه، گسترش و مصئونیت آن مهم و با اهمیت تلقی می گردد و روشنگر روابط تجاری، فرهنگی و اقتصادی آن دوره می باشد، در پژوهش ها و مطالعات باستان شناسی از مبرمیت خاص برخوردار می باشد.

هدف تحقیق

هدف تحقیق حاضر تبیین شرایطی است که موجب گردیده در روزگار کوشانی ها راه های تجاری مانند جاده ابریشم در پهلوی پیشرفت آیین، هنر و صنعت از مصئونیت، گسترش و رونق بسزایی برخوردار بوده باشد.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش تحقیق کتابخانه ای و تحلیلی- توصیفی استفاده گردیده است.

متن مقاله

مطابق عنوان، این مقاله شامل دو بخش می گردد:

۱. نقش کوشانیان در مصئونیت راه ابریشم.
۲. نقش کوشانیان در توسعه و گسترش راه ابریشم که مطالب فوق به ترتیب و به طور فشرده ذیلاً به بحث و بررسی گرفته می شود.

۱. نقش کوشانیان در مصئونیت راه ابریشم

ترقی و شکوفایی تجارت و توسعه مواصلات در سایه امنیت و ثبات سیاسی امکان پذیر است که از حسن سیاست داخلی و خارجی کوشانی های بزرگ در قرن اول و دوم میلادی به شمار میرود و همچنان روابط سیاسی آن امپراتوری با دو دولت بزرگ در شرق و غرب جهان آن وقت برقرار بوده و از اطراف شرق تا پایان غرب یعنی اروپا امنیت کامل حکم فرما بود، زمینه برای انکشاف و توسعه تجارت نیز هموار شده بود. زمامداران امپراتوری هان شرقی در چین، امپراتوری کوشانی ها در آسیای مرکزی و امپراتوری روم در اروپا و شرق میانه سفرهای به دربار یکدیگر داشتند و این سفرهای شان مرهون تأمین امنیت و سازش نیک امپراتوری ها بوده که در تأمین امنیت مناطق تحت فرمان شان در یک فضای دوستانه بود و این امپراتوری ها در همکاری های متقابل از هیچ گونه بذل مساعی دریغ نمی کردند.

با یک نگاه مختصر به تاریخ جهان درمیابیم که از بدو پیدایش دولت های بسیار قدیم در بین النهرین، مصر، سواحل شرقی مدیترانه تا اکنون جهان به ندرت شاید همچو امنیت، آسایش و ثبات سیاسی بوده و کمتر در تاریخ افتاده که همچو روحیه همکاری میان دولت ها و امپراتوری های معاصر در یک برهه از تاریخ همچون دوره با شکوه کوشانی ها خلق شده باشد. مسیر سراسری ۱۱۰۰۰ کیلومتری راه ابریشم در دوره کوشانی ها در امنیت کامل قرار داشت، در طول راه برج های ترصد(دیده بانی) احداث شده بود برای فهمیدن مسیر در راه ابریشم بعد از فواصل معین میله ها و ستون های سنگی یا گلی اعمار گردیده بود که کاروان ها و حفاظت سرک ها دقیقاً مورد توجه زیاد بود.

در بعضی جاها که سرک بنابر خصوصیات اراضی نرم و صعب العبور می بود سنگ فرش می کردند. راه ها در تمام مسیر کنترل می گردید، در طول راه ها پایگاه های نظامی و چارپای خانه های مجهز(طویل) با اسبان چابک و تیز رو وجود داشت. البته مصارف این همه تشکیلات و فعالیت ها عمدتاً از طریق جمع آوری عواید و محصولات گمرگی تأمین می شد که از مسافران و کاروان ها به شمول حیوانات بارکش و سواری ایشان اخذ می گردید. بقایا و آثار برج ها و مناره های ترصد در کشورهایی که در مسیر راه ابریشم قرار داشت هنوز هم موجود است.

مانند مناره بستم که در کنار مزار با یزید بستمی در شش کیلومتری شمال شرق شاهرود موقعیت داشته و همچنان از برج های ترصد که در کنار هریرود در نزدیکی منار جام قرار دارد، می توان نام برد (۶: ۶۱).

بنابر آن می توان به این نتیجه رسید که حکمرانان کوشانی به خصوص کنشکای کبیر در تأمین امنیت راه ابریشم نقش بسزایی داشته که فضای امن و امنیت شاهراها یکی از عوامل توسعه و ترقی در بخش های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در دوره های متعدد تاریخی شده می تواند.

۲. نقش کوشانیان در توسعه و گسترش راه ابریشم

رونق راه ابریشم طلایی ترین دوره تمدن در سرزمین آریانی بزرگ در دوره کوشانی ها می باشد. مردم مستعد آن دوره نه تنها مردان جنگی بودند، بلکه به گواهی تاریخ در میان کوشانی ها هزاران عالم، دانشمند، پهلوانان، هنرمند، نقاش، مجسمه ساز، معمار، مهندس و غیره وجود داشت. امپراتوری کوشانی ها در گسترش و توسعه جاده ابریشم نقش مهمی را بازی کرده، چنانچه عده ای از زیرین و تاریخ نویسان شرق و غرب همچون شوان-زانگ، سوماتسین، مستر کنو و غیره این تمدن بزرگ را به چشم حیرت نگریسته و ثبت یاد داشت های تاریخی خود میکرده اند. امپراتوری کوشانی در وسط قرن اول میلادی مانند هالند در قرن هفده و انگلستان در قرن هژده یکی از حلقه های مهم و ضروری زنجیر تجارت محسوب می گردید که شرق دور را با غرب متصل و یگانه راه خوب ترانزیت برای کالاهای هند و چین به شمار میرفت و در عین زمان وارد کننده اشیا و محصولات مستعمره های شرقی امپراتوری روم نیز بوده است.

موجودیت سلطنت نیرومند کوشانی در همسایگی دودمان (هان) چین در شرق و سلطنت پارت در غرب پایگاه های مدنیت جهان قدیم را در داخل سیستم واحد چهار قدرت بزرگ متحد ساخت که حلقه های روابط آنها در زمان پیشین از هم گسیخته بود و پس از آن تا چند قرن آینده تمام کشورهای متمدن و مناطق دنیای قدیم از جزایر برتانيا تا کرانه های بحر الکاهل خود را از نفوذ و سلطه روم، پارت، دولت هان در چین و امپراتوری کوشان متأثر یافتند. این چهار قدرت در زمان کوشانی ها چنان روابط نزدیک و متنوع را بین یکدیگر به

کوشانیان و نقش آنان...

وجود آورده بودند که اگر ادعا شود که حکمرانان امپراتوری کوشانی یکجا با زمامداران روم و چین جهان آن روز را بین خود تقسیم نموده بودند، چندان از واقعیت بدور نخواهد بود. کشف مسکوکات کوشانی از نزدیکی های کیف، حبشه، روم، منطقه غرب اورال و یک ظرف نقره یی مربوط این دومان نمایانگر روابط و ترقی راه ابریشم در دوره کوشانی ها می باشد (۲: ۲۰).

کنشکای کبیر راه ابریشم را از بلخ (بلهیکا) بعد از طی مسیر اری (Areion) و اکاتومبلس به بحیره سرخ و بحیره سیاه به اسکندریه مصر و از آنجا به روم وصل نمود. ویماکدفیزس سکه های طلایی کوشانی را که در یک روی آن الهه هندی شیوا و در روی دیگر آن هیکل نشسته وی را نشان میداد به ضرب رسانید و کنشکا آیین بودا را قبول کرد. تمایل نشان دادن کنشکا به آیین بودایی که دین صلح و آرامش بود و خواهان آزادی تمام ادیان و عقیده بودند تأثیر مثبتی را در قسمت علاقه مندی ورود تجاران و صنعت گران و علما از مسیر شاهراه ابریشم داشته و این راه از رونق خوبی در دوره کوشانی ها برخوردار شد (۷: ۲۲).

همچنان کوشانی ها علاوه از سرزمین آریانای قدیم بر تمام مناطق شمالی هند تا رود گنگا و بنارس و در سینگیانگ تا رود تارم حکمرانی میکردند، به عبارت دیگر دامنه امپراتوری آنها به وادی های بزرگ آمو، سند، گنگا و تارم گسترش یافته بود. امپراتوری هان در شرق امپراتوری کوشانی ها قرار داشت که بعد از هوانگ تی اولین امپراتور چین به قدرت رسید در زمان این امپراتور تماس ها بین چین و روم برقرار شده و داد و ستد کالا ها از طریق کشور پارت ها که در سرزمین ایران و بین النهرین سکونت داشتند صورت می گرفت. طرف غرب امپراتوری کوشان پادشاهی پارت ها قرار داشت و در استقامت غرب پارت ها امپراتوری روم قرار داشت که به تماس های بین المللی علاقه زیاد از خود نشان می دادند. رومیان به منظور توسعه و گسترش تجارت و عقد قراردادهای حقوقی و بین المللی و مبادله هیأت سیاسی و غیره با کشورهای بزرگ و نیرومند سعی و تلاش می نمودند. استقرار روابط روم با کوشانی ها به زمان ویماکدفیزس میرسد. رومیان به خاطر مقابله نظامی با پارت ها و استفاده از مال التجاره هندی و چینی به برقراری و توسعه روابط دوستانه با

امپراتوری کوشانی ها ضرورت احساس می کردند که فتوحات کوشانی ها یکی از دیگر عوامل گسترش و توسعه راه ابریشم محسوب می شود (۷: ۵).

پروفسور هندی رومیلا تاپار (Romila thepar) در تاریخ هند باستان مینویسد که افغانستان چه از نظر سیاسی و چه از نظر فرهنگی بخشی از شمال غرب هندوستان دانسته می شد اما هند شمال غربی از نظر سیاسی و فرهنگی در آن زمان بخشی از افغانستان بود. راه هایی که از مناطق و دره های ایالت مرکزی می گذشت، راه تجارتی به این سرزمین را نیز گشوده بود. یکی از این راه ها؛ راه ابریشم (Old Silk Road) بود. تجار هندی در شهرهای چون کاشغر، یارقند، ختن، میران، کوچی، تورفان و حتی در نقاط دورتر پایگاه های تجارتی را ایجاد کردند. مؤلف مذکور می نویسد که مبشران بودایی نیز در ایجاد ارتباط رفت و آمد بی تأثیر نبودند. در این زمان فعالیت های آسیای مرکزی و چین بهبود و توسعه یافت از یک طرف شاهان کوشانی وسیله ارتباط شدند و فعالیت های آنان پیرامون کیش بودایی آنها را نزدیک تر ساختند و از طرف دیگر تجارت ابریشم و واردات آن به هندوستان زمینه ساز این نزدیکی و ارتباط بود (۳: ۴۵).

امپراتوری کوشانی ها را می توان به نوعی بانی راه ابریشم خواند و در این عصر بنابر توجه جدی که در قسمت امنیت و توسعه آن داشتند شاخه های فرعی راه ابریشم را اعمار نموده و در مسیر آن مراکز حمایوی زیادی را ایجاد کردند که از آن طریق سفرا، علما، جهانگردان و صنعت گران داخل امپراتوری کوشانی و سایر امپراتوری های همجوار گردیده و باعث شده بود تا سهولت بیشتری را برای تأمین روابط فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ایجاد نماید، به همین سبب است که عصر کوشانی ها به انتهای مقام پیشرفت و انکشاف اقتصادی و هنر های ظریفه به ویژه مکتب هنری گریکو- بودیک گردید (۵: ۱۳۶).

راه معروف کاروانی ابریشم روم شرقی (بیزانس) سواحل مدیترانه و پارتیا را از جانب غرب و بازارهای ترکستان و چین را از جانب شرق به غرب امپراتوری کوشانی وصل مینمود. حمایت کوشانی ها از ادیان و معابد رابطه مستقیم به انکشاف و گسترش کیش بودایی و راه ابریشم داشته و کوشانی ها یگانه حاکمیتی بودند که در گسترش بدون مرز در ساختارهای معابد، معرفی بودا و فلسفه آن بعد از قرن اول

میلادی در شمال هندوکش و هم در نوار دریای کابل الی امباله (Ambala) نقش بس مهمی را ایفا می نمود (۸: ۶۷). از طرفی هم روابط تجاری در مسیر راه ابریشم در ترقی این شاهراه و همچنان در توسعه و پیشرفت صنعت و مکاتب هنری دوره کوشانی ها بی تأثیر نبوده است. در مجموع در توسعه، گسترش، ترقی و مصئونیت راه ابریشم عوامل زیر نقش عمده و ارزنده داشت:

۱. گرایش شاهان کوشانی به ویژه کنشکا امپراتور مقتدر کوشانی، با آیین بودایی.
۲. توسعه تجارت امپراتوری کوشانی با روم، چین و هند.
۳. شیوع هنر و تربیه عده‌ای زیادی از هنرمندان در آریانا.

شاهان کوشانی اکثراً بودایی بوده، چون کیش بودایی دین صلح و آرامش بوده و به تمام ادیان احترام خاص داشتند، طرفدار جنگ و آشوب نبودند، شاهراه ابریشم از امنیت خوبی برخوردار بود و کنشکا امپراتور مقتدر این دودمان مبلغین زیادی را به نقاط مختلف هند و بعضی کشورهای مجاور فرستاد تا فلسفه بودیزم را توسعه دهند و طریقه مه‌ایانا یا راه بزرگ نجات را به میان آورد. همچنان وی در عمرانات مذهبی توجه خاص داشت و در تبلیغ و ترویج هنر مساعی زیادی را به خرج داد و معماران، حجاران، نقاشان و دیگر هنرمندان را جمع و ایشان را حمایت و تشویق نمود. همچنان سلاطین کوشانی در قسمت جمع آوری شاهکاری های صنعتی وقت چون یونانی، رومی، هندی و چینیایی علاقه زیاد و مخصوص داشتند که این نوع برخورد و ارتباطات یکی از عامل عمده پیشرفت راه ابریشم محسوب می شود.

راه ابریشم عامل توسعه تجارت امپراتوری کوشانی با رومن ها و دیگر کشورها می باشد که آن را عامل توسعه اقتصادی نیز یاد می نمایند، مراودات تجاری از طریق راه ابریشم در توسعه و پیشرفت مکتب گریکو - بودیک (یونانو- بودایی) بی تأثیر نبوده است. چون در عصر کوشانی رفت و آمد با امپراتوری رومن زیاد بود لذا بازرگانان به پیمانۀ زیاد طلا را از روم می آوردند. کثرت طلا در عصر کوشانی ها باعث ضرب سکه های طلائی گردید.

کاروان های بازرگانان بزرگ که ماه ها دره های هندوکش و جلگه های وسیع باختر و تخارستان را طی میکرد از ماورای پامیر تا وادی هریرود و حوزه اندوس مال التجاره خود را نقل می دادند. تجاران بزرگ جهت توسعه و کسب مفاد همیشه

اعانه میدادند و اکثر معابد و ستوپه ها در خط السیر مذکور از اعانه این افراد اعمار گردیده است و راهبین بودایی نیز توسط پیروان بودایی (به خصوص بازرگانان) امرار حیات می نمودند (۱: ۴۵).

نتیجه گیری

راه ابریشم که یکی از راه های قدیم می باشد. معبر ارتباطی بین شرق و غرب بوده و سبب انتقال اموال تجارتی، مدنیت ها، افکار و علوم بوده که از کرانه های شرقی بحیره مدیترانه آغاز و تا قلب چین در آسیا امتداد داشت که به طول هفت هزار کیلومتر و طبق نظر نویسنده کتاب افغانستان و راه ابریشم یازده هزار کیلومتر امتداد داشته و طولانی ترین راه کاروان رو بوده است.

شاهان کوشانی از جمله امپراتوران مقتدر آن زمان در قسمت مصئونیت، توسعه و ترقی این راه خدمات ارزنده یی را انجام داده و در به وجود آوردن شاخه های جدید و شاخه های فرعی راه ابریشم در اطراف و اکناف کاپیسا و کابل و مبادلات تجارتی و سیاسی شان با امپراتوری های چین، روم و پارت نقش ارزنده یی را در قسمت رونق و توسعه این مسیر بازی نموده اند. همچنان برای امنیت راه ابریشم در این مسیر کاروان سراها، حمام ها و مراکز حمایوی اموال تجارتی را ایجاد نموده بودند و از طریق راه ابریشم سفرا، علما، جهان گردان و صنعت گران داخل امپراتوری کوشانی و سایر امپراتوری های همجوار گردیده و باعث شده تا سهولت بیشتری را برای تأمین روابط فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ایجاد نماید، به همین سبب عصر کوشانی ها به انتهای مقام پیشرفت و انکشاف اقتصادی و هنرهای ظریفه رسید.

راه معروف کاروانی ابریشم روم شرقی (بیزانس) سواحل مدیترانه و پارتیا را از جانب غرب و بازارهای ترکستان چین و چین را از جانب شرق به غرب امپراتوری کوشانی وصل می نمود. حمایت کوشانی ها از ادیان و معابد رابطه مستقیم به انکشاف و گسترش کیش بودایی و راه ابریشم داشته و کوشانی ها یگانه حاکمیتی بوده که از هیچ گونه سعی و تلاش در قسمت توسعه شکوفایی راه ابریشم دریغ نکردند.

پیشنهادهای

۱. راه باستانی ابریشم به کمک ممالک که در آن نقش تاریخی داشتند و یونسکو به زودترین فرصت بازسازی و احیا گردد.
۲. امنیت راه ابریشم باید توسط کشورهای ذیدخل در این مسیر گرفته شود.
۳. رسانه ها در مجموع باید در قسمت شناخت و اهمیت راه ابریشم برای عامه مردم معلومات ارایه بدارد.

مآخذ

- ۱- احمدی، فرهاد. امتزاج هنر گریکو- بودیک در جنوب هندوکش. رساله علمی- تحقیقی، مرکز تحقیقات باستان شناسی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۹۵.
- ۲- امیری، غلام رحمن. سیستم اقتصادی کوشانی ها در پرتو کاوش های باستان شناسی و متون تاریخی. رساله علمی- تحقیقی، مرکز تحقیقات باستان شناسی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۶۰.
- ۳- آریانا دایرة المعارف. دور دوم، جلد چهارم، ریاست دایرة المعارف اکادمی علوم افغانستان، مطبعه نبراسکا، کابل، ۱۳۹۰.
- ۴- پنجشیری، عزیز احمد. افغانستان و راه ابریشم، چاپ اول، کابل، انتشارات سعید، ۱۳۸۷.
- ۵- روحی نایب خیل، لینا، کاپیسا و اهمیت راه ابریشم، "مجموعه مقالات سمینار تحقیقات باستان شناسی در کاپیسیای دیروز و امروز"، اکادمی علوم افغانستان، مطبعه بهیر، کابل، ۱۳۹۳.
- ۶- شمال، فرهاد. نقش راه ابریشم در تبلور فرهنگ و تمدن باختر زمین، وزارت تحصیلات عالی، پوهنتون پروان، ۱۳۹۳.
- ۷- عزیزی، نظرمحمد. تاریخ امپراتوری کوشانیان. جلد اول، وزارت اطلاعات و فرهنگ، مطبعه دولتی، ۱۳۵۵.
- ۸- عزیزی، نظرمحمد هنر دوره کوشانی ها در حوزه گندهارا، اکادمی علوم افغانستان، مطبعه شعیب، کابل، ۱۳۸۸.

۹- فيضي، كتابخان. "انتشار بوديزم از بهارت قديم به افغانستان"، مجله
باستان شناسي افغانستان، دور سوم، شماره اول، شماره مسلسل ۱۷، وزارت
اطلاعات و فرهنگ، كابل، مطبعه بهير، ۱۳۸۴.

پوهنمل آرين قيامی رئيس خيل

تأثير كوشانی ها در انتشار دين بوديزم

The Influence of the Kushans in the propagation of Buddhism

By: Senior Teaching Assistant. Arian Qeyami Raiskhil

Abstract:

The Kashan period forms a large part of the history of the great Aryana. The most golden period of civilization on the Aryan land was the Kashan period. The people of that period were not only warriors, but also a testimony to history. There were thousands of scholars, artists, painters, sculptors, architects, engineers, etc. who have not been able to find the dust of the day is to hide the monuments and monuments of that period. During the reign of the Kashan's religions were important not only as beliefs but also in the reform of religious affairs and thousands of temples were established in the Aryan realm that would not only make the people of this land but the most distant people in the world.

During the reign of the Kashan's, religions played an important role not only in beliefs but also in the reform of law and order, and thousands of temples were established in the territory of Ariana, which attracted not only the people of this land but also the distant pilgrims of the world.

Buddhism in the Aryan period of the Kashan era acquired the status of a new religion and emerged as a Darwinian religious system. The Buddhist religion had many followers along with the common religions of the time, which made it easy for India to expand its empire there.

خلاصه

دوره کوشانی ها بخش بزرگی از تاریخ آریانای کبیر را تشکیل میدهد. طلایی ترین دوره تمدن در سر زمین آریانای بزرگ دوره کوشانی ها بوده است. مردم مستعد آن دوره نه تنها مردان جنگی بوده اند، بلکه به گواهی تاریخ در میان کوشانی ها به تعداد اغلب عالم، دانشمند، پهلوانان هنرمند، نقاش، مجسمه ساز، معمار، مهندس و غیره وجود داشت که گرد و غبار روزگار و فشار های دور و دراز تاریخ تا هنوز نتوانسته است که آثار تاریخی و آفریده های آن دوره را از انظار پنهان کند، بلکه بسیاری از آثار گرانبهای بجامانده دوره کوشانی ها در نتیجه کاوش های علمی و باستان شناسی از ولایات مختلف کشور بدست آمده که بیانگر تاریخ درخشان آن دوره و نمادی از استواری و استعداد سرشار کوشانی ها می باشد. زبان کوشانی ها ختنی خوانده می شد و رسم الخط این دوره خروشتی بود که از قرن پنجم قبل از میلاد تا قرن پنجم میلادی هزار سال عمر نمود که از بلخ تا موهنجودارو، از سیستان تا پنجاب رایج بود و آثار آن از بلخ، بامیان و هده کشف گردیده است.

در این دوره علما، دانشمندان و هنرمندان طرف احترام و حمایت قرار داشتند. همچنان در این دوره طلایی صنعت گریکو- باکتریان رواج داشت. مجسمه های بامیان و دیگر ستوپه ها در گوشه و نقاط کشور از عجایب عالم به شمار میرفت. مسکوکات دوره کوشانی ها از مناطق گردیز، تپه مرنجان کابل،

تأثیر کوشانی‌ها در...

بگرام و کاپیسا به دست آمده است. تجارت این دوره از سواحل مدیترانه به چین از راه ابریشم و از آسیای میانه تا هند وسعت داشت. موسیقی و رقص در زمان کوشانی‌ها نیز مروج بود.

مقدمه

کوشانی‌ها یا یوچی‌ها شرقی‌ترین قبایل سنی بوده‌اند. کوشانی‌ها پس از زدو خورد با هوانگ‌نوها وارد اراضی بین‌النهرین، سیحون و جیحون شدند. یوچی‌ها در قرن اول قبل از میلاد جیحون را عبور و باختر را اشغال کردند. این مهاجرت‌ها که دایره وسیعی در آسیای مرکزی و جنوبی را در بر می‌گرفت در تشکیل تاریخ کشور ما مؤثر بوده است. هجوم و مهاجرت کوشانی‌ها در سرزمین آریانیای قدیم که هزاران خانواده رخت‌اقامت افگندند جز ساکنین این کشور قرار گرفتند. یوچی‌ها بعد از آنکه در شمال کشور مستقر شدند هر طایفه بوسیله رئیس خود اداره می‌شد. بالاخره رئیس کوشانی‌ها توانستند رؤسای سایر قبایل را تابع خود سازند و به این صورت دولت کوشانی در سرزمین آریانا بوجود آمد.

اولین پادشاه مقتدر کوشانی کجولاکدفیزس چندی پس از آن ویماکدفیزس شمال هندوستان را تسخیر کرد و راه ابریشم حدوداً در این زمان یعنی در سال ۹۲ میلادی از شمال به جنوب باز می‌شود و مقتدرترین پادشاه کوشانی‌ها کنشکا است که بین ۱۲۰ و ۱۶۰ میلادی سلطنت کرده است. در زمان این شخص بگرام بحیث شهر شاهی و پایتخت کشور قرار گرفت. پس از آن جانشینان کنشکای کبیر را سرزمین پر جاذبه هند به خود کشاند که اکثراً در آنجا ناپدید گردیدند. واسوادیا پادشاه متأخر کوشانی‌ها ۱۸۲-۲۲۰ میلادی است که در هند از بین رفت و جای آن را حکومت‌های محلی در شمال و جنوب هندوکش گرفت، قوی‌ترین آن دولت کابلستان یا کابلشاهان بود که از کاپیسا در جنوب هندوکش تا سواحل سند تسلط داشتند.

آیین بودیزم در زمان آشوکا در نیمه اول قرن سوم قبل از میلادی (۲۶۴ ق.م) وارد سرزمین آریانا گردید و بعداً در قرن اول و دوم میلادی توسط امپراتوری کوشانی‌ها به اوج شکوفایی رسید. معروفترین امپراتور کوشانی‌ها، کنشکای بزرگ، یکی از حامیان بزرگ این آیین بود. همین موضوع، نقش مهمی در توسعه جاده ابریشم و

تحقیقات کوشانی

گسترش بودیزم در سراسر کشور های منطقه و کشور های آسیایی ایفا کرد. با توجه به حضور بودایی ها در این کشور، مجسمه های عظیمی از بودا ساخته شد. این مجسمه ها بسیار شبیه به آنچه امروز می توان در چین، هند و سایر کشور هایی دید که در آن ها مذهب بودا به رسمیت شناخته می شود، ساخته شده بودند.

پس گفته می توانیم که کوشانی ها خاندان سلطنتی میباشند که از حوالی قبل از میلاد تا نهایت قرن ۵ میلادی یعنی بیش از پنج قرن در مناطقی که قبلاً به آن اشاره شد، سلطنت کرده اند و طوریکه در ادامه بحث شاهد خواهید بود که قسمت بزرگی از ممالک مجاور را در سلطنت خود ضمیمه ساختند.

چنانچه عده از زایرین و تاریخ نویسان شرق و غرب همچون هیوانگ تسنگ (شوان-زانگ=خوان-زانگ)، سوماتسین، مستر کنو و غیره این تمدن بزرگ را به چشم حیرت نگرسته، ثبت یادداشت های تاریخی خود کرده اند و صرفاً با دیدن و مشاهدات آفرینش های آن دوره به خود میبالیدند؛ آنگاه که برق تمدن در این سرزمین می درخشید تعدادی از کشور های دور و نزدیک جهان در زیر انبوه جنگلات خزیده بودند.

مبرمیت تحقیق

امپراتوری کوشانی ها یکی از مقتدرترین امپراتوری های جهان باستان می باشد. این امپراتوری در قرن اول الی چهارم میلادی مانند امپراتوری های روم، پارت و غیره دارای مدنیت بزرگی بود.

دولت کوشانی ها در سرزمین باختر به وجود آمد. بعد از آنکه این قبایل در باختر متوطن شدند بالاخره تا اندازه ای تقویه شدند که توانستند سرزمین باختر را تصرف نمایند و دولت مقتدر کوشانی ها را تأسیس نمایند. در زمان کوشانی های بزرگ از قرن اول تا قرن سوم میلادی تعدد عقیده و مذهب مانند زردشتی، برهمنی، بودایی تحت حمایت دولت قرار داشت. در نیمه اول قرن دوم میلادی در واقع عصر شکوفایی آیین بودیزم در افغانستان بوده یعنی در زمان کوشانی ها به خصوص در دوره سلطنت کنشکای کبیر به اوج خود رسیده بود. کنشکا خود بودایی بود و در مسکوکاتش ارباب الانواع بودایی را نمایش میداد. آثار با شکوهی این دوره در کشور ما بجا مانده است؛ مانند بت های بامیان که یکی از هفت عجایب جهان امروز

تأثیر کوشانی‌ها در...

است. بعضاً هم در اثر آمیزش شیوه‌های متفاوت و معتدد، شیوه‌های دیگر به وجود آمده که از جمله می‌توان از مکتب گریکو-باختر و گریگو-بودیک را یاد آور شد. به این معنا که نمایش تجسم بودا یا نماد‌های بودایی در مسکوکات شاهان کوشانی به خصوص شاه مقتدر کوشانی‌ها (کنشکا) نشان می‌دهد که آیین بودایی بعد از نضج‌گیری به شکل‌های مختلف تجلی یافته؛ اما اوج انتشار بودیزم در کشور در دوره کوشانی‌ها به ویژه با توجه کنشکا بوده است. لذا جا دارد تا پیرامون نقش کوشانی‌ها در انتشار بودیزم بحث صورت گیرد.

هدف تحقیق

هدف از این مقاله روشن ساختن تأثیرات دولت مقتدر کوشانی‌ها در انتشار دین بودیزم می‌باشد و مطالعات در مورد آیین بودیزم و انتشار آن در گستره وسیع، ما را قادر می‌سازد تا گام به گام شکل‌گیری و توسعه زنده‌گی دینی و سیاست دینی حاکمان کوشانی را دنبال کنیم.

روش تحقیق

این تحقیق نوع تحقیق کتابخانه‌ای بوده و در این مقاله از روش تحقیق توصیفی تاریخی استفاده به عمل آمده است، همچنان اطلاعات از کتب و رساله‌های علمی و تحقیقی جمع‌آوری شده است.

جایگاه ادیان در امپراتوری کوشانی

در زمان حکمروایی کوشانی‌ها مذاهب نه فقط منحصراً عقاید، بلکه در اصلاحات امور و قوانین نقش مهم داشت و هزاران معابد در قلمرو آریانا اعمار گردیده بود که نه تنها مردم این سرزمین را، بلکه زائرین دور دست جهان را به سوی خود می‌کشانید. آیین زرتشتی علاوه بر ادامه پیروی از آیین‌ها و فرهنگ یونان باستان، در قرن دوم قبل از میلاد نیز یک آیین مذهبی گسترده در باختر یا باکتریا بود. علاوه بر این، قبایل ساکا و کوشان با ادیان و الهیات متمایز خود به این منطقه رسیدند و فتح هند توسط حاکم کوشان موسوم به ویماکدفیزس، تأثیرات مذهبی جدیدی را معرفی کرد که مهمترین آنها بودیزم و فرقه شیوا بود. در این زمان،

بسیاری از آداب و رسوم و ادیان در امپراتوری کوشانی ها وجود داشته است که امپراتوران آن می توانستند آن را به خواست خود انتخاب کنند (۵۴:۸).

امپراتوری کوشانی و انتشار دین بودیزم

سلسله کوشان شاهان بزرگ که امروز تاریخ درخشان آن توجه حلقه های روشنفکر جهان و حلقه های فرهنگ دوست و ادب پرور را به خود جلب کرده است در زوایای تاریخ جهان بالاخص قاره آسیا چون مشعل فروزان در تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم شکوفایی و درخشش داشته است (۱۱:۳).

در قرن اول میلادی، قبایل صحراگرد یویه چی که از جانب شمال وارد باکتريا شده بودند یونانی ها را تار و مار کرده، باکتريا را تصرف نمودند و سلسله کوشانی را بنا نهادند. کوشانی ها که تجربه حکومت را نداشتند، امپراتوری خویش را بر ویرانه های امپراتوری یونانی بنا نهاده و دو باره سکه های یونانی و حتی الفبای یونانی را متداول ساختند. کوشانی ها تا اواسط قرن اول میلادی شهر های کابل و قندهار را نیز تسخیر کرده و امپراتوری خویش را وسعت بخشیدند (۲۱:۱۰).

دین بودایی توسط آشوکا در قرن سوم قبل از میلاد (۲۶۴ ق.م) به این سرزمین وارد شد. در دوران حکمرانی کنشکا، مبلغان آیین بودایی از طریق آسیای مرکزی به چین سفر نموده و در پخش و اشاعه این آیین تلاش های زیادی کردند. دوره کوشانی ها را می توان دوره تمدن جدیدی برای افغانستان محسوب کرد. در دوره امپراتوری این خاندان پیکر تراشی پیشرفت های بسیاری کرد و بت های ۳۸ و ۵۵ متری بامیان که در زمان کوشانی ها و دوره های بعدی ساخته شده است. قابل ذکر است که کوشانی ها در اوایل قرن اول میلادی به قدرت رسیدند و بامیان مرکز دین بودایی قرار گرفت (۵۷:۲).

کار اعمار بودای ۳۸ متری با معابد و سموچ های اطراف آن در اواخر قرن اول میلادی در عصر کنشکا آغاز و تا قرن چهارم میلادی دوام کرد و ساختمان بودای ۵۵ متری مجتمع پیکره های بزرگ و کوچک معابد، ستوپه ها، سموچ ها و آبدات دیگر چند قرن را احتوا کرده است. خاندان کوشان در حوالی سال ۲۲۰ میلادی در زمان واسوادیا رو به انقراض نهاد، زمانی که خاندان های کوچکی اینجا و آنجا سر بلند کرده و برخی از نقاط را نیز تصرف نمودند منقرض گشت. انقراض خاندان

تأثیر کوشانی‌ها در...

کوشانی پایان یک عصر یا دوره شکوفایی فرهنگی و هنری بود که دیگر هیچگاه در افغانستان تکرار نشد (۳۷:۱۲).

صنعت گریکو-بودیک در تمام سرزمین آریانا همراه با شقوق مختلف در تمام امور فرهنگی نقش مهم داشته بود و از آفریده های عجایب آن دوره در کشور ها و مناطق دور دست جهان با قیمت های بزرگ همچون متبرکات انتقال داده می شد. گفته می توانیم صنعت گریکو-بودیک در آن دوره بعضی از کشور های دیگر را از خواب قرون بیدار کرده بود. چنانچه رسم الخط و رسامی کتیبه سازی در چوب و سنگ، نماد ماندگار و افتخارات جاودانی آن دوره در کشور ما می باشد. کوشانی ها در زمان حکمروایی خود علما و دانشمندان، معماران، نقاشان، مجسمه سازان، نوازنده گان، هنرمندان و مهندسان را مورد لطف و حمایت خویش قرار داده و به این ترتیب شهر های بزرگ و مدنیت عظیم را از خود بجا گذاشتند که از آثار منقول آن در موزیم های کشور و از آثار غیر منقول آن در سایر مناطق کشور می توان یاد کرد (۶۳:۱۱).

حمایت کوشانی ها از بودیزم

بودیزم در آریانای عصر کوشانی حیثیت دیانت جدیدی را اختیار کرد و بحیث یک نظام درویشانه دینی تبارز یافت. همچنان معابد کیش های دیگر چون برهمنیزم، شیواییزم و جینیزم در سرتاسر کشور وسیع کوشانی وجود داشتند که هر کدام آنها مورد حمایت و برخورد مساویانه شاهان آن عصر قرار گرفته بود.

در دوره کوشانی ها معابد بودایی بیشماری ساخته شده است و این معابد در سراسر شاهراه ها اما اندکی دورتر از تمدن در پیچ و خم کوه ها و جایی که برای روحانیون فضای آرام میداد، آباد شده است و اما به نیازمندی های روزانه خود هم دسترسی داشته اند. بقای این عبادتگاه ها یا معابد در کابل در شعب جبال خواجه صفا، شاه شهید، خورد کابل، شیوه کی، تپه مرنجان، چکری، گلدره، لوگر، بامیان، بلخ و تکسیلا واقع بوده است.

کنشکا نخستین پادشاه بود که به آیین بودایی گرایش فراوان داشت، در پشاور نیز فرمان میراند او فرمانروایی خود را در ساحه جنوب هندوکش تا کابل و کشمیر

امروزی گسترش داد و با ترویج آیین بودا معابد بودایی پرشکوه و با رونقی در بلخ، کندز، کاپیسا، لغمان و قندهار بر پا کرد که بعدها به ویرانی کشیده شدند (۵: ۸۲). از جلوس این شاه مدبر کنشکا به بعد یک قرن و ربع، مبادی فکری و فرهنگی قدیم ویدی و اوستایی کشور با آثار مدنیت های هخامنشی، یونانی، هندی و بودایی آمیزش بیشتر یافت و عناصر تهذیبی ساکها و سیتی آریاییان تورانی شمالی هم در آن دخیل گشت. از نظر عقاید دینی و پرستش، آزادی تام در آن مراعات می شد، آتشکده های مزدیسنايي آتش مقدس با ستوپه های بودایی که در آثار مقدس و متبرکات بودایی حفظ و پرستیده می شد، ارباب الانواع یونانی و هندی در معابد بر مسکوکات وجود داشت.

چنانچه قبلاً تذکر یافت شاه بزرگ کوشانی کنشکا که خود پیرو دیانت زردشتی بود. در اواخر سلطنت خود به کیش بودایی علاقمندی پیدا کرد و تحت تأثیر این گرایش وی به اقدامات بزرگی متوسل شد. اینکه اقدامات و تلاش های او تا چه حد توانست در تمام ساحات تحت نفوذ وی تساهل دینی را بار آورد در تمام قلمرو مفتوحه کوشانی ها تساهل دینی و پلورالیزم عقیدتی حکمفرما بود و صومعه ها و ستوپه های مذهبی مختلف و فراوانی در این دوره اعمار گردید. به امر وی بسیاری از مجسمه ها و هیكل های رجال بزرگ و روحانی بودایی در هنر گندهارا به بهترین صفت هنری ساخته شدند که تبارز این آثار حیرت انگیز قبل از همه مدیون اراده هنر پرورانه فرهنگی کنشکا می باشد (۷: ۳۳).

دین بودایی در زمان کنشکا در کنار ادیان معمول آن زمان پیروان زیاد خود را داشت و همین مسئله باعث گردیده بود تا کنشکا به سهولت پای به هند گذارد و امپراتوری خویش را در آن سرزمین وسعت دهد. همچنان در قرن دوم میلادی کنشکا یک دندان بودا را به سفیر چین اهدا نمود و یکی از سران یوچی یک کاپی کتاب مقدس بودایی را به هیأت نماینده گی چین در کشورش نیز اهدا کرد که گفته می شود بدین وسیله این مذهب به فواصل معین و تدریجی در چین سرایت کرد و تا امپراتوری روم توسعه یافت. این خود بیانگر آنست که امپراتوری کوشانی به ویژه کنشکای کبیر بودیزم را به مثابه آیین مفید مورد حمایت خویش قرار داده بودند (۵: ۷۱).

تأثیر کوشانی‌ها در...

اینکه دین بودایی در آن عصر دین رسمی بوده یا خیر؟ و بهره برداری سیاسی از آن صورت می گرفت یا خیر؟ در میان صاحب نظران اختلاف موجود است. بسیاری باور دارند که کنشکا گرایش عمیق نسبت به آیین بودیزم داشت و معتقد نیز به آن بود، اما بعضی دیگر گرایش کنشکا را نسبت به بودیزم صرفاً یک بهره برداری سیاسی می دانند. چنانچه به قول دانشمندی: شاهان کوشانی از لحاظ مذهبی پیرو آیین خاصی نبودند از اینرو دیده می شود که آیین خاصی را نیز به صورت مذهب رسمی قلمرو خود ترویج نکرده اند و با پیروی مذاهب و آیین های مختلف، آزادانه به فعالیت های مذهبی خود مشغول بودند (۶۲:۴).

همچنان دانشمند دیگری نیز می گوید: حمایت آیین بودایی در نزد کنشکا جنبه سیاسی داشته است؛ زیرا او بدین وسیله توانسته به اشغال سرزمین های تازه دست یابد ولی هر چه باشد این نکته محقق است که ارتباط بودیزم با تمدن کوشانی پر ارج و وسیع بوده است.

همه شاهان کوشانی به اندازه توان شان تلاش ورزیده اند تا در امتزاج عقاید دینی کاری را انجام دهند تا نزدیکی یک دین با دین دیگری محسوس گردد، به خصوص کنشکا این امتزاج دینی را قوت بخشید که از برکت آن فرصت آن را مساعد ساخت تا قلمرو حاکمیت خویش را توسعه دهد و به یک امپراتوری مقتدر مبدل گرداند.

طوری که قبلاً تذکر به عمل آمد سرزمین کوشانی ها بستر آرام برای اختلاط مذهبی بود. چنانچه می توان این امتزاج را در سکه های کوشانی ها که حاوی تصاویری خدایان یونانی، رومی و هندی می باشد، نیز به وضاحت مشاهده نمود. در مسکوکات فرمانروایان کوشانی دیده می شود که پرستشگاه های ارباب الانواع، الهه ها و ادیان مختلف با چه مهارتی به روی آنها کندنکاری شده است.

در تمام قلمرو کوشانی ها تساهل دینی و پلورالیزم عقیدتی حکمفرمایی داشت و صومعه ها و ستوپه های مذهبی فراوانی در این دوره ساخته شده اند. این خود نمایانگر آنست که در عصر زمامداری کوشانی ها غیر از آیین بودیزم سایر مذاهب چون برهمنیزم، شیواییزم و غیره موجود بوده که همه تحت حمایت دودمان کوشانی ها قرار داشته اند (۱۳۴:۱).

کوشانی‌ها سنت‌های یونانی و هندو-یونانی را که به جای آنها جایگزین شده بودند به ارث بردند و حمایت آنها از مؤسسات بودایی به آنها اجازه داد که به عنوان یک قدرت تجاری رشد کنند. از اواسط قرن اول تا اواسط قرن سوم میلادی که آیین بودایی توسط کوشانی‌ها حمایت می‌شد، از طریق جاده ابریشم به چین و سایر کشور های آسیایی گسترش یافت.

در قرن اول میلادی، کتاب‌های بودایی توسط راهبان و حامیان معامله‌گر آنها تولید و حمل می‌شدند. همچنان در این مسیر های زمینی که از چین و سایر مناطق آسیا می‌رفتند صومعه‌هایی تأسیس می‌شد. توسعه کتاب‌های بودایی، باعث ایجاد زبان مکتوب جدیدی به نام گاندارا (گندهارا) شد. گفته می‌شود که محققان، بسیاری از کتیبه‌های بودایی را پیدا کرده‌اند که شامل زبان گانداری یا گندهارای است.

سلطنت هوویشکا مطابق با اولین شواهد معرفت‌شناختی بودا آمیتا، در قسمت پایین یک مجسمه قرن دوم است که در گووینو ناگار و اکنون در موزیم مهتورا یافت شده است. این مجسمه متعلق به "سال ۲۸ سلطنت هوویشکا" می‌باشد و توسط خانواده‌ای از بازرگانان به "آمیتا بودا" اختصاص یافته است. همچنان شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد که هوویشکا خود پیرو آیین بودیزم بود.

هنر و فرهنگ گندهارا، در چهار راه اقتدار کوشان، سنت‌های هنری یونان و بودایی را ادامه داد و معروف‌ترین بیانات تأثیرات کوشان بر غربی‌هاست. چندین تصویر مستقیم از کوشانی‌ها از گندهارا شناخته شده است، جایی که آنها با یک تونیک، کمربند و شلوار نمایش داده می‌شوند و نقش جانبازان بودا و همچنان نقش بودیست‌ها و بودای آینده را بازی می‌کنند.

در زمان امپراتوری کوشانی، تصاویر بسیاری از گندهارا شباهت شدیدی با ویژه گی‌های چهره‌های یونانی، سوری، فارسی و هندی به اشتراک می‌گذارد که نمایانگر یک اختلاط مذهبی و عقیدتی است. در نماد نگاری، آنها هرگز با مجسمه های بسیار هلنیستی "بودای ایستاده" ارتباط ندارند که به همین دلیل ممکن است مربوط به دوره تاریخی قبلی باشد (۶: ۴۸).

ادیان کوشانی‌ها در کابلستان

هنگامی که کوشانی‌ها در حوزه باختری حکومت خود را تأسیس کردند، علاوه بر دین شیوایی و آیین برهمی، آیین زردشتی که مرکز نشأت آن بلخ بود همچنان در افغانستان رواج داشت. مبلغین آیین بودایی در اثر توجه جدی آشوکا که عصرش بعد از جنگ کالینگه (Kalinga) یک دوره اخلاقی و روحانی نامیده می‌شود در نیمه اول قرن سوم قبل از میلاد به طرف ساحات مفتوحه غرب در سراسر افغانستان نشر و بسط یافت و تا هزار سال به حیث یک دیانت به همان اساس خود فقط در جنوب غرب و یک قسمت از نقاط مرکزی و شمال افغانستان تا زمان توسعه اسلام در افغانستان و آسیای مرکزی تسلط داشت.

به طور کلی شاهان کوشانی‌ها از لحاظ مذهب با آنکه پیرو آیین خاصی نبودند، اما هر کدام از این شاهان در دوره حکومت خود بنابر مقتضیات زمان و مصالح حکومتی، ادیان یا مذاهب خاص را مورد حمایت قرار می‌دادند.

کوشانی‌ها به رسوم، معتقدات و مذاهب ملیت‌های مختلف با نظریه وسیع و تحمل بی‌پایان می‌نگریستند و در این مورد از هیچ گونه تعصب و تبعیض و تنگ نظری برخوردار نمی‌نمودند. آنها نه کدام دینی را بوجود آورده اند و نه هم کوشیده اند کدام دینی را از بین ببرند، بلکه همه را مورد احترام و حمایت دولت خود قرار داده بودند (۵۸:۹).

باید گفت مذاهب مختلف زردشتی، بودایی، برهمنی و غیره به طور مساویانه تحت حمایت کوشانی‌ها قرار داشتند، آنان صرف نظر از هر نوع تعصب همیشه تلاش می‌ورزیدند تا تفوق یک دین بر دیگر دین را از یاد برند و در رابطه به همسویی ادیان تلاش ورزند. چنانچه آثار باز یافته از بگرام، بغلان، سمنگان، کابل، پشاور، چار صده، تکسیلا، متهورا و غیره که به خوبی قابل رویت هستند بیانگر گشاده نظری مذهبی کوشانی‌ها بوده به خصوص سکه‌های دوره کوشانی و نیز کتیبه‌های پلخمیری و رباطک که اهمیت این آثار را برای شناخت کیفیت دین در دوره کوشانی نمی‌توان از نظر دور داشت.

باید گفت دین بودایی در ارتباط به عصر کوشانی منشأ تحقیقات جالب و با ارزش از نگاه کوشان شناسی داشته باشد. چنانچه پیکره‌های بودا که فعلاً

تخریب شده و آثاری از آنها باقی نمانده خود نمایانگر تأثیر آیین بودایی در این سرزمین بوده و باعث گسترش امپراتوری کوشانی در سرزمین های گوناگون شده است (۷۱:۶).

نتیجه گیری

در نتیجه می شود عرض کرد که کوشانی ها وقتی از آمو دریا عبور کردند حکومت یونانو-باختری را به عقب نشینی مجبور ساخت و خود در افغانستان امروزی مسکن گزین شدند و با مردم بومی این منطقه خلط شدند و تصرفات خویش را تا نزدیک بامیان رسانید. ابتدا به پنج قبیله تقسیم شده بود که قبیله کوشان در رأس همه آنها قرار گرفت و کدفیزس اول، اولین شاه کوشانی است که مناطق مختلف مثل: سغدیان، قندهار، کابل، سیستان و پنجاب را در تسلط خویش داشت. بدین ترتیب کوشانی ها به حیث یک قدرت و دولت قد علم کردند.

بعد از کدفیزس اول کدفیزس دوم که فتوحات خویش را تا مجرای دریایی گنگا رسانید و به تعقیب آن کنشکا شاه کوشانی گردید وی شاهی بود که هند را نیز مستعمره خود گردانید. کنشکا دین بودایی را پذیرفت و جرگه چهارم دین بودایی را به منظور رفع اختلافات میان مذاهب بودایی دایر کرد که در نتیجه آن مذهب هینایانا یا عراده کوچک به حیث مذهب رسمی شناخته شد و مورد اصلاح قرار دادند و در شورای بزرگ ۵۰۰ نفری کشمیر طریقه مهاییانا یا عراده بزرگ را به وجود آوردند و جمله تعصبات از بین رفته و دامنه انتشار آیین بودایی وسیع و گسترده گردید.

فرهنگ کوشانی ها به روی صفحات کابل و کابلستان با تاریخ دوره بودایی کشور پیوستگی تنگاتنگ دارد که بدون خوانش عمیق آن نمی توان از تمدن کابل زمین به درستی سخن گفت. ترویج دین بودایی و اثر آفرینی شگرف آن در کابلستان به سده سوم پیش از میلاد تعلق دارد.

کوشانی ها شرایط لازم را برای رشد و عروج فرهنگ ها، مناسبات فعال اقتصادی و فضای پویای سیاست و فرهنگ برای اقوام و مردمان گوناگون نژاد، مذاهب و زبان های مختلف محلی و قومی بوجود آورد، به عبارت دیگر با توجه بر زمینه های رشد و شکوفایی همه فرهنگ ها، مذاهب و باورهای دینی مردمان آسیای مرکزی، خود

تأثیر کوشانی‌ها در...

موجد نوعی پلورالیزم اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بین گروه‌های اتنیک در قلمرو سیاسی شان گردیده‌اند.

کابل از کانون‌های چشمگیر تمدن بودایی در عصر حاکمیت کوشانی‌ها می‌باشد. آثار مدنی آن عصر از ساحات مختلف کابلستان و ساحت شهر کابل در مناطق روی تپه‌ها و کوه‌ها مثل: کمری، شیوه کی، دامنه شاخ برنتی، پنجه شاه (تپه نارنج) تپه خضر، شهدای صالحین، خواجه صفا، تپه مرنجان، کنجکی پغمان، تپه سلام در دهمزنگ، گردنه علی آباد، بالاحصار و غیره بدست آمده‌اند. در بازیافت‌های باستانی از این کانون‌ها علاوه بر آثار دوره کوشانی، مقداری از مسکوکات مربوط به شاهان یونانی، باختری و ساسانی‌ها هم موجود می‌باشد. از نظر زبان و رسم الخط نیز فرهنگ کوشانی بدین معنی غنی بود که رسم الخط یونانی، برهمنی و خروشتی را در کتیبه‌های معابد و مهادر بغلان به زبان دری تخاری قدیم نوشته‌اند که با پشتو هم قرابت زیاد دارد، ولی در رسم الخط خروشتی زبان سانسکریت و پراکریت را نیز استعمال می‌کردند. همچنان آثار خط برهمنی نیز در افغانستان آن وقت به نظر می‌آید.

مآخذ

- ۱- بابایوف، اکتم. (۱۳۶۱). باستان‌شناسی افغانستان. پوهنتون کابل.
- ۲- توروایانا، نجیب الله. (۱۳۷۹). تاریخ مختصر آریانا. انتشارات بازار قصه خوانی.
- ۳- حبیبی، عبدالحی. (۱۳۴۶). تاریخ افغانستان، کابل: مطبعه دولتی.
- ۴- حبیبی، عبدالحی. (۱۳۴۶). تاریخ مختصر افغانستان از زمان قدیم تا خروج چنگیز. کابل: انتشارات سعید.
- ۵- حسن خان، یعقوب. (۱۳۱۷). افغانستان قدیم. کابل: مطبعه عمومی.
- ۶- روزنفلید، جان. م. (۱۳۸۵). هنر دوره کوشانی. مترجم: پوهنوال سرور همایون. کابل: مطبعه دولتی.
- ۷- سایکس، سرپرسی. (۱۳۸۲). تاریخ افغانستان. مترجم: سرمحقق عبدالوهاب "فناپی"، کابل: مطبعه آزادی.

تحقیقات کوشانی

- ۸- سوېمن، نصرالله و محمد حسين يمين و ديگران. (۱۳۸۹). کوشانی ها. کابل: مطبعه بهير.
- ۹- عارض، غلام جيلانی. (۱۳۸۱). شهر کابل در طی قرون. کابل: کتابخانه سپار اريک.
- ۱۰- غبار، ميرغلام محمد. (۱۳۹۱). افغانستان در مسیر تاريخ. کابل: انتشارات محسن.
- ۱۱- مرادی، صاحب نظر. (۱۳۸۲). کابل در منابع ادبی و تاريخی. کابل: مطبعه صنعتی.
- ۱۲- مسون، وديم. (بی تا). آبدات باستانی و تاريخ قدیم افغانستان. مترجم: الف شاه خُدران، کابل: پوهنځی علوم اجتماعی.

معاون محقق ستوری شمس مایار

بار معنایی برخی از نماد های بودایی

The semantic burden of some Buddhist symbols

By: Assistant Research. Storai Shams Mayar

Abstract:

Buddhist symbols with profound philosophical implications are the most important means of recognizing the ontology of Buddhist thought and doctrine, that each containing a world of meanings. So the article has a hand in answering that question, that is the Buddhist symbols a means of conveying beliefs? It was designed. In this article, the type of research is historical descriptive.

The semantic load of some symbols (Swastika, lotus flower and lion symbol) has been analyzed. Of course, the findings were able to provide an acceptable answer to the main research question. That we can say without a doubt, symbols and signs are indissolubly connected with religious, believes and credences and these are the

symbols that the course of conduct revealed the teachings and the requirements of every religion and transfer.

خلاصه

نماد های بودایی با مفاهیم عمیق فلسفی مهمترین وسیله برای شناخت سیر و سلوک، اندیشه ها و آموزه های بودایی است که هر کدام عالمی از معانی را در بر دارد. لذا مقاله دست داشته به منظور ارایه پاسخ به این پرسش که آیا نماد های بودایی ابزار انتقال مفاهیم اعتقادی هستند؟ طرح گردید. در این مقاله که نوع تحقیق توصیفی تاریخی است بار معنایی برخی نمادها (چلیپای شکسته یا سواستیکا، گل نیلوفر و نماد شیر) واکاوی گردیده است. البته یافته ها به پرسش اصلی تحقیق توانسته است پاسخ مورد قبول را ارایه دهد. یعنی بدون تردید نمادها و علایم با آیین ها، ادیان، عقاید و باورها رابطه ناگسستنی دارد و همین نمادها هستند که سیر سلوک، آموزه ها و نیازهای هر دین و آیین را برملا ساخته و انتقال می دهند.

مقدمه

وجود نمادها یا سمبول یا علایم در آیین بودایی سوالاتی را در ذهن انسان به وجود می آورد و انسان را بر می انگیزد تا دریابد که فلسفه وجودی این سمبول ها یا نمادها در آیین بودایی چه بوده و روی کدام هدف خاص این علایم و سمبول ها در آیین مذکور مورد استفاده قرار گرفته است. بررسی بار معنایی نماد های بودایی، درک مفهوم و معانی آنها وسیله مهم برای شناخت اندیشه ها و آموزه های بودایی است و ما را با اندیشه وی بیشتر آشنا می سازد. هر چند بیان بار معنایی و فلسفه وجود و هدف کاربرد همه علایم یا نماد ها کار فراگیر و بحث مطول را نیاز دارد که در این نوشته کوتاه بسنده نمی باشد ولی با آنهم مصمم شدم تا مقاله را زیر عنوان بار معنایی برخی از نماد های بودایی، به رشته تحریر در آورده و خدمت علاقمندان این بخش ارایه نمایم.

مبرمیت تحقیق

علایم و یا نمادها هر کدام بیانگر موضوعات مهم و ویژه ای مربوط به یک آیین و دین میباشند. این علایم یا نمادها (سمبول) ابعاد مختلف مفاهیم

بار معنایی برخی از...

موجود در یک دین یا آیین را بازتاب می دهند هر علامه یا نماد نمایانگر مفهوم خاص می باشد. از جمله نماد های بودایی آثار هنری بوده و آثار هنری در هر برهه زمان مفاهیمی گسترده و عمیق را در بر دارد که برای دانستن نیازها، عقاید، مفکوره ها و غیره شکل گرفته است، نمادها هر کدام سوژه عمیق داشته و در آثار باستانی مفاهیم خاص را بیان می کند و هر یک محتوای عمیق فلسفی را در بر دارد. پس بازتاب معنای و مفهوم این نمادها موضوع بسا مهم و درخور اهمیت و جالب توجه بوده و جا داشت تا در مورد مقاله به رشته تحریر درآمده و به دسترس مشوقین این بحث قرار گیرد.

سوال تحقیق

۱- آیا نماد های بودایی انعکاس دهنده آموزه های بودایی محسوب می شوند؟ و یا این که آیا نماد های بودایی ابزار انتقال مفاهیم اعتقادی هستند؟

هدف تحقیق

هدف اصلی این مقاله بررسی نماد های بودایی و توضیح برخی از ابعاد معنایی این نمادها با در نظر داشت منابع دست داشته در مورد موضوع است.

روش تحقیق

روش تحقیق با توجه به نوع موضوع تحقیق، روش تحقیق توصیفی تاریخی است و این تحقیق به طور عام نوع تحقیق کتابخانه ای بوده ولی از لحاظ ماهیت نوع تحقیق خالص می باشد. ابزار گرد آوری داده ها کتب، مقاله ها، رساله های علمی-تحقیقی پیرامون موضوع بوده که در کتابخانه اختصاصی اکادمی علوم افغانستان و کتابخانه شخصی نویسنده مقاله، موجود بوده است.

پس منظر موضوع

نمادها با ادیان رابطه تنگاتنگ دارند و نمادهای دینی نشانه های هستند که در قالب محسوس به عالم نا محسوس اشاره دارند. نقش نمادها در هنرهای دینی چنان قابل توجه و حایز اهمیت است که آنها را می توان اجزای تفکیک نشدنی فرهنگ بصری ادیان دانست. نمادها عموماً اشکال و مضامین ساده و محدود هستند که در ذهن روحانیون و جهانی ها پیچیده و نامحدودها را تداعی می کنند.

البته شناخت یک اعتقاد و یا یک آیین بدون آشنایی با رمز و راز و مفاهیم نماد های آن، دانش ناقص به شمار می رود (۷: ص ۴۰).

بدین منوال در هنر بودایی هیچ نقش و دست ساخته ای نیست که هدف اش صرفاً نمایش زیبایی باشد، بلکه نسبت به آن مشاهدات و دعوت به آنها از طریق اشکال و صوری است که انسان را تشویق به تشبه به بودا می نماید.

وجه هنری آیین بودایی ابتدا با نگارگری آغاز شد که در آن درختان و تخت های خالی و چرخ ها را به جای پیکره های بودا تصویر می کردند. این نگارگری یا نقش پردازی شامل نماد هایی است که غالباً مسایل و مفاهیم پیچیده را تجسم می بخشند خواه این نماد های آغازین واقعاً نماد های بودا بودند و خواه محل رویداد های مقدس چون تولد و یا روشن شده گی او بودند که در نقش ها می آوردند.

هنر بودایی در سیر تاریخی اش تلاش کرده تا حقایق جاودانه این آیین را یادآوری و بیان کند. این یادآوری در ابتدا به شکل سمبول ها یا نماد های غیر از پیکره های بودا است، ولی به تدریج با گسترش آیین بودایی به صورت پیکره و جسم ترسیم می شود که در یک تقسیم بندی کلی نماد های بودایی در هنر بودایی به سه دسته تقسیم شده اند:

۱- نماد های غیر شمایی: مانند چلیپا سواستیکا، چرخ دارما یا دهرمه، شیر، نیلوفر آبی.

۲- نماد های نیمه شمایی: مانند ستوپه ها، تخت خالی، جای پا.

۳- نماد های شمایی: مجسمه ها و نقش برجسته های بودا.

نماد های غیر شمایی نماد هایی است که به طور انتزاعی به حقیقت غایی یا نهایی اشاره دارد (۶: صص ۵۰-۵۲). یا هم به عبارت دیگر نماد های غیر شمایی نماد هایی است که به طور انتزاعی به معبود اشاره دارند (۷: ص ۴۰). بنابراین هدف نهایی مقاله دست داشته بیان بار معنایی این نمادها به خصوص نماد های غیر شمایی (نماد های چلیپای شکسته یا سواستیکا، شیر و گل نیلوفر) می باشد که در ادامه بحث به آن پرداخته شده است و ذیلاً توجه شما خواننده گان گرامی را به آن معطوف می دارم.

بار معنایی برخی نماد های بودایی

طوری که می دانیم طریقهٔ هنایانا یا طریقهٔ کوچک اجازه داده بود که پیروان شان می توانند پیشوای خود (بودا) را با علایم و ممیزات مادی و پدیده های عرف مذهبی، با حفظ رسالت دین و معتقدات بودایی مورد عبادت و طاعات قرار دهند به همین منظور قبل از ضرب مسکوکات آشوکا و خلف موریایی ها موجودیت بودا را در تجسمات مادی از طریق علامات یا سمبول ها معرفی نموده و مورد عبادت قرار می دهند؛ قبل از پیکره ها و تجسمات بودا، تجسمات مشابه بودا یعنی همین علامت و نمادها است که بعداً در سکه های موریایی و سکه های کوشانی تبارز پیدا می کنند (۱۲: ص. ۴). تا قبل از جلسهٔ بزرگ کشمیر یا جلسهٔ چهارم که در زمان حاکمیت شاه مقتدر کوشانی ها یعنی کنشکا دایر گردید؛ پیکره های بودا وجود نداشت و یا هم تجسم بودا و پیکره های متعدد او را مجاز نمی دانستند، لذا از علایم یا نماد های مشخص که بازگو کنندهٔ موجودیت بودا و تمثیل کنندهٔ جریان فلسفی وی در حضور پیروانش باشد، استفاده می کردند. هر یک از این نمادها بار معنایی خاص دارد و این نمادها یا شمایل ها محتوای عمیق فلسفی دارند (۹: ص. ۷۲) که معنا، مفهوم و جایگاه برخی از این نمادها ذیلاً توضیح می گردد:

۱. چلیپای شکسته یا سواستیکا

سواستیکا واژهٔ سانسکریت است و از دو بخش "سو" و "ستی" ساخته شده به معنای زیبا، خوب، فرخنده و خجسته است و ASTIKA به معنای بودن بوده یعنی به روی هم نیک خوب (خوش چانس بودن) نیز معنا می شود. این نشان نماد خوبی، خوشی، افزونی، فرخنده گی و حرکت است (۳: ص. ۱۴۷). سواستیکا به حیث علامت آرامش و فروزنده گی و اطمینان در بودا پادا (Buddha padas) در کنار یکشی (yakshi) دیده شده است (۱: ص. ۶۳۴). در آیین بودیزم و جین سواستیکا راست گرد را منبع خورشید، روشنایی، بهار و تابستان (خوشی) می دانند؛ سواستیکا چپ گرد را نمود شب و تاریکی و الههٔ کالی آفرینندهٔ وحشت، جادو، خزان، زمستان (ناخوشی) می شناسند.

(تصویر ۱) نماد سواستیکا، منبع: www.wordpress.com، تاریخ مراجعه ۱۳۹۸/۹/۲۴ خورشیدی.

نماد سواستیکا به صورت چهار بازو با انتهای خمیده بوده که به خاطر خمیده گی انتهای بازوان به چلیپایی شکسته نیز معروف گردیده؛ آن را سواستیک نیز می نامند. (۳: صص. ۱۴۷ و ۱۵۴). سواستیکا از نظر فورم به گونه علامت جمع که انجام هر یک از آنها چه فوقانی و چه تحتانی خمیده شده و به شکل نماد گونه در هر یک از دوره های تاریخی و تمدنی در میان ملل گوناگون وجود داشته است (۱: ص. ۶۳۴).

در مورد قدامت چلیپا و مفهوم نمادین آن و دلایل کاربرد آن به روی آثار هنری عقاید، باورها و نظریات مختلف ارایه گردیده است. گروهی علامت مذکور را نماد نژاد آریایی دانسته. اما تعدادی از دانشمندان به این باور اند که این علامت نماد نژاد خاص نیست؛ بلکه به عنوان نماد اعتقادی و مذهبی به روی آثار هنری به کار میرفته است (۳: صص. ۱۴۷-۱۵۰). بعضی دانشمندان عقیده دارند که مبدأ پیدایش سواستیکا در هندوستان دوره سند بود و در فلسفه بودایی موجودیت علامت سواستیکا مظهر وجود پنداشته شده است (۱: ص. ۶۳۵). البته جنبه های اعتقادی نقش یا نماد مذکور سبب گسترش آن در زمان اقوام و ملل گوناگون در دوران های مختلف تاریخی بوده است (۳: صص. ۱۴۷-۱۵۰).

چلیپای شکسته یا سواستیکا نمودار زنده گی در قلب بودا، رمز آیین او و فرو رفتن در خود است (همان: ص. ۱۵۸). در سینه بسیاری از تجسمات بودیستوا (Buddhistva) این علامت نقش بسته است که در واقع مظهر قلب وی به

بار معنایی برخی از...

شمار میرفت و قرار نظریه‌دانشمندان ایکونوگرافی، سواستیکا در دوره‌تعالیم فلسفی بودایی از شمال غرب هند به کشورهای چین و جاپان راه یافته است (۱: ص. ۶۳۵). در جای پای بودا که عبادتگاه بزرگ بوداییان به شمار میرود، علامت چلیپای شکسته یا سواستیکا دیده می‌شود، بسیاری از بوداییان در کشورهای چین، افغانستان، هندوستان و چین در دوران آیین بودایی در لباس خویش چلیپا رسم می‌نمودند و آن را همچون نشان جادویی و سحر آمیز برای دور کردن آسیب و گزند و نیش گزنده گان به کار میبردند. در سینه برهنه مجسمه بودا به هنگام نیش و فرو رفتن او در خویش و نیز در گریبان او به هنگامی که لباس به تن دارد، علامت چلیپای شکسته یا سواستیکا چپ گرد، دیده می‌شود (۳: صص. ۱۴۷-۱۵۰).

در آیین بودیزم سواستیکا در کف دست و کف پای مجسمه های بودا نقش می‌شد و بعضی از دانشمندان را عقیده بر آن است که سمبول سواستیکا از طریق پیکره های بودا در کشورهای چین، جاپان، کوریا و غیره گسترش پیدا نموده است (همان: ص. ۱۵۵).

نقش یا نماد چلیپای شکسته یا سواستیکا در تزیینات به دست آمده از جای پای بودا دیده می‌شود. سواستیکا از نمادهای غیر شمایی به حساب می‌آید. این نماد با پیشرفت آیین بودایی و هنر پیکره سازی و تصویرگری یا نقاشی از بودا به تمثال های بودا راه یافت؛ البته محل قرار گرفتن نماد مذکور در ابتدا روی انگشتان پای بودا بوده است، اما بعدها در مجسمه های بودا بر سینه وی ترسیم شده است. معمولاً چهار چلیپای شکسته بر روی چهار انگشت پا ترسیم شده و گاهی به روی پنج انگشت نیز دیده می‌شود. در کف پای بودا علاوه بر نقش چلیپای شکسته دیگر علائم، نشانه و یا نمادها نیز دیده می‌شود، مثلاً: چرخ قانون (دارماچکره)، گل نیلوفر و غیره که هر یک در جایگاه خود مفاهیم و معانی بسیار عمیق را در بردارند.

نشان چلیپای شکسته در آیین بودا دارای مفاهیمی متعدد است از جمله:

- چهار حقیقت (حقیقت رنج، حقیقت خاستگاه رنج، حقیقت رهایی از رنج و حقیقت راه رهایی از رنج).

- گردش در آوردن چرخ آیین.

- رفتن راهبان و آموزگاران بودایی به چهار گوشه هند و اقصای جهان.

- چهار عنصر طبیعت و در چرخش بودن نظام طبیعت که نمادی از فنا ناپذیری و عدم پایداری موجودیت است.

در مورد نماد چلیپای شکسته یا سواستیکا تفاسیر مختلف و متعدد وجود دارد به عنوان مثال صرف دو تفسیر آن به گونه فشرده ذکر می گردد:

۱- این نماد را راز پنهان آیین بودا می نامند، یعنی عمق آیین بودا و تجربه بوداگی یا بودن شدن (رسیدن به حقیقت یا روشن ضمیری) غیر قابل تفسیر است.

۲- این نماد در فلسفه بودیزم در حقیقت نماد از قلب بودا است. بدین ملحوظ نماد سواستیکا یا چلیپای شکسته در مجسمه های بودا به روی سینه وی نقش بسته است (۶: صص. ۵۰-۵۳).

۲. گل نیلوفر

گل لوتوس یا نیلوفر در ادیان و فرهنگ های باستان مورد احترام و ارزش بوده و آن را در معابد و ساختمان ها و هنرهای تجسمی به نمایش می گذاشتند و منحیت نماد های مختلف مانند: نجابت، رشد معنوی انسان، چرخه تولد و غیره مورد احترام قرار می گرفت (۴: ص. ۷۷).

گل نیلوفر نماد دیگر غیر شمایی در آیین بودیزم است. این گل در اکثر نماد های بودایی دیده می شود. گلبرگ های متعدد گل نیلوفر بیانگر لایه های مختلف هستی و ادوار بی پایان تاریخ است که یکی بعدی دیگر ظهور می کنند. گل نیلوفر در آثاری که تخت بودا را نشان میدهد به عنوان پایه های تخت دیده می شود، در آثاری که جای پای بودا را نشان میدهند نیز دیده می شود و در تجسمات و پیکره ها همچنان بودا به صورت نشسته یا ایستاده بر گل نیلوفر دیده می شود. پس گل نیلوفر (لوتوس) گسترده ترین نماد غیر شمایی بوداییان در آثار هنری و معماری بودایی است. به این ترتیب گل نیلوفر در هنر بودایی به این معنا نیز آمده است، همان طوری که صفا و پاکیزه گی می تواند از دل بدبختی ها و درد و رنج جهان سر برآورد، همان طور شکوفه های زیبای آن به رنگ زرد ملایم از درون گل و لجن سر برآورده و باز می شوند (۶: ص. ۵۴).

به عنوان مثال یکی از مهم ترین ویژه گی های نظریه "راه کمال" آیین بودایی، رویکرد تدریجی و گام به گام است، یعنی انسانها در مراحل گوناگون رشد اخلاقی و

بار معنایی برخی از...

معنوی معمولاً با نیلوفرهایی مقایسه می شوند که در مرداب رشد می کنند. کسانی که به بالاترین مرحله کمال اخلاقی میرسند، همانند نیلوفرهایی اند که در آب گل آلوده روییده اند، اما برتر از آن هستند و به آب آلوده نشده اند (۱۰: ص. ۳۰). بدین قرار مهمترین اهمیت گل لوتوس و یا نیلوفر ارتباط آن با آب است. چون خود آب نمادی از اقیانوس اولیه کیهانی (Cosmic ocean) است و نیلوفر آبی که ریشه در قعر آب دارد ولی بر سطح آب شکفته می شود به معنای شکوفایی جهان و رسیدن آن به مرتبه تجلی است (۷: صص. ۶-۷). پس می توان گفت که ظهور نیلوفر از آب های اولیه که عاری از هر گونه آلودگی بوده، نشانه خلوص، پاکی و نیروی بالقوه است که از درون آن نیروی مقدس حیات، دانش و معرفت ظهور می کند.

گل نیلوفر به حیث نماد و رمز در طول دوره های مختلف به کار رفته و ریشه در باورهای دینی، مذهبی و اسطوره ای دارد و با گذشت زمان جایگاه اش را حفظ نموده است. در آیین بودیزم گل نیلوفر از کل جهان نماینده گی می کند. طبق افسانه های بودایی، بودا در روی گل لوتوس ظاهر شده بود و اولین جای پای بودا در زمین درز ایجاد کرد و گل لوتوس از آنجا روییده است. از طرفی هم گل نیلوفر یا لوتوس در آیین بودایی رنگ دوگانه داشت؛ هم سمبول وجود بودا قبل از بودا شدن بود و هم در معابد بودایی سمبول عظمت و موجودیت بودا پنداشته می شد، یعنی قبل از اینکه پیکره ها یا تجسمات بودا در معابد و ستوپه ها کشیده شوند. گل نیلوفر یا لوتوس به عوض جای تجسم بودا تصویر می شد.

از نظر ایکونوگرافی گل نیلوفر نماد موجودیت بودا بوده و پیروان کیش بودایی معتقدند که رب النوع ویشنو از ساقه گل نیلوفر بیرون آمده است (۴: صص. ۷۸-۸۲). گل نیلوفر به عنوان نمادی از تجلی و خلق برهما (رب النوع خلقت در سنت هندی) مرتبط است؛ برهما از گل نیلوفری که از ناف ویشنو روییده، متولد می شود و بدین ترتیب خلقت آغاز میشود. گل نیلوفر در هندویزم به عنوان کرسی مقدس بودا (نهمین تجلی ویشنو) شناخته شده است لذا مقام الوهیت دارد (۷: ص. ۷). گل نیلوفر بیانگر نماد های مختلف بوده و مشترک با عقاید سایر ملل نیز می باشد به عنوان مثال سمبول باروری، کامیابی، قدرت حاصلخیزی زمین، حمایت از هر موجود زنده، صلح جهانی، زیبایی، تندرستی، مظهر عشق، ریاضت و عبادت می

باشد. در حقیقت در تعلیمات بودایی نیلوفر تا حدی زیادی در قلمرو ماورالطبیعه وارد می شود (۴: صص. ۸۴-۸۵).

تفسیر جالب دیگر پیرامون گل نیلوفر در فلسفه آیین بودایی بدین قرار نیز آمده است که مرکز عالم در نظر بوداییان کوه مرو (Meru) است (۶: ص. ۵۰). به خاطر اینکه جایگاه کوه مرو (Meru) برای خواننده گان ورجاوند بهتر واضح شود و از طرفی هم توانسته باشیم جایگاه گل نیلوفر یا لوتوس را در تفاسیر فلسفی آیین بودایی بررسی کرده باشیم. جا دارد برای رفع این ابهام بحث را مطول سازیم.

چنانچه گفته آمدیم که مرکز عالم در نظر بوداییان کوه مرو (Meru) است از قلّه کوه مرو (Meru) سطوح گوناگونی افلاک برمی آیند. پیرامون این کوه سر به فلک کشیده را هفت سلسله جبال گرد هم مرکز گرفته اند که با هفت اقیانوس از هم جدا میشوند. پشت این سلسله کوه اقیانوس بزرگی است که چهار قاره جزیره ای در آن واقع شده است و هر کدام در یکی از چهار ناحیه فضا قرار دارند که جنوبی ترین آن جزیره جمبودویپه (Jambudvipa) است و قلمرو انسانها است. در نهایت پیرامون کل این عالم را یک دیوار سنگی عظیم گرفته است. بلندی های قلّه کوه مرو مسکن گاه چهار فرمانروای چهار جهت اصلی و سه سی رب النوع اصلی بوده و در قلّه آن جایگاه ایندرا (Indra) شاه خدایان هندو یا جایگاه بودایی آسمانی یعنی ویروچینه است. بر فراز همه آنها طبقات آسمان است که شمار آنها در هر فرقه و هر عصر متفاوت است. به این ترتیب گل نیلوفر در تجسمات و تصاویر بودا، یا در دست بودا قرار می گیرد، یا با گلبرگ های خود تختی را می سازد که بودا بالای آن می نشیند و یا هم پایگاهی می شود که بودا روی آن می ایستد و یا تغییر شکل میدهد تا میل و محور عظیم کوه مرو (Meru) را بسازد (همان: صص. ۵۴-۵۵). البته منظور از بیان فلسفی فوق در مورد گل نیلوفر شناخت جایگاه گل مذکور در آیین بودایی و نیز شناخت کوه مرو (Meru) بوده است تا بار معنایی نماد گل نیلوفر بیشتر عام فهم گردد. آنچه دانسته آمدیم اینکه گل نیلوفر و سایر نماد های بودایی ریشه عمیق فلسفی در معتقدات بوداییان داشته است.

۳. نماد شیر

یکی دیگر از نماد های بودایی، نماد شیر است. شیر از جمله مهم‌ترین نماد های بودایی است که در قرن سوم قبل از میلاد در زمان آشوکا رواج یافت (همان: ص. ۵۵). در مضامینی که دانشمند کشور دکتور شاهی بای مستمندی در مورد شیرهای خم زرگر کاپیسا نوشته، گفته اند که شیرهای خم زرگر تحت تأثیر هنر یونانو- باختری قرار گرفته است و در این مورد به خطا نرفته؛ زیرا این گفته از یکسو اثر هنر یونان را در باختر نشان می‌دهد از طرفی دیگر بیانگر موجودیت اشکال شیر با انواع حرکات مختلف جز عقاید آیین بودایی است. چنانچه در حفريات خم زرگر کاپیسا، هده، شترک، پیتاوه یا پیتاوه که همه معابد بودایی است به تعداد زیاد اشکال شیر موجود داریم و طوری که گفته آمديم جز عقاید آیین بودایی است (۱۱: ص. ۲۴).

(تصویر ۲) نماد شیر در سرستونی آشوکا، در منطقه سارنات، عهد موريا، ۲۵۰ قبل از میلاد، بلندی ۲/۱۵

سانتی متر، موزیم باستانشناسی سارنات، منبع: www.article.tebyan.net

البته قابل ذکر است که آشوکا یکی از حامیان سر سپرده آیین بودایی بود، لذا وی ستون های یادبود بسیاری در محل های مهم زنده گی بودا بنا کرد که معروف ترین آن سرستونی سارنات (Sarnat) در هند است که از زمان آشوکا بجا مانده است.

در این سرستونی دو نماد چرخ درمه (دهرمه = دمه = دارما) و شیر همواره با هم دیده میشوند. بر صفحه افقی آن ستون چهار شیر پشت به یکدیگر نشسته اند. به هر حال در این سرستونی تمام شکل ها نمادین هستند، بحث پیرامون هر یک آن ایجاب بحث مطول را می نماید، ولی چون موضوع بحث ما نماد شیر است پس بهتر خواهد بود تا صرف مفهوم نماد شیر در این سرستونی واضح شود. نماد شیر ها معانی چندگانه ای داشتند که در اینجا با ساکیامونی بودا که به شیر طایفه ای ساکیا معروف بود، برابر پنداشته شده اند (۶: ص. ۵۵).

مبحث نظری

چنانچه بیان گردید، طریقه هنایانا یا طریقه کوچک اجازه داده بود که پیروان می توانند پیشوای خود (بودا) را با علایم و ممیزات مادی مورد عبادت و طاعات قرار دهند. اما آنچه قابل تذکر است اینکه دیانت بودایی در آریانا قدیم یا افغانستان امروزی از حدود محدودیت های فلسفی خود در هند خارج گردید. در یک فضای آزادتری وارد گردید فضایی که پیروان آیین بودایی، بودا را حتی به شکل و قیافه انسان نمایش میدادند یعنی صنعت گران آریایی هیکل های بزرگ بودا را ساخته و آن را به شکل انسان جلو دادند و نظریه محدود بوداییان توسعه یافت (۱۳: ص. ۴۹). البته این نوآوری و تغییر عمیق در آیین بودایی توسط کنشکا شاه مقتدر کوشانی ها که عقل و فراست او در تمام آسیا از شهرت ویژه ای برخوردار بود، وی در ترویج دین بودایی و تکامل فلسفه بودیزم نقش اساسی بازی نموده است، صورت گرفت. وقتی که کنشکا به تخت جلوس نمود به کدام مذهب و دین خاص اعتقاد نداشت؛ اما همه مذاهب و رسم و رواج های آن زمان را محترم می شمرد (۸: ص. ۵۸).

کنشکا در نشر و تبلیغ آیین بودیزم سعی بلیغ به خرج داد. مهمترین رویداد در زمینه بودیزم یا آیین بودایی در عهد کنشکا شورای مذهبی چهارم بودایی بود. در

نتیجه شورای چهارم علاوه از اینکه طریقه مه‌ایانا جای هنایانا را گرفت؛ به جای علایم یا نمادها و غیره ساخت مجسمه های کامل بودا ترویج پیدا کرد و کنشکا صورت کامل بودا را به اساس اسناد موجود آن دوره در مسکوکات طلایی خود نقش نمود (۵: ص. ۴۱). به اساس نظریه نظر محمد عزیزی احتمالاً پیکره نگاری بعد از شورای چهارم آیین بودیزم در گندهارا و علاقه های دیگر به وضوح به میان آمده باشد که بیشترین مربوط به عصر کنشکای کبیر خواهد بود (۱۲: ص. ۷).

در کل می شود گفت که بودیزم در عصر کنشکا از هنایانای قدیم، جای خود را به مه‌ایانای جدید عوض کرد یعنی عبادت بودا قبلاً به وسیله سمبول صورت می‌گرفت اما در تحت طریقه مه‌ایانیزم، بودا به شکل یک مجسمه عبادت می گردید (۲: ص. ۱۲۱).

نتیجه گیری

در پایان بحث به این نتیجه دست یافتیم که در تفکر بودایی یا آیین بودایی تجسم حقایق عالی در قالب نماد های ظاهراً مادی مانند علایم و نماد هایی که در این مقاله به آن پرداخته شد، کاملاً نمادین و رمزی تفسیر می شوند و در هر کدامی این نمادها با همه انواع آن در حقیقت می توان آموزه ها، مبانی، سیر و سلوک اعتقادی این آیین را جستجو کرد. همه نماد های بودایی یادآور حقایق آیین بودایی بوده است. آیین بودایی که از گسترده ترین سنن مذهبی مشرق زمین به شمار میرود منشأ ظهور آثار هنری بدیع و بی شمار است و هر کدام آن آثار بیانگر موضوع خاص و اندیشه ها و آموزه های این آیین می باشند.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف، دوره دوم، جلد چهارم، ناشر: اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعة نبراسکا، ۱۳۹۰.
- ۲- ابراهیمی، محمد اسحق. مراکز مهم آیین بودایی در افغانستان، سال تألیف ۱۳۵۹، سال چاپ ۱۳۸۴.
- ۳- احمدی، خواجه نادر شاه. «سواستیکا در آیین بودیزم و مدارک باستان شناسی»، مجله باستان شناسی افغانستان، دوره سوم، شماره ۱۸، مسلسل ۳۴، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۹۵.

تحقیقات کوشانی

- ۴- احمدی، فرهاد. «گل لوتوس و اهمیت آن در فرهنگ ها و ادیان مختلف»، مجله باستان شناسی افغانستان، دوره سوم، شماره مسلسل ۳۶، اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه شمشاد هاشمی، ۱۳۹۷ خورشیدی.
- ۵- خُدران، الف شاه. «علل زوال امپراتوری کوشانی»، مجموعه مقالات پنجمین سمینار بین المللی مطالعات کوشانی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۶۱.
- ۶- خواجه گیر، علیرضا و دلدار، مرضیه. «بازشناسی هنر بودایی از طریق شمایل شناسی مودراها»، فصلنامه مطالعات شبه قاره پوهنتون سیستان و بلوچستان، سال هفتم، شماره ۲۹، ایران، ۱۳۹۵.
- ۷- ذکر گو، امیر حسین. «تحول شمایل نگاری بودایی در امتداد جاده ابریشم»، مجموعه مقالات الکترونیک، فصلنامه علمی پژوهشی پوهنتون هنر، هنرنامه، سال دوم، شماره چهارم، ۱۳۷۸.
- ۸- صدیقی، م. ع. «بودیزم در افغانستان»، مترجم عبدالشیر حمیدی، مجله تحقیقات کوشانی، دوره دوم، شماره اول، سال اول، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۸۱.
- ۹- صدیقی، نجیب احمد. «مفاهیم بودا پادا و علایم پاندی-پادا با سواستیکا»، مجله تحقیقات کوشانی، دوره سوم، شماره سوم، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۸۳.
- ۱۰- عابد، عبدالجبار. «مبانی اخلاقی آیین بودایی»، مجله باستان شناسی افغانستان، دوره چهارم، شماره دوم، شماره مسلسل ۳۶، اکادمی علوم افغانستان، کابل، مطبعه چهاردهی، ۱۳۹۷.
- ۱۱- عزیزی، نظر محمد. «آیا در مجسمه های شیران کاپیسا اثر هنر هخامنشیان موجود است؟»، مجله آریانا، شماره اول، انجمن تاریخ، وزارت اطلاعات و فرهنگ، کابل، ۱۳۴۸.
- ۱۲- عزیزی، نظرمحمد. «پاندی پادا تبلور معتقدات سلسله موریایی و کوشانی»، مجله تحقیقات کوشانی، دوره سوم، شماره سوم، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۸۳.
- ۱۳- مهربان، عبدالله. «جرگه بزرگ مذهبی عصر کنشکا و تأثیرات آن بر هنر گریکو-بودیک»، مجموعه مقالات پنجمین سمینار بین المللی مطالعات کوشانی، اکادمی علوم افغانستان، کابل، ۱۳۶۱.

پوهنمل وژمه قیامی رئیس خیل

افغانستان مقارن دولت کوشانی ها

Afghanistan simultaneous with the Kushans government

By: Senior Teaching Assistant. Wazhma Qeyami Raiskhil

Abstract:

The Kushan tribes paved the way for Central Asia through pressure from tribal rulers in Chinese Turkistan and moved to the land of Ariana. They were divided into five tribes on the territory of Afghanistan or yesterday's Aryan. And among them, the Kyushang or Kushan triumphed over the other four tribes and laid the foundation for the Kushan political rule and they were able to conquer vast territories in Central Asia in a short time. However, it is difficult to determine the exact extent of the Kushans' kingdom boundaries since it was economically beyond its political boundaries.

But it can be said that during their rule, the Kushans occupied northern Tajikistan, Uzbekistan, all of Afghanistan, Sindh and parts of Greater Khorasan, to

emerge as a strong government for a long time. This article attempts to discuss the authority of the Kushan government in Afghanistan.

خلاصه

قبایل کوشانی در اثر فشار اقوام حاکم در ترکستان چین راه آسیای مرکزی را در پیش گرفتند و به سرزمین آریانا کوچ کردند. آنها در سرزمین افغانستان کنونی یا آریانای دیروز به پنج قبیله تقسیم شدند و از میان آنها قبیله کیوشنگ یا کوشان بر چهار قبیله دیگر پیروز شد و بنیان حکومت سیاسی کوشانی را پی افکند و آنها توانستند در مدتی کوتاه سرزمین های وسیعی را در آسیای مرکزی تحت تصرف خود درآوردند. هرچند تعیین حدود دقیق مرز های پادشاهی کوشانی ها با توجه به اینکه از لحاظ اقتصادی فراتر از مرز های سیاسی او بود، بسیار دشوار است اما می توان گفت که کوشانی ها در طول دوران حکومت خود شمال تاجیکستان، ازبکستان، تمام افغانستان، سند و بخش هایی از خراسان بزرگ را به تصرف خود درآوردند تا به عنوان حکومت قدرتمند برای مدتی طولانی قدرت نمایی نمایند. در این مقاله سعی شده تا اقتدار دولت کوشانی ها در افغانستان مورد بحث قرار گیرد.

مقدمه

دوره کوشانی ها بخش بزرگی از تاریخ آریانای کبیر را تشکیل می دهد. در رابطه به زمان حکم روایی کوشانی ها در سرزمین آریانا دانشمندان چنین می نویسند: از سال ۴۰ تا ۲۲۰ میلادی قبایل سیتی که اصلاً در کاشغرستان ساکن و با چین همسایه بودند آنها در حوزه سیحون، شمال بحیره خزر و شمال بحیره سیاه زیست می کردند. سلسله کوشان شاهان بزرگ که امروز تاریخ درخشان آن توجه حلقه های روشنفکر جهان و حلقه های فرهنگ دوست و ادب پرور را به خود جلب کرده است در زوایای تاریخ جهان بالاخص قاره آسیا چون مشعل فروزان در تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم شکوفایی و درخشش داشته است.

کوشانی ها که تجربه حکومت را نداشتند، امپراتوری خویش را بر ویرانه های امپراتوری یونانی بنا نهاده و دوباره سکه های یونانی و حتی الفبای یونانی را متداول ساختند. کوشانی ها تا اواسط قرن اول میلادی شهرهای کابل و قندهار را نیز تسخیر کرده و امپراتوری خویش را وسعت بخشیدند.

در این دوران دین بودایی نیز توسط آشوکا به این سرزمین وارد شد. در دوران حکمرانی کنشکا، مبلغان آیین بودایی از طریق آسیای مرکزی به چین سفر نموده و در پخش و اشاعه این آیین تلاش های سخت و خستگی ناپذیر را متحمل شدند. در کل دوره کوشانی ها را می توان دوره تمدن جدیدی برای افغانستان محسوب کرد.

مبرمیت تحقیق

همان طور که قبلاً یادآور شدیم دوره درخشان امپراتوری کوشانی ها، زمان کوشانی های بزرگ است. نخستین پادشاه این خاندان کجولاکدفیژس بود. به دنبال او پادشاهانی مانند کنشکا، هوویشکا و واسوادیاو نیز به کشورگشایی دست بردند و معروف ترین آنها کنشکا است. رواج مذهب بودا در آسیای میانه با نام کنشکا ارتباط مستقیم دارد. باید این نکته را یادآور شد که حکومت کوشان در برابر پارت ها و بعداً ساسانیان حریف زورمندی به شمار میرفت. این دولت مقتدر تا قرن سوم بعد از میلاد به پا استوار بود.

هدف تحقیق

کوشانی ها یا یوچی ها شرقی ترین قبایل سیتی بوده اند. کوشانی ها پس از زد و خورد با (هوانگ نو ها) وارد اراضی بین النهرین سیحون و جیحون شدند یوچی ها در قرن اول قبل از میلاد جیحون را عبور و باختر را اشغال کردند. این مهاجرت ها که دایره وسیعی در آسیای مرکزی و جنوبی را در بر میگرفت در تشکیل تاریخ کشور ما مؤثر بوده است. یوچی ها بعد از آنکه در شمال کشور مستقر شدند هر طایفه به وسیله رییس خود اداره می شد. بالاخره رییس کوشانی ها توانست رؤسای سایر قبایل را تابع خود سازد و به این صورت دولت کوشانی در سرزمین آریانا به وجود آمد؛ جا دارد تا بدانیم که کوشانی ها در آریانا زمین چگونه به قدرت رسیدند.

روش تحقیق

این تحقیق نوع تحقیق کتابخانه ای بوده و از روش تحقیق توصیفی تاریخی استفاده به عمل آمده است.

افغانستان مقارن دولت کوشانی ها

کوشان ها عبارت از آن خاندان سلطنتی می باشد که از احوالی ۵۰ قبل از میلاد تا نهایت قرن پنجم میلادی یعنی بیش از پنج قرن در مناطق مختلف کشور سلطنت کرده اند و طوری که خواهیم دید قسمت بزرگی از ممالک مجاور را در سلطنت خود ضمیمه ساختند (۷۸:۱).

در باره کوشانی ها مؤرخین نظریات مختلف تحریر نموده اند. چنانچه علامه احمد علی کهزاد مؤرخ محبوب و مشهور کشور در رابطه به دوره کوشانی ها از قول آقای کنو می نویسد: که قرار قراین چینی ها، یوچی ها را تقریباً در نیمه دوم قرن سوم قبل از میلاد می شناختند و بین آنها و اقوام دیگر موسوم به (هیوانگ نوها) مخالفت زیاد زیاد موجود بود. پس چنین معلوم می شود که قبایل یوچی ها بین (یون-هوانگ) و (کلی لی) بودوباش داشتند. یعنی بعد از زدوخوردهای شدید وارد منطقه سیر دریا و آمو دریا شدند و به شهادت یک تن از مؤرخین چینی (سوماتسین) معلوم می شود که تا ۱۲۵ قبل از میلاد یوچی ها تا به فرغانه نفوذ داشتند و مرکز شان شهر (لان شی) بود.

پس از آن یوچی ها در حوالی ۷۰ قبل از میلاد رود اکسوس را عبور نموده و به کمک مردم (تاهیا) یا تخاری ها به باختر نفوذ پیدا کردند. دوصد سال بعد رییس یکی از قبایل یوچی ها موسوم به (کیو-تیشو-کیو) که رییس قبیله (کوی شوانگ) بود دیگر قبایل را مطیع خود ساخت و به خودش عنوان شاهی داده و اسم سلطنت اش را بنام قبیله خود کوی شوانگ نامگذاری نمود. از این زمان به بعد جای کلمه یوچی ها را در تاریخ کشور ما کوشانی ها گرفت. بعد از این قبایل کوشانی و آریانا باهم متحد شدند و سلطنت وسیعی را تشکیل دادند. در این مورد بنا به قول منابع چینی اولین شاه کوشانی کوزولو که بعدها پارتیا، نکانسی، کاوفو یا کابل، کی پن یا کاپیسا را تصرف کردند. پس از آن مناطق پوتاها، پوختو را گرفتند. کوجولو کدفیزس یا کجولا کدفیزس اولین شاه کوشانی ها کابل را و پسرش ویماکدفیزس هند را متصرف شدند. معنای کلمه کوشان که در مورد بزرگترین امپراتوری آریانا به کار می رود در اثر لهجه های اقوام

مختلفی که آن را به گونه های مختلف تلفظ کرده اند مانند کوشانا، کهوشانا، کیورشانا، عموماً لهجه های محلی آریانا را نشان می دهد (۴۲۹:۷).

آقای کنو در این باره چنین می نویسد: که اصلاً این کلمه، کوشی و مبدای آن سیتی می باشد. کوشی مفرد و جمع آن کوشانو است، کوشانا به مسکن کوشی یا کوشانی دلالت می کند که از اکسوس و شمال سیردریا تا جنوب هندوکش شامل قلمرو بود و باش آنها بوده است. به این تفصیلات کلمه کوشی به کلمه یوچی دلالت می کند یعنی اسمی که چینی ها به آن داده اند.

علامه کهزاد به استناد منابع مستند تاریخی معتقد است که کوشانی ها در اثر مهاجرت ها با آریایی ها یکجا شدند و با مرور زمان اقوام آریایی را تشکیل دادند. چنانچه یوچی ها ابتدا از حوزه رود (ایلی و تارم) به حوزه سیر دریا و از آنجا به حوزه اکسوس رسیدند، وارد آریانا شدند. برعلاوه اختلاطات نژادی و خطوط چهره و شکل سر و غیره که آریایی بودن کوشانی ها را ثابت می کند. مسکوکات، زبان و لهجه کوشانی ها نیز بیان کننده مشترکات بسیاری را با آریایی ها نشان می دهد (۴۳۲:۷).

بعد از انقراض سلسله های هخامنشی، یونانی و موریایی مدتی افغانستان به صورت ملوک الطوائفی اداره می شد تا اینکه قبیله کوشانی، شاخه از اقوام سیتی یوچی وارد افغانستان شده و به تدریج قدرت یافتند و امرای محلی را شکست داده، حکومت بزرگی را تشکیل دادند. کوشانی ها که به یوچی ها نیز معروف می باشند، ابتدا در شمال افغانستان کنونی، یعنی آسیای مرکزی فعلی زنده گی می کردند و همواره در حال جنگ و نزاع با اقوام و طوایف دیگر بودند که در آن منطقه زنده گی می کردند (۱۲۲:۴).

به نوشته برخی تاریخ نویسان در حدود سال ۱۶۵ قبل از میلاد کوشانی ها که شاخه یی از قبایل سیتی بودند و در مجاورت چین در کاشغر سکونت داشتند، بعد از مدتی زنده گی بین دو رود آمو و سیحون در قرن اول (در حدود ۷۰ قبل از میلاد) از این منطقه عبور نموده و باختر را به تصرف خود در آوردند.

در این تصرف تقریباً بخش اعظم شمال افغانستان مانند تخارستان، باختر زمین، بلخ و غیره زیر سلطه آنان در آمد. بعد از مدت کمی کوشانی ها از کوه

های هندوکش نیز عبور کردند و دولت یونانی باختر را تا سرحد هند به عقب راندند. در سال ۱۳۷ قبل از میلاد زمانی که این قبایل در شمال افغانستان استقرار پیدا کردند، حدود پنج قبیله در این منطقه ساکن بودند، این وضعیت مدت ها دوام یافت و هر قبیله توسط رئیس خود اداره می شد. بالاخره رئیس قبیله کوشانی توانست چهار قبیله دیگر را زیر فرمان خود درآورد و خودش را به عنوان شاه کوشانی معرفی کند.

نخستین شاه مشهور این طایفه کجولاکدفیزس در حدود سال ۴۰ قبل از میلاد موفق شد که از هندوکش عبور کند و با فتح کابل، کاپیسا و غزنی به اقتدار خویش بیفزاید (۶: ۵۰).

شاه کوشانی در مدت نه چندان طولانی موفق شد در شرق تا رود سند و در غرب تا خراسان کنونی پیش رود و تمام بقایای شاهان یونانی را از حیطة قدرت کنار بزند. همچنان موفق شد یکی از بزرگترین امپراتوری ها را در افغانستان پایه گذاری کند. او بعد از تلاش های فراوان در جهت گسترش قلمرو خود در سن ۸۰ سالگی بعد از ۳۸ سال سلطنت در سال ۷۸ میلادی دیده از جهان بست. این شاه در عصر خود ملقب به دیندار و شاهنشاه پسر آسمان گردید. بعد از او پسرش ویماکدفیزس دوم به قدرت رسید و تا حدود ۱۱۰ میلادی حکومت کرد و در سن ۸۰ سالگی فوت کرد. در زمان این شاه نیز پیشروی ها و فتوحات زیاد صورت گرفت و حدود مرزی حکومت شرق به رود گنگا رسید. در ادامه پیشروی ها و تصرفات کوشانی ها هندوستان شمالی به تصرف آنان در آمد و برای پیوند و استحکام روابط اقتصادی و سیاسی نماینده گانی را به روم اعزام کردند (۳: ۱۳۴).

کنشکا قدرتمند ترین شاه این سلسله بود که پایتخت را از شمال هندوکش به جنوب هندوکش منتقل کرد و مرکز حکومت خود را در زمستان پشاور و در تابستان بگرام یا کاپیسا در نزدیکی کابل فعلی قرار داد. در زمان این شاه کوشانی (۱۲۷ - ۱۶۰ میلادی) حدود دولت از متهورا در هند تا آن طرف جیحون در شمال (سند، فرغانه، کاشغر و ختن) گسترش پیدا کرد (۵: ۶۵).

بعد از کنشکا جانشینان او بیشتر به زنده گی در سرزمین های حاصلخیز هند تمایل پیدا کردند. در نتیجه به تدریج به سوی هند رفته و در میان آن ملت، به

تحلیل رفتند و آخرین پادشاه این سلسله نیز در هند از بین رفت. جمعاً این طایفه ۱۸۰ سال بر افغانستان حکومت کرد. بعد از اینکه حکومت مقتدر کوشانی ها از بین رفت، دولت مقتدر و سراسری به وجود نیامد و امارت های کوچک محلی در کشور جای آن را گرفتند که صرفاً در حوزه قدرت منطقه ای خود فرمانروایی داشتند.

در دربار کوشانی ها و بعد از آن یفتلی ها، زبان مورد استفاده قرار می گرفته که آن را می توان مادر زبان دری کنونی دانست. قدیمی ترین این زبان، در کتیبه یی که بر اثر حفاری یک گروه باستان شناسان در بغلان صورت گرفته، به دست آمده و متعلق به قرن دوم میلادی است (۱۳:۲).

در زمان کوشانی ها ادیان متعدد مانند بودایی، زردشتی و برهمنی در افغانستان وجود داشته است. در این زمان علمای مذهبی، دانشمندان و هنرمندان در نظر حکومت و جامعه مورد احترام بودند و همچنان فرهنگ و ادب و هنر در حال توسعه و رشد بود. به گونه یی که معماری و هیکل تراشی آنقدر در افغانستان پیشرفت کرد که تا هنوز مجسمه های حیرت انگیز بودا در بامیان ناظران را به حیرت و می دارد. دوره کوشانی ها را می توان دوره تمدن جدیدی برای افغانستان محسوب کرد؛ این خاندان در پیکرتراشی پیشرفت های بسیاری کرد و بت های ۳۸ و ۵۵ متری بامیان که توسط طالبان نابود شدند از یادگارهای همین دوره بودند. خاندان کوشانی ها حوالی سال ۲۲۰ میلادی، زمانی که خاندان های کوچکی اینجا و آنجا سر بلند کرده و برخی از نقاط را تصرف نمودند، منقرض گشت. انقراض خاندان کوشانی پایان یک عصر یا دوره شکوفایی فرهنگی و هنری بود (۸:۱۹۲) که دیگر هیچگاه در افغانستان تکرار نخواهد شد. کوشانی ها با وقفه های مختلف هشت قرن عهد مسیح را در بر می گیرند. کوشانی ها چندین مرتبه در تاریخ مملکت ما پدیدار گردیدند و هر دفعه ظهور آنها در صحنه سیاست و اداره کشور فصل جدید، مهم و بزرگ کشور بود که این دوره ها را سه فصل قرار ذیل تشکیل میدهد:

اول) فصل اول یا دوره کوشانی های بزرگ.

دوم) فصل دوم یا دوره کوشانی های خورد یا کیداری ها.

سوم) فصل سوم یا دوره احفاد کوشانی های خورد یا رتبیل شاهان (کابلشاهان).

اول) دوره یا فصل اول کوشانی های بزرگ طولانی ترین دوره زمامداری بود دو قرن اول مسیح را در بر می گیرد. کوشانی های بزرگ طوری که یادآور شدیم شامل دو خاندان سلطنتی بودند که اول آن کدفیزس ها و خاندان دوم آن بنام کنشکا یاد میشده است. از خاندان اول بنام های کجولاکدفیزس و ویما کدفیزس معروف اند و از خاندان دوم کنشکا شهرت و جایگاه خاص دارد. کنشکا بنام شاه شاهان نیز یاد میشده است و بزرگترین امپراتوری آسیای میانه و آسیای مرکزی را اداره می کرد و مرکز حکومت آن شهر شاهی کاپیسا و یا کاپیسی بود که میان مناطق شاداب جنوب هندوکش و رودخانه های خروشان پنجشیر، شتل، سالنگ و غوربند قرار دارد.

در شهرهای مذکور آثار تاریخی زمان سکندر و کوشانی ها بجا مانده است و در این شهر نمونه هایی از تمدن چهار مدنیت در یک طاق قرار داشت که به موجب قرار داشتن آن در تقاطع شاهراه جنوب و شمال یعنی هند و آسیای مرکزی و شاهراه شرق و غرب یعنی چین و حوزه مدیترانه که در اثر رفت و آمد های بازرگانان و غیره مدنیت های مناطق یاد شده در این شهر باقی مانده است. باید گفت که مذهب، هنر، نقاشی، رسامی و صنعت گریکو-بودیک در تمام قلمرو کشور که نمونه های بارز آن در قندز، سمنگان، تخار، بلخ، بامیان، کندهار، غزنی، وردک، ننگرهار، کابل و بگرام از عجایب عالم به شمار میرود.

دوم) طوری که میدانیم دوره کوشانی های کوچک و یا کیداری ها پس از سقوط کوشانی های بزرگ آغاز می گردد و شخص دیگر بنام کیدار از جمله احفاد کوشانی ها در باختر به سلطنت رسید. پس از جنگ با ساسانی ها و پس از سقوط تدریجی کوشانی های بزرگ که در اثر حملات ساسانی ها صورت گرفت، کوشانی های باختر نیز به جنوب هندوکش مهاجرت کردند و با کوشانی های کابل یکجا شدند و در حوالی کابل سلطنت مقتدری را تشکیل دادند که همین دولت به اسم مؤسس آن که کیدارا نام داشت مسمی گردید.

سوم) بار سوم ظهور کوشانی ها دوره احفاد کوشانی های کوچک و یفتلی ها، رتبیل شاهان است که میان این دوره و دوره دوم کوشانی، دولت مقتدر یفتلی حایل شده است و تا اواخر قرن هفتم میلادی را در بر گرفته است. این دوره نیز

متجاوزین را به عقب رانده اند و از اوایل قرن هفتم میلادی باز اولاد کوشانی های کبداری از شاخه های بلند کوه ها فرود آمده اقلأ در جنوب هندوکش دولت مقتدری را تشکیل می دهند. این همان دولت نیرومند رتبیل شاهان کابلی است که تا حوالی ۸۵۰ میلادی سیادت کوشانی های اولیه و بزرگ و منجمله خاک مملکت را در مقابل حملات بیگانه محافظه میکنند. یکی از پادشاهان این دوره کشتاریا شاه رتبیل شاهان معاصر زمانی بود که خان های ترک در صفحات شمال هندوکش در تخارستان حکمفرمایی داشتند. در جنوب هندوکش سلطنت مرکزی کاپیسا بدست کسی بود که زایر چینی هیوان تسنگ (شوان-زانگ) او را کشتاریه یعنی از طبقه نجبا یاد کرده است. او همچون پادشاه فرهنگ دوست، هنر پرور و مقتدر به قلمرو وسیعی حکمفرمایی داشت. تمام قلمرو آن دوره جنوب هندوکش از شرق تا غرب نیمه جنوبی آریانا زیر سلطه و حاکمیت این شاه مقتدر بود. پایتخت تابستانی این شاهان شهر شاهی بگرام مرکز کاپیسا در جوار رود خروشان پنجشیر و پایتخت زمستانی آنها پشاور بود. این پادشاه حوالی ۶۳۲ میلادی زنده گی می کرد. همچنان در این دوره امیر نشینان در بامیان بنام (شیر) بامیان و در غرجستان بنام (شار) غرجستان امارت کرده اند (۴: ۱۲۰).

حدود قلمرو کوشانی ها

آثار باستان شناسی حضور طولانی کوشانی ها را در سرخ کوتل، بگرام و پشاور تأیید می کند. مناطق دیگری که یافته های آن بر حضور کوشانی ها در آن مناطق مهر تأیید می زنند شامل خوارزم، کوسامبی، سانچی، سارنات، اودیشا، مالوا و ماهاراشتراست.

اطلاعات سنگ نوشته تازه کشف شده رباطک نیز با گفته های تاریخ نگاران چینی همخوانی دارد. به گفته این سنگ نوشته که به دستور کنشکا حک شده است، کوشانی ها تمام شمال هند را تحت فرمان خود درآورده بودند. در این سنگ نوشته نام تعداد زیادی شهرها آورده شده است که نام شش شهر آنها با گفته های منابع چینی همخوانی دارد.

کشور های کنونی افغانستان، پاکستان، قرغیزستان، تاجیکستان، ازبکستان و بخش هایی از ترکمنستان قلمرو معمول دولت کوشانی ها را

تحقیقات کوشانی

تشکیل میدادند. سکه هایی از فرمانروای کوشانی هوویشکا در شهر مرو ترکمنستان امروزی پیدا شده و نشان می دهد که این منطقه برای مدتی تحت قلمرو این شاهنشاهی قرار داشته است.

شهر ها و روستا های زیادی از دوره کوشانی ها و کوشانو- ساسانی در منطقه باکتریا تا مرکز افغانستان وجود داشتند. این شهرها دارای کاخ ها، منطقه مسکونی، معابد بودایی به شکل بنا یا درون غار، بخش صنعتی و سیستم آبرسانی بودند. پخسه که نوعی کاه گل است و دیوار مربع شکل نا پخته مصالح اصلی بنا بودند. سقف ها معمولاً صاف هستند و تیر چوبی خوابیده بر دیوار آنها را نگه می دارد. در سالون های بزرگ برای نگهداری تیر سقف از ستون استفاده می کردند. دانش ساخت گنبد وجود داشت ولی استفاده نداشت. روی دیوارها چند لایه گچکاری می شد. در بناهای شاخص از نقاشی و گچبری برای تزئین استفاده می شد.

به طور کلی دو سبک هنری را می توان در بنا های دوره کوشانی ها مشاهده کرد یکی سبک بودایی که مرکز آن گندهارا بود و دیگری سبک معماری ساسانی بود. این دو سبک هنری نه تنها در معماری، بلکه در سایر آثار هنری دیگر نیز به چشم می خورد. مثلاً آثار فلزکاری زیادی از دوره کوشانی ها به جا مانده و بشقاب های نفیس طلایی نقره‌یی نمونه آن است. یکی از این بشقاب ها که در موزیم ارمیتاژ قرار دارد و دارای کتیبه به خط سغدی است که ساخت آن را به سده پنجم میلادی نسبت می دهد (همان: ۱۲۲).

بگرام، سرخ کوتل و دلبرژین تپه مراکز اصلی مسکونی شناخته شده از دوره کوشانی ها بوده می تواند.

در منطقه یاولان در جنوب تاجیکستان یک خیابان از دوره کوشانی ها حفاری شده است که در اطراف آن ساختمان های چند اتاقه قرار داشت. دیوارها از آجر و ملات محلی به نام پخسه ساخته شده بودند که نوعی کاه گل است. این ساختمان ها به احتمال قوی دو طبقه بودند. مشابه آنها در سایر مناطق جنوب ترکمنستان یافت شده است. در قسمت زبان و خط کوشانی ها باید گفت که در ابتدا فقط نام های زبان باکتریایی را می شناختیم. پس از کشف کتیبه های سرخ کوتل و کتیبه

رباطک و سایر کتیبه های آسیای مرکزی محققان توانستند آشنایی بیشتری با نگارش باستانی باکتریایی پیدا کنند. زبان مونجی امروزی که در شمال افغانستان در منطقه بدخشان هم اکنون استفاده می شود بسیار شبیه زبان باستانی باکتریایی است (۴۵:۹).

الفبای نگارش باکتریایی از الفبای یونانی اقتباس شده است. کرکتر جدیدی برای حرف "س" به آن اضافه شده و حروف آن کمی خمیده شده اند. اما الفبای شبیه یونانی همچنان در آنجا استفاده می شد. در بلخ در قرن سوم میلادی نوشته ها کم کم و بعدها کاملاً خمیده شدند. سکه های زیاد دوره کوشانی ها با این الفبای خمیده ضرب زده شده اند.

نتیجه گیری

امپراتوری کوشانی ها یکی از قدرت های بزرگ جهان باستان به شمار می رود که قلمرو وسیعی شامل بخش هایی از روسیه، افغانستان و هند امروز را در بر می گرفت. در حدود وسیع و گسترده قلمرو کوشانی ها نظم کامل حکمفرما بود و به همه عقاید، باورها، ادیان و مذاهب مروجۀ آن زمان به دیده قدر نگریسته می شد. در زمان حکمروایی کوشانی ها مذاهب نه فقط منحنیث عقاید، بلکه در اصلاحات امور و قوانین نقش مهم داشت و هزاران معابد در قلمرو آریانا تأسیس گردیده بود که نه تنها مردم این سرزمین را، بلکه زائرین دور دست جهان را به سوی خود می کشانیده است.

صنعت گریکو- بودیک در تمام سرزمین آریانا همراه با شقوق مختلف در تمام امور فرهنگی و کلتوری و زیست محلی نقش مهم داشته و از آفریده های عجایب آن دوره در کشور ها و مناطق دور دست جهان با قیمت های بزرگ همچون متبرکات انتقال داده میشد. چنانچه رسم الخط و رسامی کتیبه سازی در چوب و سنگ نماد ماندگار و افتخارات جاودانی دوره کوشانی ها در کشور ما می باشد. کوشانی ها در زمان حکمروایی خود علما و دانشمندان، معماران، نقاشان، مجسمه سازان و مهندسان را مورد لطف و حمایت خویش قرار داده و به این ترتیب شهر های بزرگ و مدنیت عظیم را از خود بجا گذاشتند که هر یک از این بازمانده ها گویایی شکوه و عظمت آن دوره و همچنان بیانگر اقتدار شاهان آن دوره می باشد.

در فرجام امیدواریم کشور عزیز ما افغانستان به یاری آفریدگار و همکاری و همبستگی مردم ما از بلای جنگ هرچه زودتر رهایی یابد و در فضای صلح و برادری گنجینه ها و میراث های بجا مانده از نیاکان ما را بازسازی نموده و خورشید آرزوها و آرمان های والای مردم مستضعف افغانستان بر فراز آرزو های انسانی و در فضای کشور جنت نشان ما همیشه و گرم بتابد و بار دیگر به جهانیان ثابت سازد که افغانستان مهد تمدن بیش از پنجهزار سال بوده و تاریخ هزاران ساله درخشانی دارد و جهانیان بیش از این بدانند که این خطه جای دلاوران و آزاده گان است.

مآخذ

- ۱- آرتور، کریستن سن. (۱۳۶۷). ایران در زمان ساسانیان. مترجم: رشید یاسمی، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- ۲- بابہ خان، منصور. (۲۰۰۴). تاریخ تاجیکان جهان. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۳- بلینتسکی. (۱۳۷۱). خراسان و ماوراءالنهر. مترجم: پرویز ورجاوند، تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
- ۴- سایکس، پیرسی. (۱۳۸۲). تاریخ افغانستان. مترجم: عبدالوهاب فنایی، تهران: نشر اقبال.
- ۵- غبار، میر غلام محمد. (۱۳۴۶). افغانستان در مسیر تاریخ. کابل: مطبعه دولتی.
- ۶- غبار، میر غلام محمد. (۱۳۴۶). جغرافیای افغانستان. کابل: مطبعه دولتی.
- ۷- کهزاد، احمد علی. (۱۳۸۴). تاریخ افغانستان. جلد دوم، کابل: انتشارات میوند.
- ۸- کهزاد، احمد علی. (۱۳۸۹). افغانستان در پرتو تاریخ. چاپ اول، تهران: دنیای کتاب.
- ۹- معین، محمد. فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیر کبیر.

The Kushan Ethnography

By: Researcher Ali Ahmad Jafari

Abstract

Kushan ethnography is one of the most important historical issues of our country. Studying and understanding Ethnicity and race results in the light of ethnographic research. This article discusses the ethnography and the ancestry of the Kushans, the artifacts from ancient sites.

Research Purpose

The purpose of this research is to clarify the ethnic and ethnic issues of the Kushans in the light of scientific research by scientists and to interpret scientifically the effects of ancient sites related to this great period.

Importance of Research

One of the most needed civilization and research in the world today is the identification of the ethnicity of the inhabitants of civilizations.

The study of Kushnian ethnography to prove their Aryanism is very important to archaeologists. The

ethnographic research of this period is extremely valuable in our ancient history studies.

Introduction

Ethnography is derived from the two Latin words *ethnos* meaning people and *graphy* meaning writing, which is translated ethnography. And there are scholarly circles called cultology. The term ethnography became common in 1810 and was first described by German anthropologist Niebuhr B. Nee buhr at the University of Berlin.

Ethnography is a method of research in which the researcher gathers data within a natural setting that involves a dynamic network of interrelated variables. No attempt is made to control variables within the setting for this could alter or destroy the phenomenon being studied. The purpose of ethnographic research is to attempt to understand what is happening naturally in the setting and to interpret the data gathered to see what implications could be formed from the data. Ethnographic research is also known as qualitative research.

Kushan descent

There are numerous and varied views and opinions about the origins of Kushans by scholars. In general, it can be divided into two categories. Theory of the Kushans' Turkish and the Aryan theory of the Kushans.

In my view, according to archaeological research and the language, material of this descent, inscriptions including Rabatak and Sorkh Kotel inscriptions, and the Gandhara and Indian inscriptions, there are general differences between the cracks, the Mongols and the coins.

Since the Turks and Mongols go back to the first and mid-ninth and tenth centuries AD, and until the twelfth century after the Turkish kings, the kings were ruled and by the fifteenth century more Indian Mongols ruled south

The Kushan...

to north of the Hindu Kush And the Turks who flowed from south and southeast of the Caspian Sea to Central Asia, at that time in history of Amnesty or Chronologie in the ancestry, language, and culture of the Kushans who had a patriotic origin on this side of the Amu Sea and across the Amu Sea with the Sogdians, the Khwarazmites and the Khutan people were sputum, earning an important place and it is for this reason that the Sogdian and circumcised inscriptions in the ancient Indian and Aryan languages, including the Rabatak inscriptions, can be clearly seen. While the Sogdian and Khattian language are quite different from the later Turkish ancestors, we will deal with the theories presented in this series below.

Kushan Turkish Theory

Will Durant: Famous author of the book (History of Civilization), who advocates for the Kushans to leave, writes on Volume One.

"The Kushans are a tribe of Central Asian people and have a kinship with the Turks"(1).

Roqiya Behzadi: The author of the book (Ancient Ethnicity in Central Asia and the Iranian Plateau) comments on the Kushani race on pages 62 and 63:

"Ethnicity of this origin has long been debated. Some have been Turk, some have been Aryan and others have been Tibetans based on their appearance, type of coverage, language and ancient history.

The author then adds: Al- Biruni externally considers them to be descendants of a tribe called the Shahia and their Tibetan origin, and says that the first king of this tribe was Teghin. She remembers they wearing a Turkish-style robe and wearing short pants that were open to the fore and also wearing hats and boots ...(2).

Alfred Fan Gottesmid: On page 24 of his history he mentions Alexander's battle with the Turks in Transylvania: Here seems to be the earliest evidence

of the emergence of an ethnic Turk in the history scene(3).

Kalman Hawar: On page 122 of his history book called (Iran and Iranian Civilization) which translated in Persian by Hassan Anoush, the relationship between the originality and race of the Kushans reads as follows: The Yue Chi were a group of Central Asian people ethnic of Turks who fled their main settlements due to pressure from the Huns (Hyung Nou) and moved westward, pushing the western Greek king of Yunano into India as they reached the west(4).

Massoudi: Arab historical and Geographer quotes Al-Biruni in his history said: In Kabul, the Turkish kings ruled that their lineage was from Tibet, and that the first king of this dynasty was an ascetic(5).

Rana Grosse: The author of the book (Empire of the Gentiles) states on pages 157-154 that: It was a Turkic nation and they spoke that language.

Rana Grosse, a Turkologist, also considers laftalits as moguls And since the laftalits have been established by the Mongols, the Kushans have also become the Mongols because they are all of the same race.

However, there are many supporters of this theory that we cannot analyze each of their theories here to avoid waste of time, Just mentioning some of them is enough. Haji Kazem Yazdani historical and Author, Professor Nematollah Shahrani, Javaher Lal Nehru the author historical book of (A Look at World History) And other scholars consider the Kushans to be of Turkish descent(6).

Kushan Arian Theory

Most foreign and Afghan sources and scholars have identified the Kushans as Aryan. The following is a list of sources and theories of scholars agreeing with the Aryan Kushans:

Mir Ghulam Mohammad Ghobar:

The Kushan...

Ghobar introduces the Kushans to a branch of the Takhar people and the Takharis as Aryan and writes: "The Takharis invaded Balkh about two centuries ago, and after a hundred years of occupation in the West, a clan of them, called Kushani, rose up and gradually mocked much of India. The Kushan kings were serious followers of the Buddha religion. From the third century AD, the Kushans were driven out of Balkh and came under Sasanian rule"(7).

Abdul Hai Habibi:

Habibi refers to the Kushans as a tribal people who came from a combination of Yue Chi and Takhars and are also of Aryan and Saki tribes. "Around 165 BC, tribes of Aryan saks and towns are considered to be of northeastern Aryan origin, with long faces and nose and other features and language, the Chinese called them Yuchi (YUEH_CHI) They left their old homestead in eastern China and reached the northern Amu Valley"(8).

Ahmad Ali Kohzad:

Kohzad said using various Chinese and Greek sources: "The Kushans are Aryan, like the Scythians, as previously thought they were Mongolian. The most eastern Aryan branch is thought to be that distributed from the Aryan Native land of the north of the Exos, directly eastward to the valley of Seer Daria and its easternmost region in Central Asia, Like the pioneers of the Aryan race, for centuries they had been in collision with Mongolian Yellow. And the revolutions of their day brought them back to the cradle of the Aryan, the Aryan foothills"(9).

The Kushans adopted elements of the Hellenistic culture of Bactria, adapting a form of the Greek alphabet into their own language. They practiced Zoroastrianism, Buddhism, and possibly Saivism, while taking elements of the Indian culture which they mingled with Hellenistic culture. The empire attained great wealth by uniting sea trade on

the Indian Ocean with the overland trade on the Silk Road. Much is known of the Kushan religious life.

Their pantheon of deities have been revealed by the images and inscriptions on coins.

Those deities have their origin in Greek, Iranian and, to a lesser degree, Indian religions. The Kushans developed Greco-Buddhism by fusing Hellenistic and Buddhist religious symbols and beliefs, thus creating a form of Mahayana Buddhism. King Kanishka I (120-160 A.D.), who had Prakrit Buddhist texts translated into Sanskrit, convened one of the great Buddhist councils in Kashmir.

Kanishka I achieved stature equal to Ashoka (273-232 B.C.) as emperors advancing Buddhism. The Kushans also promoted Hinayana and Mahayana scriptures in China, playing a key role in the Silk Road transmission of Buddhism.

Result

The Kushans were of Western Aryan descent who, by uniting the groups and tribes in Bactria (Balkh West), Tocharia (Takhar) and Badakhshan (Bandoban), overthrew the last Greek domination in the north and south of the Hindu Kush and ruled a great deal.

They had expressive height, open eyebrows, large and open eyes, long nose, and in some cases massive beards, and often wore wide-brimmed hats and sometimes pointed heads. And they also adorned it with jewelry or gold coins. Simple shirt with body or sometimes crimped with clasped or crimped bodysuits, skirt with trunks or sometimes elongated with leggings fastened by metal table, Were of their ethnical character, which have so far been used by hereditary ethnic phenomena among the tribes and tribes of the northern Hindu Kush. The people were warriors, using double arms, knives, wide belts and slippers.

Their daily livelihoods lived with tribal customs and habits, both in tents and at high altitudes and in

The Kushan... _____

magnificent homes and structures inscribed on notes (Sean Kane). And these houses, probably large and towering, were probably urban structures on the train of the thousand cities of Bakhtar.

Kushan men in ornate garment crystallized with gold, glabaton and melon embroidery and Kushan women with ornaments such as rings, gold and silver spheres and other exquisite metals with ornamental flowers and leaves, lace skirts from gold ornaments and long skirts to hems, earrings with various symbols of shapes. Natural crops such as crescent, star, moon and many different poles, various bra and exquisite shoes were considered and used in their traditions and cultures.

These are in contrast to the Yooches and other groups that after 7 BC. They entered the western land, It was completely different because the ethnic and cultural phenomena were in fact the most endemic characteristic of the West Indies.

They were well versed in the construction of essential raw materials such as metal utensils and the indigenous pottery industry in a variety of ways, including baking and kneading, and many of them were in harmony with Greek and Greek- Bakhtar dishes, such as recycled pottery. The hill and the fork of the Sorkh Kotel, the Bagram, and eighteen exhibits this art of pottery making by the Kushans.

The Kushans, after their reign in Aryan political power, were firmly entrenched in Ethnicity, a good example of which can be found in the gold coins of Kanishka and the artifacts found in this case.

Ethnic and ancestral Kushans of much of the Athenian Lodge of this period had a connection with the Sakai and Parthians in relation to the Wesons and Sarmatians of Masjid who lived along one another in Central Asia. They seemed different.

The traditions and customs of the Kushans are very attentive, and are considered to be Aryan tribes, as they were native and indigenous Westerners or native Takharians of this land.

Scientists' research reveals that the Kushans were native and original Takhar landowners and their headquarters was their Lan-si headquarters.

Suggestion

It is recommended that the International Center for Kushan Studies conduct scientific projects under the title of Kushan period ethnography.

Bibliography

1- Will Dorant. History of Civilization, translators: Ahmad Bathaiy, Ahmad Aram, A. Pashaiy, Amir Hussain Arian Pur, and others, Editors: Mahmud Masahab, Harmez Hamayon Pur, Dariush Ashory and others.

2- Roqiya Bhzadi. Incient Ethnics in Central Asia and Plateatu of Iran, Publisher: Ministry of Forign Affairs, Tahrn, Iran, first publish, 1994.

3- Alfard Fan Gotshmed. History of Iran and its Neighboring Countries from Alexander the Great to the Extinction of the Parthian, Traslated in persian by Kikanus Jahandari, publisher Qaqnos, 5th publishes, Tahrn, 2009.

4- Kalman Hawar. Iran and Iranian Civilization, Translated in persian by Hasan Anosha, Publisher: International Publisher Association, Tahrn, 2012.

5-Hussain Masoudi. Gold meadows and Minerals, Translated in persian by Abol Qasam Payanda, first publish, Publisher: Scientific and Cultural Publishing Company, Tahrn, Iran, 1995.

6-Rana Grosa. Desert Champaign Empire, Translated in persian by Abdul Hasan Maikada, publisher: Cultural and Scientific Publish Association, first publish, Iran, 1974.

The Kushan... _____

7-Mir Ghulam Mohammad Ghobar, Afghanistan In Course of History, Publisher: Khairy Library press. Kabul, 2007.

8- Abdul Hai Habibi. Afghanistan after Islam, Tahrān, 1988.

9- Ahmad Ali Kohzad. The Kohzad Collection of Articals, collector: Soraia Popal, publisher, Academy of Sciences of Afghanistan, Shashad Hashimi press, Kabul, 2017.

Published: Academy of Science of Afghanistan

Editor in Chief: Assistant Research Storai Shams Mayar

Editorial Board:

Prof. Dr. Muhammad Husain Yamin

Senior Research fellow Ketab Khan Faizi

Research fellow Faridullah Noori

Researcher Ali Ahmad Jafari

Composed & Designed By:

Assistant Research Storai Shams Mayar

Annual Subscription:

Kabul: 320 Af

Province: 480 Af

Foreign Countries: 20 \$

Price of each issue in Kabul:

- For Professors, Teachers and Members of Academy of Science of Afghanistan : 70 Af
- For the disciples and students of schools: 40 Af
- For other Departments and Offices: 80 Af